

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI İLE SİBER
ZORBALIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

METİN KOCATÜRK

**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER**

PROF.DR. İRFAN ERDOĞAN

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL, 2014

2501110901 öğrenci numaralı Metin KOCATÜRK tarafından hazırlanan bu çalışma 04.02.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

Prof.Dr. İrfan ERDOĞAN
(Danışman)
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Yrd.Doç.Dr. S. Armağan KÖSEOĞLU
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Yrd.Doç.Dr. Hatice ERGİN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Yrd.Doç.Dr. Çare SERTELİN MERCAN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Yrd.Doç.Dr. Dilek ÇAĞIRGAN GÜLTEN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

ÖNSÖZ

Okullarda süregelen en önemli sorunlardan biri olan akran zorbalığı, teknolojik araçların iletişimde kullanılmasıyla birlikte sanal ortama taşınmıştır. Bu durum okul çağındaki çocukları ve gençleri siber zorbalık olarak tanımlanan tehlikeyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu araştırmada akran zorbalığı ile sanal bağlamdaki oluşumu olan siber zorbalık ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Uzmanlık yolculuğumda, eğitim hayatımın farklı bir yönde seyretmesine olanaklar tanıyan ve beni her türlü konuda içtenlikle destekleyen ve her zaman yanımda olan değerli üstadım Prof.Dr. İrfan ERDOĞAN'a her daim müteşekkirim kalacağım. Umut sizinle var olmaya devam edecek.

Çalışmam boyunca katkılarından, desteklerinden ve varlığından dolayı belki de en çok teşekkürü etmem gereken kişi Yrd.Doç.Dr. Gamze İNAN KAYA, iyi ki varsın.

Sadece tez çalışmam boyunca değil, hayatımın her anında bana yoldaş, sırdaş, arkadaş olan aziz dostlarım İsmail KAYAPINAR ve Erman AKÇAKMAK, kardeşim Ahmet KOCATÜRK, sizler bu tezin gizli yazarlarıdır. Bariz savaştınız benim için, emeğiniz en yürekten olanıydı.

Çalışmamın bir an önce bitmesini sabırsızlıkla bekleyen ama büyük bir sabır göstererek bana her konuda destek olan sevgili Didem ZEYREK'e teşekkür etmek isterim. Araştırma sürecinde beni yalnız bırakmadan bana her türlü desteği sabırla veren değerli arkadaşlarım Yrd.Doç.Dr. Hüseyin SERİN, Gökçe PİROĞLU AKÇAKMAK, Zehra TOKCAN, Ömer CİMEM, Savaş KARATAŞ, Coşku Can HORUZ, Burcu ÖZKALE, Faruk BOZDAĞ ve Hatice ERGİN'e teşekkür ederim. Tez jürimde yer alan ve çalışmama yaptıkları katkılardan dolayı değerli hocalarım Yrd.Doç.Dr. Armağan KÖSEOĞLU, Yrd.Doç.Dr. Hatice ERGİN, Yrd.Doç.Dr.Çare SERTELİN MERCAN, Yrd.Doç.Dr. Dilek ÇAĞIRGAN GÜLTEN'e de teşekkür etmek sanırım boynumun borcu.

Araştırmamda bana yardımcı olan herkese teşekkür ettiğim ya da edebildiğim bir dimağım varsa eğer sadece onlar sayesinde: Sevgili babam Mehmet Suat KOCATÜRK ve biricik annem Nuran KOCATÜRK, ablalarım Seyhan ÖRNEK ve Selin BÜLBÜL. Her ne kadar benimle gurur duyduğunuzu dile getirseniz de asıl gurur duyması gereken kişi benim, size sahip olduğum için. Bu tezi size ithaf ediyorum.

METİN KOCATÜRK

ÖZET

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI İLE SİBER ZORBALIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Araştırma, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilindeki ortaokullara devam eden 551 kız ve 529 erkek olmak üzere toplam 1080 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilere Kişisel Bilgi Formu, Akran Zorbaları Eğilimi Ölçeği, Akran Zorbaları Mağdurlarını Belirleme Ölçeği, Siber Zorbaları Eğilimi Ölçeği, Siber Mağduriyet Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucu elde edilen veriler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu, ilişkisiz örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi teknikleriyle çözümlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Ayrıca öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında da ilişkiye rastlanmıştır. Araştırmanın bunlarla bağlantılı olarak belirlenen diğer iki sonucu ise; öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin ve yine öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğudur.

Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha çok akran zorbalığı eğilimi göstermekte ve akran zorbalığına maruz kalmaktadır. Yine aynı şekilde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği ve siber zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları incelenmiş ve altıncı sınıf öğrencilerinde her iki zorbalık ve mağduriyetin daha sık gerçekleştiği görülmüştür.

Evlerinde internete bağlı bilgisayar sahibi olan, cep telefonu ve tablet bilgisayarla internete bağlanan, günde dört saatin üstünde internette kalan, kişisel cep telefonuna sahip olan, kişisel e-posta hesabına sahip olan öğrenciler daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte ve daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır. Ayrıca bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğini çok iyi düzeyde tanımlayan öğrencilerin, diğerlerine göre yine daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği ve siber zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Akran zorbalığı, akran zorbalığına maruz kalma, siber zorbalık, siber zorbalığa maruz kalma.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN PEER BULLYING AND CYBER BULLYING AMONG MIDDLE SCHOOL STUDENTS

The aim of this research is analyzing relationship between tendency to peer bullying and tendency to cyber bullying and peer victimization and cyber victimization among middle school students.

The research was conducted with 1080 students, 551 of whom were girls and 529 of whom were boys. Personal Information Form, Peer Bullying Tendency Scale, Scale of Determining Victims of Peer Bullying, Cyber Bullying Tendency Scale, and Cyber Victimization Scale were implemented to students who participated in the research. Data gathered from the scales was analyzed statistical data via techniques of Pearson's Product Moment Multiple Correlation, independent samples t-test and one-way analysis of variance.

At the end of research, there is a significant positive relationship between tendency to peer bullying and tendency to cyber bullying. In addition to this, a relationship between peer victimization and cyber victimization was found. Other results of the research associated with these two were that there is a significant relationship between tendency to peer bullying and cyber victimization and that there is a significant relationship between peer victimization and tendency to cyber bullying.

It is observed that boys tend to peer bullying more than girls and boys are exposed to peer bullying more than girls. Correspondingly, boys tend to cyber bullying and they are exposed to cyber bullying more than girls.

According to grade level at which students are, tendency to peer bullying and peer victimization and tendency to cyber bullying and cyber victimization are analyzed and it is found that sixth level students are exposed to identified two types of bullying and victimization more often than other students.

Students who have a computer connected to the Internet at home, use the Internet from a mobile phone and a tablet computer, use the Internet more than four hours a day, have a personal mobile phone and have a personal e-mail account tend to cyber bullying more and they are exposed to cyber bullying more. Besides, students who identify themselves as a very good computer literate tend to cyber bullying and they are exposed to cyber bullying much more than the others.

Key words: Peer bullying, peer victimization, cyber bullying, cyber victimization.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. AMAÇ	6
1.3. ÖNEM	8
1.4. SAYILTILAR	9
1.5. SINIRLILIKLAR	9
1.6. TANIMLAR	10
BÖLÜM II: ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	11
2.1. AKRAN ZORBALIĞI	11
2.1.1. Akran Zorbalığının Tanımı.....	11
2.1.2. Akran Zorbalığının Türleri.....	13
2.1.3. Akran Zorbalığının ve Mağduriyetinin Özellikleri.....	14
2.2. SİBER ZORBALIK	17
2.2.1. Siber Zorbalık Tanımı.....	18
2.2.2. Siber Zorbalık Türleri.....	19
2.2.3. Siber Zorbalığın Psikolojik Sonuçları.....	21
2.3. AKRAN ZORBALIĞI VE SİBER ZORBALIK ARAŞTIRMALARI	22
2.3.1. Akran Zorbalığı Yaşantılarına İlişkin Araştırmalar.....	22
2.3.2. Siber Zorbalık Yaşantılarına İlişkin Araştırmalar.....	24
BÖLÜM III: YÖNTEM	28
3.1. ARAŞTIRMA MODELİ	28
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM	28
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	28
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	29
3.3.2. Akran Zorbalığı Eğilimi Ölçeği (AZEÖ).....	29
	vi

3.3.3. Akran Zorbalığı Mağdurlarını Belirleme Ölçeği (AZMBÖ).....	30
3.3.4. Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeği (SZEÖ).....	31
3.3.5. Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ).....	36
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ.....	36
BÖLÜM IV: BULGULAR	38
4.1. ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN DEMOGRAFİK BULGULAR	39
4.2. ÖĞRENCİLERİN ZORBALIK EĞİLİMİ VE ZORBALIĞA MARUZ KALMA DÜZEYLERİ.....	45
4.2.1. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Eğilimi ve Akran Zorbalığına Maruz Kalma Düzeyleri.....	45
4.2.2. Öğrencilerin Siber Zorbalık Eğilimi ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Düzeyleri.....	45
4.3. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞI EĞİLİMİ İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER	47
4.3.1. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Eğiliminin Alt Boyutları ile Siber Zorbalık Eğilimi Arasındaki İlişkiler.....	47
4.4. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞI EĞİLİMİ İLE SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALMA DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	49
4.4.1. Akran Zorbalığı Eğiliminin Alt Boyutları ile Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumları Arasındaki İlişkiler.....	49
4.5. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞINA MARUZ KALMA DURUMLARI İLE SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALMA DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	51
4.5.1. Öğrencilerin Akran Zorbalığına Maruz Kalma Durumları Alt Boyutları ile Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumları Arasındaki İlişkiler.....	51
4.6. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞINA MARUZ KALMA DURUMLARI İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	53
4.6.1. Öğrencilerin Akran Zorbalığına Maruz Kalma Durumları Alt Boyutları ile Siber Zorbalık Eğilimi Arasındaki İlişkiler.....	53
4.7. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞI EĞİLİMİ / AKRAN ZORBALIĞINA MARUZ KALMA DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	54

4.8. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK EĞİLİMİ / SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALMA DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	68
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER.....	103
5.1. TARTIŞMA	103
5.2. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	113
KAYNAKLAR	121
EKLER.....	134
ÖZGEÇMİŞ.....	142

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 3-1: KMO ve Bartlett Testleri.....	33
Tablo 3-2: Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin Faktör Yükleri ve Açıkladığı Varyans Oranı.....	33
Tablo 3-3: Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin İç Tutarlılık ve Tekrar Test Korelasyonları.....	34
Tablo 3-4: Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları.....	35
Tablo 4-1: Öğrencilerin anne eğitim durumları.....	39
Tablo 4-2: Öğrencilerin baba eğitim durumları.....	40
Tablo 4-3: Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir durumu.....	40
Tablo 4-4: Öğrencilerin kendi evlerinde internete bağlı bilgisayar sahibi olma durumları.....	41
Tablo 4-5: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekânlar.....	41
Tablo 4-6: Öğrencilerin internete bağlandıkları araçlar.....	42
Tablo 4-7: Öğrencilerin günlük ortalama internet kullanım süreleri.....	42
Tablo 4-8: Öğrencilerin kişisel e-posta hesabına sahip olma durumları.....	43
Tablo 4-9: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliği.....	43
Tablo 4-10: Öğrencilerin kendilerine ait cep telefonuna sahip olma durumları.....	44
Tablo 4-11: Öğrencilerin günlük kısa mesaj alma/gönderme durumları.....	44
Tablo 4-12: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	45
Tablo 4-13: Öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	46
Tablo 4-14: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişki.....	47
Tablo 4-15: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi alt boyutları ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiler.....	48

Tablo 4-16: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişki.....	49
Tablo 4-17: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi alt boyutları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişki.....	50
Tablo 4-18: Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişki.....	51
Tablo 4-19: Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları alt boyutları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkiler.....	52
Tablo 4-20: Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiler.....	53
Tablo 4-21: Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları alt boyutları ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiler.....	53
Tablo 4-22: Cinsiyete göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	54
Tablo 4-23: Cinsiyete göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	55
Tablo 4-24: Cinsiyete göre akran zorbalığı eğiliminin alt boyutları puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	55
Tablo 4-25: Cinsiyete göre akran zorbalığı eğilimi alt boyutları puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	56
Tablo 4-26: Cinsiyete göre akran zorbalığına maruz kalma alt boyutları puanlarıyla yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	57
Tablo 4-27 Cinsiyete göre akran zorbalığına maruz kalma durumları alt boyutları puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	57
Tablo 4-28: Öğrencilerin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	58

Tablo 4-29: Öğrencilerin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamasının standart hatası.....	59
Tablo 4-30: Öğrencilerin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	60
Tablo 4-31: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	61
Tablo 4-32: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamasının standart hatası.....	62
Tablo 4-33: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre akran zorbalığı eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	63
Tablo 4-34: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	64
Tablo 4-35: Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	65
Tablo 4-36: Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamasının standart hatası.....	66
Tablo 4-37: Öğrencilerin ailelerin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	66
Tablo 4-38: Cinsiyete göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	68

Tablo 4-39: Cinsiyete göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	68
Tablo 4-40: Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	69
Tablo 4-41: Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	70
Tablo 4-42: Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	71
Tablo 4-43: Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	72
Tablo 4-44: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	73
Tablo 4-45: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	73
Tablo 4-46: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	74
Tablo 4-47: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	75
Tablo 4-48: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	76
Tablo 4-49: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	77

Tablo 4-50: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	78
Tablo 4-51: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	79
Tablo 4-52: Öğrencilerin ailesinin aylık gelir düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	80
Tablo 4-53: Öğrencilerin ailesinin aylık gelir düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	81
Tablo 4-54: Öğrencilerin ailesinin aylık gelir düzeyine göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	82
Tablo 4-55: Öğrencilerin ailesinin aylık gelir düzeyine göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	83
Tablo 4-56: Öğrencilerin evlerinde internete bağlı bilgisayara sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	84
Tablo 4-57: Öğrencilerin evlerinde internete bağlı bilgisayara sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	84
Tablo 4-58: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	85
Tablo 4-59: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	86

Tablo 4-60: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	87
Tablo 4-61: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	87
Tablo 4-62: Öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlara göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	88
Tablo 4-63: Öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlara göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	89
Tablo 4-64: Öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlara göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	90
Tablo 4-65: Öğrencilerin internete bağlandıkları günlük ortalama süreye göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	91
Tablo 4-66: Öğrencilerin internete bağlandıkları günlük ortalama süreye göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	92
Tablo 4-67: Öğrencilerin internete bağlandıkları günlük ortalama süreye göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	93
Tablo 4-68: Öğrencilerin kendilerine ait cep telefonuna sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	94

Tablo 4-69: Öğrencilerin kendilerine ait cep telefonuna sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	94
Tablo 4-70: Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj alma durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	95
Tablo 4-71: Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj alma durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	95
Tablo 4-72: Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj gönderme durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	96
Tablo 4-73: Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj gönderme durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	96
Tablo 4-74: Öğrencilerin kendilerine ait e-posta hesabına sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi.....	97
Tablo 4-75: Öğrencilerin kendilerine ait e-posta hesabına sahip olup olmama durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	97
Tablo 4-76: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi.....	98

Tablo 4-77: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	99
Tablo 4-78: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	100
Tablo 4-79: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi.....	101

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Okullarda sık sık karşılaşılan ve sürekli olarak devam etme eğiliminde olan sorunların en önemlilerden biri akran zorbalığıdır. Saldırganlığın bir alt boyutu olarak ele alınan akran zorbalığı alan yazında; geleneksel zorbalık, geleneksel akran zorbalığı veya okul zorbalığı gibi kavramlarla da açıklanmıştır (Cowie & Jennifer, 2008; Monks & Smith, 2006; Olweus, 1993; Rivers & Smith, 1994). Öğrencilerin birbirlerine ve çevresindekilere fiziksel ve sözel olarak şiddet içeren davranışlarda bulunması sorununa paralel olarak akran zorbalığı kapsamı içinde farklı seyreden boyutlar da yer almaktadır. Akran zorbalığı güvenli okul iklimine zarar verdiği gibi birçok ciddi sorunu da beraberinde getirmektedir. Nitekim insanın en temel gereksinimlerinden biri olan güvenlik ihtiyacının sağlanmadığı okul binalarında öğrencilerin eğitim-öğretim faaliyetlerinden verimli bir biçimde faydalanması düşünülemez (Öğülmüş, 2006). Bu açıdan zorbalığa maruz kalan öğrenciler akademik, sosyal ve kişisel olarak zorbalık davranışlardan olumsuz şekilde etkilenmektedirler. Zorbalık eylemleri öğrencilerin okulları güvensiz bir yer olarak görmelerine neden olmaktadır (Farrington, 1993).

Akran zorbalığı yapılan araştırmalar sonucunda farklı bakış açılarıyla tanımlanmaya çalışılmış, zorbalık davranışları sergileyen ve bu davranışlara maruz kalanları belirlemek için birçok tanım yapılmıştır (Arora, 1996; Besag, 1995; Olweus 1993). Bu tanımlar içinde ortak olarak değinilen en belirgin unsurlar akran zorbalığının sürekli ve tekrar edici olması, taraflar arasında güç dengesizliğinin olması ile sözel, fiziksel ve psikolojik yönlerden kasıtlı olarak yapılan zarar verici davranışları içermesidir (Olweus, 1993).

Zorbalık davranışı sergileyen ve zorbalığa maruz kalan taraflar arasında güç dengesizliğin bulunması akran zorbalığının göstergelerinden ve özelliklerinden biridir. Bazı öğrenciler fiziksel veya psikolojik olarak kendinden daha güçsüz kişilere saldırganlık ve şiddet içeren davranışlarda bulunmaktadır. Akran zorbalığı bu güç dengesizliği etkileşiminde belirgin hâle gelmektedir. Ayrıca zarar verici davranışların

ve tutumların akran zorbalığı olarak değerlendirilebilmesi için sürekli olarak gerçekleşmesi gerekmektedir (Olweus, 1996; Rivers, Duncan & Besag, 2007). Eğitimciler, öğretmenler, idareciler ve aileler tarafından gözlensin veya gözlenmesin sürekli ve tekrar edici zorbalık eylemleri sadece uygulayan ve maruz kalanları değil bütün okulu etkisi altına alabilmektedir. Bununla birlikte, zorbalık eylemleri öğrencilerin okul algısını ciddi bir şekilde ve olumsuz yönde değiştirmektedir (Leff, 2007).

Akran zorbalığı, davranış kalıpları olarak çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilerin kavramsallaştırılması sözel, fiziksel veya ilişkisel tutum ve davranışları kapsayan zorbalık ve doğrudan-dolaylı olarak gerçekleşen zorbalık şeklindedir (Besag, 1995; Rigby, 2007).

Akran zorbalığı fiziksel, sözel, ilişkisel ve psikolojik olarak zarar verici davranışları kapsamaktadır. Okullarda öğrenciler arasında gerçekleşen saldırganlık ve şiddet davranışları fiziksel boyuta işaret ederken, küfür ve hakaret etme gibi kırıcı ve küçük düşürücü davranışlar sözel boyutta gerçekleşmektedir. Zorbalık davranışı gösteren ve bu davranışlara maruz kalan öğrenciler farklı bir iletişim ve ilişki şeklini duygu, düşünce ve davranış etkileşimi içinde biçimlendirmektedir. Bu durum da ilişkiler bazında bütün okul kültürünü etkisi altına alabilmektedir. Hem zorbalık davranışı gösteren hem de zorbalığa maruz kalan öğrenciler birçok psikolojik sorun yaşamakla birlikte öğrencilerin okul başarısında da önemli ve ciddi düşüşler olabilmektedir (Payne & Gotfredson, 2004; Rivers, Duncan & Besag, 2007).

Akran zorbalığının okullarda giderek yaygınlaşmasıyla birlikte bu alanda yapılan araştırmaların sayısında da hızlı bir artış olmuş, tanımlayıcı bulgulardan sonra çeşitli müdahale programları geliştirilerek akran zorbalığı problemine çözümler üretilmiştir (Dölek, 2002; Merrell, Gueldner, Ross & Isava, 2008; Türktan, 2013). Bu çözüm önerilerine ve müdahale programlarına karşın okullarda akran zorbalığı fiziksel, sözel, duygusal, davranış, bozucu, cinsel, ırkçı, saklama ve başkasına ait bir şeyi alma şeklindeki birçok türüyle birlikte devam etmektedir (Koç, 2006). Teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim ve etkileşimin sanal ortama taşınması ile akran zorbalığı davranışları da farklı bir forma bürünmüştür.

Dijital teknolojilerdeki gelişmelerle birlikte hayatımıza birçok araç girmiştir. Bilgisayar, video oyunları, dijital müzik çalarlar, kameralar, fotoğraf makineleri, cep telefonları, tablet bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve bunlar gibi birçok aygıt, teknoloji veya dijital çağ olarak da adlandırılan bu yeniçağın hızlı ve yaygın bir dönüşüm geçirmesine imkân vermektedir. Dolayısıyla bugünün çocukları ve gençleri – okulöncesinden üniversiteye kadar – bu teknolojik çağın içine doğrudan girmiş ve çok yakın bir geçmişten farklı bir nesil olmuşlardır. Bilgisayar oyunları, e-posta, internet, cep telefonu, anlık iletilerle sohbet ve sosyal paylaşım siteleri dijital çağ neslinin hayatlarında çok önemli bir yer edinmiştir ve günden güne internet ve diğer dijital teknolojiye olan arz da artmaktadır (Prensky, 2001).

Dijital teknolojilerin kullanımına olan arz artarken, bu teknolojileri kullanmak çağımızın kaçınılmaz bir olgusu haline gelmiştir. Nitekim hayatın her alanında; iş yerlerinde, hastanelerde, alışveriş merkezlerinde, okullarda, evlerde, hatta sokakta bile bilgisayar, cep telefonu ve tablet gibi araçların kullanılması artık normal bir durum olarak karşılanmaktadır. Bunun da ötesinde, teknoloji kullanımında yetersiz kalınması hayatın gerisinde kalmak gibi büyük bir eksikliğe yol açabilmektedir. Geçmiş yıllarda okur-yazar olmanın önemi bugün dijital teknolojiyle birlikte farklı bir forma bürünmüştür. Okur-yazarlık algısının günümüzdeki karşılığı bilgisayar ve internet aşinalığıyla başlayan teknoloji okur-yazarlığıdır. Dijital teknolojilerin kullanımından en üst yararı sağlamak ve olası tehlikelerini önleyebilmek adına bu durum önem arz etmektedir (Erdoğan, 2011)

Her teknolojik gelişmenin, buluşun veya icadın sağladığı yararların yanı sıra bireyleri sosyal, psikolojik ve kişisel yönlerden tehdit eden tehlikeleri de beraberinde getirdiği görülmüştür (Nalwa ve Anand, 2003). İnternetin beklenenden hızlı yayılması aşırı kullanımına olanak tanımış ve bu aşırı kullanım sonucunda birtakım olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Çocukların ve gençlerin problemleri internet kullanımları sosyal ilişkilerde bozulmalar, akademik başarıda düşüklük, yüksek düzeyde depresyon, stres, kaygı gibi psikolojik sağlıkta bozulmalar gibi bazı sorunlara yol açmaktadır (Erdur-Baker ve Tanrikulu, 2010; Hinduja ve Patchin, 2008; Ögel, 2012; Ybarra, 2004).

İnternet temelli iletişimin çocuklar ve gençler arasında yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte okullarda öğrencilerin göstermiş olduğu zorbalık davranışlarını sanal ortama taşımalarının yolu da açılmıştır. Zorbalığın fiziksel ortamdaki sanal ortama geçişi ve sanal ortamda devam etmesi “siber zorbalık” olarak tanımlanan sorunu ortaya çıkarmaktadır (Arıcak vd., 2008; Belsey, 2006; Patchin ve Hinduja, 2006; Willard, 2007; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

“Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da grup tarafından diğerlerine zarar vermek için tasarlanan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranış içeren zorbalık türü” olarak tanımlanan siber zorbalık e-posta, cep telefonu mesajları, anlık iletiler, sohbet odaları, sosyal ağlar, kişisel blog sayfaları, anket siteleri kullanılarak ve diğer dijital teknoloji araçları aracılığıyla yapılabilmektedir (Arıcak, 2009; Beale & Hall, 2007; Belsey, 2006; Strom ve Strom, 2005; Tim & Perez, 2010).

İnternet ve cep telefonu kullanarak iletişim ve etkileşim hâlinde olan öğrencilerin sanal ortamda kimliğini gizleyerek kolaylıkla başkalarına ulaşmaları söz konusudur. Anonim kimlikle gerçekleştirilebilen siber zorbalık davranışları uygulayanlara güvenli bir alan sağlarken, maruz kalanların bu davranışlardan kaçınmalarına çok fazla olanak tanımamaktadır (Patchin & Hinduja, 2007).

Bilgi teknolojilerindeki bu gelişmeye bağlı bir yan etki olarak ortaya çıktığı söylenebilecek siber zorbalık hakkında yapılan araştırmalar da farklı değişkenlerle ilişkilerinin incelenmesine odaklanmaktadır. Buna göre, çocukların ve gençlerin siber zorbalık davranışları gösterme ve siber zorbalığa maruz kalma durumları yaşlarına ve cinsiyetlerine göre farklılık gösterdiği rapor edilmektedir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere nazaran daha çok siber zorbalık davranışları gösterdiği ve maruz kaldığı alan yazında rastlanan bulgulardır (Arıcak vd., 2008; Erdur-Baker, 2010; Li, 2006; Yılmaz, 2011; Wade ve Beran, 2011). Bu bulgulara rağmen bazı çalışmalarda, siber zorbalık davranışları gösterme ve siber zorbalığa maruz kalma durumları kız ve erkek öğrenciler açısından anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır (Englander, 2012; Hinduja ve Patchin, 2008; Hemphill vd., 2011;). Ayrıca siber zorbalığın yaşla birlikte azalma gösterdiği alan yazında rastlanan diğer bulgular arasındadır (Wade ve Beran, 2011).

Siber zorbalık davranışları parlama, taciz, iftira atma, taklit etme, sırları ortaya çıkarma, hilekârlık, dışlama ve korku yaratma olarak ortaya çıkabilmekte ve birtakım psikolojik etkileri de beraberinde getirmektedir (Willard, 2007). Siber zorbalıkla paralel olarak ortaya çıkan duygu ve yaşantılar; öfke, üzüntü, korku, kaygı, utanç, kendini suçlama (Beran ve Li, 2005); psikolojik olarak bozulmalara yol açan depresif belirtiler (Erdur-Baker ve Tanrikulu, 2010) ve majör depresyon bozuklukları (Ybarra, 2004); öfke, üzüntü, intikam isteği, nefret, aşağılanmışlık duyguları (Şahin vd., 2010); yaralanma ve eğlenme (Vandebosch, 2009) olarak belirtilmiştir. Ayrıca siber zorbalığın alkol ve sigara tüketme gibi riskli davranışlarla ve saldırganlık, çatışmaya girme, hırsızlık, kasıtlı biçimde özel mülkiyete zarar verme gibi problemleri davranışlarla ilişkili olduğu da belirtilmiştir (Ybarra ve Mitchell, 2004). Bunlarla birlikte, siber zorbalığın psikiyatrik belirtilerden psikotizm ve düşmanlığı yordadığı alan yazında rastlanan psikiyatrik sonuçlar arasındadır (Arıcak, 2009).

Siber zorbalık akran zorbalığının sanal ortamda gerçekleşen bir türü olarak ele alınsa da bazı yönleriyle akran zorbalığından ayrılmaktadır. İnternet ve diğer dijital teknoloji kullanımını ve bu teknolojilerdeki yetkinliği gerektirmesi, bireylerin kimliğini gizleyebilmesi, sanal ortamda karşılaşılan olumsuzlukların hızlı bir şekilde yayılması ve geniş bir kitleye ulaşabilmesi, aile denetiminin yetersizliği, çocukların ve gençlerin yetişkinlerden yardım alma konusunda duyduğu endişeler, internetin olduğu her ortamda maruz kalınabilmesinin verdiği güvensizlik siber zorbalığın akran zorbalığından farklarını ortaya koymaktadır (Ayas ve Horzum, 2010; Belsey, 2006; Law vd., 2011; Shariff, 2005).

Siber zorbalık akran zorbalığından yukarıda belirtilen biçimde bazı farklı özelliklere sahipken, bu iki eğilim sonucunda ortaya koyulan davranışlardaki güç dengesizliği, davranışın tekrar edici ve zarar verici olması her iki zorbalık türü için de benzeşmektedir. Akran zorbalığı gibi siber zorbalık da çocukların ve ergenlerin gelişimine, sosyal ilişkilerine ve akademik başarılarına olumsuz yönde etki etmektedir (Haynie vd., 2001; Juvonen, Graham ve Schuster, 2003; Nansel vd., 2001).

Bu araştırmanın temel amacı tutum ve davranışları bütünsel olarak değerlendirmek kaydıyla akran zorbalığı eğilimi gösteren öğrencilerin okul ortamı dışında da, yani sanal bağlamda, zorbalık gösterip göstermediğini ve akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin mağduriyetlerinin siber ortamda da devam edip etmediğini belirlemektir. Katılımcıların, akran zorbalığı ve siber zorbalığın sıklıkla gerçekleştiği tahmin edilen 10-15 yaş arası dönemdeki öğrencilerden cinsiyet açısından eşit temsil gücünde seçilmesi söz konusudur.

Siber zorbalık gösterme eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının öğrencilerin akran zorbalığı yaşantılarıyla birlikteliğini ortaya koyması amacıyla yapılan bu çalışmanın alan yazına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. AMAÇ

Bu araştırma kapsamında ortaokula devam eden öğrencilerde rastlanan akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkiler incelenmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda yanıtlanması beklenen araştırma soruları şunlardır:

1. Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ne düzeydedir?
2. Öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları ne düzeydedir?
3. Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

a) Akran zorbalığı eğiliminin olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, kendini haklı görme, başkalarını üzme, başkalarına güç kullanma ve rahatsız olmama alt boyutlarıyla siber zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

4. Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

a) Akran zorbalığı eğiliminin olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, kendini haklı görme, başkalarını üzme, başkalarına güç kullanma ve rahatsız olmama alt boyutlarıyla siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

5. Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

a) Akran zorbalığına maruz kalma durumlarının korkutma/sindirme, alay, açık saldırı, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara zarar verme alt boyutlarıyla siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

6. Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

a) Akran zorbalığına maruz kalma durumlarının korkutma/sindirme, alay, açık saldırı, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara zarar verme alt boyutlarıyla siber zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

7. Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları cinsiyete, buldukları sınıf düzeyine, ebeveynlerin eğitim durumlarına, ailenin gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

8. Öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları cinsiyete, buldukları sınıf düzeyine, ebeveynlerin eğitim durumlarına, ailenin gelir düzeyine, internete bağlı bilgisayara sahip olup olmama durumuna, günlük internet kullanım süresine, cep telefonuna sahip olup olmama durumuna, günlük kısa mesaj alma ve gönderme durumuna, kişisel e-posta hesabına sahip olup olmama durumuna ve bilgisayar kullanma yetkinliği düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. ÖNEM

Bu çalışmada çağımızda giderek yaygınlaşan siber zorbalık ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının akran zorbalığı ve akran zorbalığına maruz kalma durumları arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Bu bağlamda, akran zorbalığı gösterenlerin siber ortamda davranışlarının sürüp sürmediği, zorbalık davranışlarının bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla nasıl biçim değiştirdiği sonucuna ulaşılması hedeflenmektedir. Zorbalığa sosyal ortamlarında maruz kalan öğrencilerin sanal ortamda da zorbalığa maruz kalması ihtimal dâhilinde olup, mağdurların sosyal ortamda ve bire bir ilişkilerde zorbalıktan kurtularak güvenli bir ortama dâhil olabilmesi söz konusuysen siber ortamda güvenli bir yer söz konusu değildir. Çünkü zorbalık davranışları internette çok hızlı bir süre içerisinde geniş kitlelere yayılabilmekte ve bu durumda siber zorbalığa maruz kalanların baş etme olanakları da azalmaktadır.

Akran zorbalığında taraflar arasında güç dengesizliği, tekrar edici ve sürekli, amaçlı olması gibi birtakım özellikler siber zorbalıkta da bulunmaktadır. Siber zorbalıkta teknoloji kullanma yetkinliği güç dengesizliği özelliğini göstermektedir. Fakat siber zorbalıkta bir davranışın bir kere yapılması da tekrar edici ve sürekli olma özelliği için yeterlidir. Çünkü sanal ortamda paylaşılan herhangi bir resim, video, yazı ve benzeri uygulamalar saniyeler içinde yayılarak birçok platformda ve sitede yer alabilmektedir. Bu açıdan siber zorbalık davranışlarının olumsuz etkisi akran zorbalığı davranışlarının olumsuz etkisinden daha güçlü bir şekilde belirebilmektedir. Ayrıca sosyal ortamlarında zorbalığa maruz kalanların öfke duygusu ve intikam alma isteğiyle siber ortamda kendisine zorbalık yapanları hedef seçerek siber zorbalık davranışları sergilemesi durumu da söz konusudur. Akran zorbalığına maruz kalanların siber zorbalık gösterme eğilimi incelenerek araştırma kapsamında bu sorunun da cevaplanması amaçlanmıştır.

Öğrencilerin zorbalık yaşantıları zorba, mağdur ve zorba-mağdur tanımlamalarıyla ortaya koyulmaktadır. Sadece zorbalık davranışları gösterenlerin ve sadece zorbalık davranışlarına maruz kalanların dışında; hem zorbalık gösterip hem de zorbalığa maruz kalan öğrencilerin akran zorbalığı ve siber zorbalık yaşantılarının sınırlarının hangi ölçülerde olduğunun değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Öğrenciler arasındaki etkileşimde olumsuz davranışların çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda zorbalık tutum ve davranışları gösterme ve bunlara maruz kalma durumlarını bütüncül bir çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

Okulda zorbalık eğilimi gösteren öğrencilerin bu eğilimlerini siber bağlamda da sürdürmeleri; okulda zorbalığa maruz kalan öğrencilerin mağduriyetlerinin siber ortamda da sürmesi durumu yaşantılar açısından çizgisel bir yolda gerçekleşmektedir. Diğer yandan, okulda zorbalık eğilimi gösterenlerin siber ortamda zorbalığa maruz kalması; okulda zorbalığa maruz kalanların siber bağlamda zorbalık eğilimi göstermesi yaşantıları ise dikkate alınması gereken döngüsellığı ortaya koymaktadır. Nitekim bu ilişkiel düzlemde zorbalık davranışı gösterme eğilimi ve zorbalığa maruz kalma durumları hem yüz yüze iletişimde hem de siber iletişimde birbiriyle iç içe geçmiş bir hâlde olabilmektedir. Bu durum zorbalık tutum ve davranışlarının sınırlarını belirleme gücünü de beraberinde getirmektedir. Zorbalık yaşantılarını yani zorbaca davranışlar sergileme ve bunlara maruz kalma deneyimlerini bütünsel bir şekilde zorba, mağdur ve zorba-mağdur olarak üçlü bir ağ içinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu araştırmada zorbalık yaşantılarının ilişkisi belirlenerek akran zorbalığı ve siber zorbalık eğilimi ile akran zorbalığına ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının birbiriyle ne düzeyde ilişkili olduğu açıklanmaktadır.

1.4. SAYILTILAR

Katılımcılar, araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarını samimi ve nesnel olarak cevaplandırmışlardır.

1.5. SINIRLILIKLAR

1. Bu araştırma 2012-2013 eğitim-öğretim yılında, İstanbul ili dâhilinde yer alan ortaokullar arasında uygun örnekleme yolu ile belirlenen ortaokulların öğrencileri ile sınırlıdır.

2. Bu araştırmada kullanılan ölçekler ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Akran Zorbalığı: Aralarında karşılıklı güç dengesizliği bulunan bir bireyin bir ya da daha fazla akranı tarafından sürekli ve tekrarlı olarak kasıtlı zarar verme amacıyla olumsuz davranışlara maruz bırakılmasıdır (Olweus, 1996).

Akran Zorbalığı Mağduriyeti: Bir bireyin kendisinden daha güçlü akranlar tarafından kasıtlı ve sürekli olarak zarar verici eylemlere maruz kalma durumudur.

Siber Zorbalık: Bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kasıtlı olarak kullanmasıdır (Belsey, 2006).

Siber Mağduriyet: Kişinin, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla yapılan kasıtlı zarar verici davranışlara maruz kalma durumudur.

BÖLÜM II: ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde akran zorbalığı ve siber zorbalığa dair alan yazın incelenmiştir. İlk kısımda akran zorbalığıyla ilgili tanımlar, zorbalık türleri, zorba ve mağdurların özellikleri verilmiştir. İkinci kısımda siber zorbalık tanımı ve kapsamı, siber zorbalığın türleri, siber zorbalığın gerçekleştiği durumlar ve siber zorbalığın psikolojik etkileri ve sonuçlarına değinilmiştir. Daha sonra akran zorbalığı ve siber zorbalık ile ilgili yapılan araştırmaların bulgularına yer verilmiştir.

2.1. AKRAN ZORBALIĞI

Akran zorbalığı 1970'li yıllardan itibaren okullarda dikkat çeken bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır. İlk olarak İskandinav ülkelerinde incelenmeye başlanmış, daha sonra Avrupa ülkelerinde ve Amerika kıtasında dikkatleri çeken bir sorun olarak araştırılmıştır. Bu konuda yapılan ilk çalışmalardan itibaren birçok davranış ve tutum akran zorbalığı tanımı içinde yer almıştır. Okul zorbalığı, geleneksel akran zorbalığı veya geleneksel zorbalık olarak da adlandırılan akran zorbalığı; aralarında karşılıklı güç dengesizliği bulunan bir bireyin bir ya da daha fazla kişi tarafından sürekli ve tekrarlı olarak kasıtlı zarar verme amacıyla olumsuz davranışlara maruz bırakılmasıdır (Olweus, 1993).

2.1.1. Akran Zorbalığının Tanımı

Olweus (1993) akran zorbalığını tanımlarken belirli özellikler taşıyan saldırganlık ve şiddet davranışlarının olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için tekrarlı olarak yapılması ve taraflar arasında güç dengesizliğinin olması gerektiğini belirtmektedir. Zorbalık, fiziksel zararın yanında kırıcı sözlerin söylenmesi, küfür, hakaret ve tehdit içeren sözler, jest ve mimiklerle aşağılama, arkadaş grubundan dışlama, dedikodu yayma,

sırları açığa çıkararak birine zarar verme gibi davranışları da kapsamaktadır (Cowie & Jennifer, 2008; Olweus, 1996; Sanders, 2004). Diğer yandan, bir defaya mahsus yapılan kavgalı eylemler akran zorbalığı içinde değerlendirilmese de (Olweus, 1996; Rigby, 2003) bazı araştırmacıların bir defa gerçekleşen eylemin olumsuz etkisinin devam ettiği yönündeki savları süreklilik unsurunun göstergelerinden biri olarak ele alınmaktadır (Besag, 1995).

Yapılan araştırmalarla zorbalığın kapsamına farklı bakış açıları geliştirilmiştir. Zorbalık bilinçli ve kasıtlı olarak karşdakine zarar verme davranışlarını içermekle birlikte, bireyleri stres altında bırakma eylemleri olarak da tanımlanmıştır. Bir başkasına zarar verme sadece davranış özelinde değil, bir tutum şeklinde de değerlendirilmektedir (Besag, 1995; Rigby, 2002). Olumsuz düşüncelere sahip olma ve bunları uygulama eğilimi olarak zorbalık davranışı gösteren çocuklar ve ergenlerin bakış açısıyla yapılan tanımlamalar sadece davranışın değil, tutumların ve düşüncelerin de dikkate alınarak yapıldığı tanımlar kapsamında olduğu öne sürülmüştür (Rigby, 2002). Diğer yandan zarar verici davranışlara maruz kalanların bakış açısıyla yapılan tanımlar ise süreklilik, kendini savunamama, herhangi bir kışkırtmanın olmaması durumlarını içermektedir (Olweus, 1993).

Zorbalık, sistematik olarak kötüye güç kullanımı olarak da tanımlanmıştır. Sosyal gruplar içinde beceri, boyut ve güç meziyeti açısından daima güç ilişkileri olagelmektedir. Bu güç hiyerarşisi içinde gücü kötüye kullanım tekrarlı ve sürekli olarak yapıldığında zorbalık kavramına sistematik bir tanım getirilmiş olmaktadır. Burada vurgulanan zarar verici eylemler bütünüyle ve sistemli bir şekilde bireylerin maruz kaldığı zorbalık davranışlarını güç ilişkileri içinde değerlendirmektir. Zorbalık davranışı gösterenlerin statülerini korumaları, kendilerine diğerlerinden farklı olma çabasıyla bir kimlik oluşturmaları bu güç ilişkisi sisteminin temelini oluşturmaktadır (Smith & Sharp, 1994).

Akran zorbalığı, yapılan araştırmalar sonucunda birçok araştırmacı tarafından oluşumu ve içeriği açısından açıklanmaya çalışılmıştır. Zorbalık davranışı gösteren veya zorbalık davranışlarına maruz kalan asıl öznelerin öğrenciler olması şüphesiz gerçeğinden hareketle, akran zorbalığının çocukların bakış açısından tanımlanması da zorbalığa farklı bir boyut katmaktadır. La Fontaine (1991) çocuklar için zorbalığın

ne olduğuna dair yaptığı araştırmasında genel olarak çocukların belirttiği korkutma, fiziksel zarar verme, kendini güçsüz hissetme, zorbalığın nedenlerinin bazı durumlarda kendilerinden kaynaklandığı, bazı durumlarda karşıdakinden kaynaklandığı ve okula uyum sorunlarına değinmiştir. Ayrıca çocukların nerede zorbalığa maruz kaldığı, maruz kalma süreleri, zorbalığın nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte bir değerlendirme yapılarak öğrencilerin yaşantılarıyla zorbalık tanımı oluşturulmuştur (La Fontaine, 1991). Buna göre kavga etme, küfür, hakaret ve tehdit içeren sözel saldırılar, gruptan dışlanma, okula karşı olumsuz algının oluşması, sürekli olarak uygulama ve maruz kalma durumlarını içeren bir tanım ortaya konmuştur.

2.1.2. Akran Zorbalığının Türleri

Zorbalığa maruz kalan çocuklar her zaman mağdur olduğunun farkında olamamaktadır. Bazı zorbalık davranışları açıkça zarar verici tutum ve davranışların dışında gizli ve örtük olarak gerçekleşmektedir. Zorbalığa maruz kalanların hissetmediği veya anlamlandıramadığı bu örtük eylemler dolaylı olarak yapılan durumları içermektedir. Diğer bir deyişle, zorbalık doğrudan olabildiği gibi dolaylı yollardan da gerçekleşmektedir (Harris & Petrie, 2003; Smith & Sharp, 1994).

Doğrudan zorbalık: Alay etme ve sataşma, isim takma, haksızlık etme, haksızca eleştirme, tehdit etme, müstehcen el hareketleri, tehdit edici bakışlar, vurma tekmeleme, yaralayıcı bir aletle zarar verme, birine ait eşyaları çalma veya saklama.

Dolaylı zorbalık: İsim takmak, alay etmek ve dalga geçmek için başkalarını etkileme, söylenti çıkarma ve yayma, amaçlı şekilde gruptan dışlama, birini dövmesi için başkalarını kışkırtma, birinin sırlarını ortaya koyma.

Zorbalık tutum ve davranışları içinde doğrudan ve dolaylı yolların dışında yapılan bir başka ayırım fiziksel ve sözel boyutta gerçekleşme durumlarıdır. Birine vurmak, tekme atmak veya vücuduna zarar verecek bir harekette bulunmak doğrudan ve fiziksel; isim takmak, küfür etmek, dalga geçmek ve hakaret etmek doğrudan ve sözel zorbalık davranışları olarak değerlendirilmektedir. Bunlarla birlikte, birisine bir

başkasını dövdürmek dolaylı ve fiziksel; söylenti çıkarmak ve iftira atmak dolaylı ve sözel zorbalık davranışları olarak ele alınmaktadır. Bu ayrımların yapılması zorbalığın kapsamının anlaşılması noktasında önemli olabilmektedir (Smith & Sharp, 1994).

Akran zorbalığının görülme biçimleri dikkate alındığında çeşitli yollarla zorbalık davranışlarının gerçekleştiği ve bunlara maruz kalındığı görülmektedir. Araştırmacılar tarafından belirlenen zorbalığın en sık görülme biçimleri şunlardır: (Harris & Petrie, 2003; Liang, Flisher & Lombard, 2007; Rigby, 2002)

Fiziksel Zorbalık: Bireylerin fiziksel olarak zarar verecek eylemlerde bulunmasıdır. Tekme atma, yumruklama, itme, taş atma gibi.

Sözel Zorbalık: Bireylerin birbirlerine hakaret, tehdit ve küfür içeren sözler söylemesinin yanında, dedikodu ve iftira yayma, isim takma gibi eylemleri içerir.

İlişkisel Zorbalık: Kişiler arasındaki ilişkilere zarar verici sözlerin aktarılması ve yayılması, birisi hakkında arkasından konuşma gibi davranışlar bu türün içinde yer alır.

İrkçi Zorbalık: Etnik kökeninden dolayı gruptan dışlama, dalga geçme ve hakaret etme gibi davranış ve tutumları içerir.

Cinsel Zorbalık: Cinsel içerikli müstehcen söz ve davranışlarla zarar verici eylemlerde bulunmaktır.

Eşyalara Zarar Verme / Çalma: Bireylerin kişisel eşyalarına kırma, atma gibi eylemlerin yanında, eşyaları izin almaksızın kullanma girişimleridir.

2.1.3. Akran Zorbalığının ve Mağduriyetinin Özellikleri

Akran zorbalığının çeşitli tutum ve davranışlarla sergilenmesinin yanında gerçekleştiği mekânlar bağlamında da değerlendirilmesi farklı bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Zorbalık sadece okulda değil; okul ve ev arasındaki yolda da gerçekleşebilmektedir. Okul yolunda, parklarda ve öğrencilerin etkileşimde

bulunduğu yerlerde de zorbalık eylemleri olabilmektedir. Diğer yandan, okul içindeki mekânlarda zorbalığa daha sık rastlanmaktadır. Sınıfta, kantinde, okul bahçesinde, oyun alanlarında, spor salonlarında ve okulun diğer bütün birimlerinde meydana gelebilmektedir (Harris & Petrie, 2003).

Akran zorbalığında erkek ve kız öğrencilerin tutum ve davranışları çeşitli açılardan farklılık göstermektedir. Erkek öğrenciler daha çok fiziksel ve doğrudan davranışları yapmaktayken, kız öğrenciler daha çok dolaylı ve sözel davranışları sergilemektedir. Zorbalık olarak değerlendirilen zarar verici fiziksel, sözel, doğrudan ve dolaylı tutum ve davranışlar erkeklerin erkek ve kızlara, kızların da daha çok kızlara yaptığı etkileşim dikkatleri çekmektedir (Smith & Sharp, 1994).

Akran zorbalığı tutum ve davranışlarını uygulayanlar ve uğrayanlar açısından birtakım özellikler bulunmaktadır. Zorbalık davranışı sergileyenlerin ve bunlara maruz kalanların deneyimlediği yaşantılar da çeşitlilik göstermektedir. Zorbalık davranışı uygulayanların yaygın özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Hazler, Carney, Green, Powell, & Jolly 1997):

- a) Sözel tehdit ve fiziksel hareketlerle başkalarını kontrol etme.
- b) Çabuk öfkelenme ve güç kullanma
- c) Başkalarının sorunları hakkında çok az empati kurabilme
- d) Saldırgan davranış modeli oluşturma
- e) Kronik olarak saldırgan davranışlar gösterme
- f) Başkalarıyla etkileşimdeyken kendisine yapılanları düşmanlık içeren niyetlerle okuma ve algılama
- g) Öfkeli olma ve intikam alma isteği
- h) Başkalarıyla iyi geçinme konusunda model olarak ebeveynlerinin zayıf kalması
- ı) Tipik saldırgan davranışlar sergileyen gruplarla birlikte hareket etme
- i) Yapıcı sorun çözme becerisi düşük olan ebeveynlerini model alma

- j) Benlik bilinci koruma noktasında tek çözümün saldırganlık olduğunu görme
- k) Evde uygun olmayan disiplin yöntemlerinin olması
- l) Güç ve kontrolü sürdürmede fiziksel imajı daha önemli görme
- m) Öfkeli düşüncelere odaklanma
- n) Aile sorunlarının olağandan fazla olması
- o) Nerelerde vakit geçirdiğine dair ailenin bilgisinin az veya hiç olmaması
- ö) Evde fiziksel ve duygusal istismara uğrama
- p) Akran grupları içinde kızgınlık ve küskünlük durumları yaratma
- r) Saplantılı ve katı davranışlar sergileme

Bu özelliklerden hareketle, akran zorbalığı tutum ve davranışlarını sergileyen kişilerin kişilik özellikleri ve çevresel faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Bireylerin zorbaca davranışlarla zarar verici eylemlerde bulunması açısından kişisel, sosyal, duygusal ve çevresel faktörler önem arz etmekte ve bu faktörler davranışı biçimlendirmektedir (Smith & Sharp, 1994).

Akran zorbalığına maruz kalan bireylerin de birtakım özellikleri bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda zorbalığa maruz kalan kişilerde gözlenen yaygın özellikler şu şekilde sıralanmıştır (Hazler vd., 1997):

- a) Çevresini kontrol edemeyeceği inancı
- b) Yetersiz sosyal becerilere sahip olma
- c) Yetersiz kişilerarası ilişkiler becerilere sahip olma
- d) Başkalarından daha az popüler olma
- e) Yaşadığı sorunlar için kendini suçlama
- f) Sosyal olarak dışlanmış olduğunu hissetme

- g) Okula gitme korkusu
- h) Akranlarına göre fiziksel olarak daha güçsüz ve zayıf olma
- ı) Başarılı olma ve kabul görme konularında kısıtlı beceriler
- i) Düşük benlik saygısı
- j) Kişisel yetersizlik hissi
- k) Yıkıcı davranışlar sergileme
- l) Çeşitli durumlarla baş etme noktasında başkalarının kendisinden daha iyi olduğuna inanma
- m) Akranlarıyla ilişki kurmada zorlanma
- n) Aile üyelerinin kendi adına karar vermesi
- o) Dışsal unsurların içsel unsurlara göre daha çok etki yaptığı inancı

Akran zorbalığına maruz kalan kişilerin yaşantılarından hareketle belirlenen bu özelliklerde zorbalık davranışları uygulayanlarda olduğu gibi yine kişisel ve çevresel faktörlerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.2. SİBER ZORBALIK

Teknoloji hızla gelişmeye devam ederken toplumdaki işlevselliği de değişmekte ve dönüşmektedir. İnternet, cep telefonları ve diğer bilgi iletişim teknolojileri günümüz toplumunun hayatını kolaylaştırmakta ve ihtiyaçların giderilmesinde daha basit çözümler üretmektedir. Diğer yandan teknolojinin işlevi ve kullanımı yeni fırsatlar ve imkânlar sunarken birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Çağımızda iletişimin daha çok dijital teknolojinin sunduğu araçlarla yapıldığı göz önüne alındığında, okul ortamında öğrenciler arasındaki iletişim ve etkileşimin içerisinde beliren zorbalık davranışları yeni iletişim biçiminde kendine yer bulmuştur. Bu bölümde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilen siber zorbalıkla ilgili bilgiler verilmektedir.

2.2.1. Siber Zorbalık Tanımı

Sanal ortamdaki iletişim ve etkileşimin getirdiği birçok kolaylığın ve avantajın yanı sıra, yol açtığı olumsuz sonuçlar da söz konusu olmaktadır. Bu olumsuz sonuçlardan biri de zorbalığın değişen yüzü olarak karşımıza çıkan “siber zorbalık”tır (Arıcak vd., 2008; Belsey, 2006; Erdur-Baker, 2010; Li, 2006; Patchin & Hinduja, 2006).

Siber zorbalığın akran zorbalığı gibi henüz üzerinde net şekilde uzlaşmaya varılan ortak bir tanımı olmamakla birlikte, siber zorbalık kavramı 2000’li yılların başından itibaren çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Siber zorbalık kavramını Willard (2006) siber zorbalığı kısaca zarar verici ve acımasız metin ve resimlerin internet ve diğer dijital iletişim araçlarıyla gönderilmesi olarak tanımlarken Belsey (2006) tarafından şöyle ifade edilmektedir:

“Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da grup tarafından diğerlerine zarar vermek için tasarlanan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranış içeren zorbalık türüdür.”

Ayrıca siber zorbalık *“Diğer kişilere zarar vermek amacıyla, bir birey ya da grup tarafından, elektronik posta, cep telefonu, çağrı cihazı, kısa mesaj servisi ve web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içeren; kasten, tekrarlayıcı bir şekilde ve düşmanca davranışları destekleyen davranışlar.”* olarak da tanımlanmaktadır (Arıcak, 2009).

Siber zorbalığa getirilen tanımlardan hareketle ortak olarak belirlenen özellikler akran zorbalığında da olduğu gibi zarar verici dijital eylemlerin olması, kasıtlı olması, sürekli ve tekrarlı olarak yapılması ve taraflar arasında güç dengesizliğinin bulunmasıdır (Li, Smith & Cross, 2012). Zarar verici tutum ve davranışlar ilk bakışta hem akran zorbalığı için hem de siber zorbalık için anlamlandırılrsa da, süreklilik ve güç dengesizliği siber zorbalıkta akran zorbalığına göre farklı bir biçimde seyretmektedir. İnternette yer alan bir resim veya bir yazı çok kısa süre içerisinde milyonlarca insanın görebileceği şekilde yayılabilmekte ve davranışın bir defa gerçekleşmesi sürekliliği ve tekrarlayıcılığı da beraberinde getirmektedir (Dooley, Pyzalski, & Cross, 2009; Patchin & Hinduja, 2012; Shariff,

2008). Ayrıca İnternet kullanma yetkinliği sosyal ortamdaki fiziksel güç dengesizliğinin karşılığı olarak siber ortamda kendini göstermektedir. Yani bilgisayar, internet ve diğer dijital iletişim araçlarını kullanma yetkinliği daha iyi olan çocuklar ve gençler diğerlerine karşı sanal ortamda bir üstünlük kurabilmektedir (Li, Smith & Cross, 2012; Smith, 2011).

Literatürde siber zorbalık kavramının yanı sıra internet tacizi, siber taciz ve çevrimiçi saldırganlık olarak da adlandırılmaktadır (Beran & Li, 2005; Ybarra, Mitchell, Wolak & Finkelhor, 2006).

Erdur ve Kavşut'a göre (2007) sanal ortamda yapılan iletişim; kimliğin gizlenmesiyle daha rahat hareket edilebilmesini, karşıdaki kişiye tehdit, hakaret, küfür ve alaycı özellikler içeren mesajların iletilmesini ve bunun çok sayıda kişinin görebileceği şekilde yaygınlaştırılmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca iletişim için önemli unsurlar olan sözel olmayan ögeler ve kişisel-fiziksel özelliklerin algılanmasındaki zorluklardan dolayı yanlış yorumlamalara ve algılamalara da sebep olmaktadır.

Kişilerin kimliklerini gizleyebilmesi, doğrudan ve yüz yüze etkileşimden yoksun olarak sosyal ortamda söylenmesinden ve yapılmasından çekinilen sözlerin ve davranışların karşıdakine sanal ortamda rahatlıkla iletilmesi kontrolü ve müdahalesi zor bir durumu ortaya çıkarmaktadır (Munro, 2002; Akt. Çetinkaya, 2010). Bütün bunlar göz önüne alındığında zorbalığın sanal ortamdaki karanlık yüzünde bireye zarar verme mekanizması olarak işleyen siber zorbalığa zemin hazırladığı söylenebilir.

2.2.2. Siber Zorbalık Türleri

Siber zorbalığın bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler arasında en çok göze çarpanlar: (Shariff, 2005)

- a) Zorbaca davranışlar sergileyen bireylerin kimliğini gizleyebilmesi

b) Sanal ortamda zorbalıkla karşı karşıya kalan bireylerin durumunun hızlı bir şekilde yaygınlaşıp çeşitli sanal ortamlar aracılığıyla geniş bir kitleye ulaşabilmesi

c) Sanal ortamdaki siber zorbalık davranışlarının daha kolay ve rahat bir şekilde cinsellik öğelerini taşıyabilmesi

Ayrıca çocuklar ve ergenler yetişkinlerin bilgisi ve denetimi olmadan bilmediği kişilerle iletişim kurabilmektedir. İnternet'in sağladığı anonim kimlikle bireylere rahatsız edici davranışlarda bulunmak daha kolay hâle gelmiştir. Zarar verici metinlerle, görüntülerle ve seslerle zorbaca davranışlar gösterenler hızlı bir şekilde istediği her an hedefindeki kişiye ulaşabilmekte ve yine hızlı bir şekilde bunların yayılmasını sağlayabilmektedirler. Kimlik tespiti zor olduğu için zorbalık gösterenler bunun rahatlığıyla herhangi bir korku ve çekinme hissetmeden istedikleri gibi karşısındakini rahatsız edebilmektedirler (Belsey, 2006; McQuade, Colt & Meyer, 2009).

Siber zorbalığa maruz kalan ergenler zorbaca davranış gösterenlerin daha ileriye gideceğinden korkarak, ailelerinin aşırı tepki verip telefonlarına ve bilgisayarlarına kısıtlama getirme endişesi duyarak bu durumu ifade etmek istememektedir. Yeni nesil arasında çevrimiçi olmak sosyalleşmek ve iletişime açık olmak anlamına gelebilmekte ve bu yüzden de çocuklar ve ergenler İnternet ve diğer dijital teknolojiye daha fazla bağımlı hale gelebilmektedir (Belsey, 2006; Patchin & Hinduja, 2012).

Siber zorbalık mobil iletişiminin ve İnternet erişiminin olduğu her ortamda gerçekleşebilir. Çocuklar ve gençler için zorbalığın olmadığı güvenli ev ortamı bu erişim kolaylığından ötürü güvensiz hale gelebilmektedir (Belsey, 2006). Her bireyin her an her yerde maruz kalma ihtimali bulunan siber zorbalık çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır (Law vd., 2011).

Willard (2005) siber zorbalık davranışlarının gerçekleştiği biçimleri parlama, taciz, iftira, taklit etme, ortaya çıkarma, hilekarlık, dışlama ve korku yaratma olarak belirtmiştir. Siber zorbalık davranışlarının bu türlerine aşağıda değinilmiştir:

1 - Parlama (flaming): Öfkeli ve kaba bir dille elektronik mesajlar göndererek sanal ortamda kavga etme.

2 - Taciz (harassment): Sürekli ve istikrarlı bir şekilde müstehcen, anlamlı ve küfür içeren mesajlarla rahatsız etme.

3 - İftira (denigration): Bir bireyin arkadaşları arasındaki itibarına zarar verecek dedikodular ve söylentiler yayma.

4 - Taklit etme (impersonation): Başka biriymiş gibi yaparak o kişiye ve arkadaşlıklarına zarar getirecek, o kişiyi tehlikeye düşürecek mesajlar ve materyaller iletme.

5 - Ortaya çıkarma (outing): Herhangi bir kişinin sırlarını ve özel hayatına dair bilgilerini ortaya çıkarma, resimlerini göndererek yayma.

6 - Hilekârlık (trickery): Başka biriymiş gibi davranarak bir bireyin bilgilerini alma ve bunu herkesle paylaşma.

7 - Dışlama (exclusion): Bir bireyi kasıtlı olarak çevrimiçi gruplardan çıkarma ve dışlama.

8 - Korku yaratma (cyberstalking): Bir kişiye tehditle ve korkuyla, çeşitli iftiralar ve hakaretler içeren mesajlarla tekrarlı ve sürekli bir şekilde tacizde bulunma.

2.2.3. Siber Zorbalığın Psikolojik Sonuçları

Siber zorbalığın hem siber zorbalığa maruz kalanlarda hem de siber zorbalık davranışı gösterenlerde birtakım önemli psikolojik soruna yol açtığı görülmüştür. Siber zorbalığın ilişkilendirildiği ve neden olduğu duygular öfke, üzüntü, korku, kaygı, utanç, kendini suçlama (Beran ve Li, 2005); depresif belirtiler (Erdur-Baker ve Tanrikulu, 2010); öfke, üzüntü, intikam isteği, nefret, aşağılanmışlık (Şahin vd., 2010); yaralanma ve eğlenme (Vandebosch, 2009) olarak araştırmalardan elde edilen sonuçlar arasındadır.

Ayrıca siber zorbalık davranışları gösterenlerin klinik sorunlar gösterme ihtimalini, kişilerarası ilişkilerde mağdur olmanın da siber mağdur olma ihtimalini artırdığı görülmüştür. Bunun yanında siber mağdurların önemli bir kısmı duygusal stres yaşadıklarını belirtmiştir. Sanal ortamda karşılaştıkları sorunlardan kişisel bilgilerin uygunsuzca paylaşılmasından dolayı utanç duygusunu yaşadıklarını ve kendilerini tehdit altında hissettiklerini bildirmişlerdir (Ybarra vd., 2006).

Siber zorbalığa maruz kalanlar siber zorbalığın kendilerini duygusal açıdan olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Üzgün, çaresiz ve depresif hissetme mağdurların en çok yaşadıkları sorunlar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte okula gitmekten korkan mağdurlar, siber zorbanın kimliğini bilmemenin kendilerinde şüphe yarattığına da vurgu yapmışlardır (Raskauskas ve Stoltz, 2007; Akt. Eroğlu, 2011).

2.3. AKRAN ZORBALIĞI VE SİBER ZORBALIK ARAŞTIRMALARI

Akran zorbalığı ve siber zorbalık ile ilgili yapılan araştırmaların bulguları bu bölümde verilmiştir.

2.3.1. Akran Zorbalığı Yaşantılarına İlişkin Araştırmalar

Anderson'un (2007) çalışmasında, akran zorbalığının öğrencilerin fiziksel, duygusal, entelektüel, davranışsal, sosyal ve yaratıcı benlik algısı üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, fiziksel zorbalık kız öğrencilerin benlik algısını etkilemezken, erkek öğrencilerin fiziksel ve yaratıcı benlik algılarını olumsuz yönde etkilediği gözlenmiştir. Sosyal zorbalık kız öğrencilerin benlik algısını her yönden olumsuz yönde etkilerken, erkek öğrencilerin duygusal, davranışsal ve yaratıcı benlik algısını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Sözel zorbalığın hem kız öğrencilerin hem de erkek öğrencilerin bütün benlik algısı kategorilerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Anderson, 2007).

Arıman'a (2007) göre öğrencilerin okul iklimini algılamaları ile zorbalık eğilimi arasında ilişki vardır. Söz konusu çalışma, okulda yaşanan zorbalık ve şiddetin öğretmen, idare, öğrenci ve veli etkileşiminin önemini ortaya koymaktadır

çünkü katılımcı öğrenciler okulu bir “yaşam alanı” olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, öğrencinin okula yüklediği anlam zorbalık eğiliminin ortaya çıkmasında ve ortadan kalkmasında önemli bir rol oynayabilir (Arıman, 2007).

Benlik saygısı ile zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki saptayan Keskin (2010), benlik saygısı yüksek olan kişilerin zorbalık eğilimlerinin de yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte zorbalığa maruz kalan öğrencilerin ise benlik saygısı düşük çıkmıştır. Akran zorbalığının yaşandığı eğitim kurumunun türü zorbalık eğilimini etkilemektedir; özel okullarda öğrenim gören öğrenciler, devlet okullarında öğrenim gören öğrencilere göre zorbalığa daha çok eğilim göstermektedirler. Benlik saygısı yüksek olan öğrencilerde etrafındakileri kontrol etme, kendini ispat gücü, herkesten farklı olma, diğer öğrenciler tarafından örnek gösterilme ve ilgi çekme isteği ön plandadır. Dolayısıyla öğrenciler zorbalık davranışını daha çok sergileyerek kendilerini tatmin yolunu seçmektedirler (Keskin, 2010).

Kavşut (2009) ergenlerde akran zorbalığı ve duygusal zeka arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında akran zorbalığını dört statüye ayırarak değerlendirmiştir. Bu statüler zorba, kurban, zorba/kurban ve katılmayan olarak belirlenmiştir. Zorbalığın tüm statülerinde kızların stresle başa çıkma düzeyleri erkeklere göre oldukça yüksektir. Zorbalık statüleri cinsiyete göre ele alındığında, kızların zorba olma oranının erkeklere oranla, erkeklerin kurban olma oranlarının ise kızlardan fazla olduğu bulunmuştur. Zorba-kurban statüsüne bakıldığında ise yine kızların erkeklere oranla daha yüksek değerlere sahip olduğu gözlenmiştir. Zorba, kurban ve zorba/kurban ergenlerin duygusal zekâ boyutlarında sınıf düzeyine dayalı anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir. Zorbalığa katılmayan ergenlerin ise, duygusal zekâ alt boyutları sınıf düzeyine dayalı olarak incelendiğinde, sınıf düzeyi arttıkça kişiler arası becerilerin, kişisel becerilerin ve duygusal zekâ toplam puanlarının azaldığı gözlenmiştir. Bunlarla birlikte, sözel içerikli zorbalık diğer zorbalık türlerine göre en sık rastlanandır ve en yaygın sözlü zorbalık davranışının da alay olduğu tespit edilmiştir (Kavşut, 2009).

Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığını etkileyen ve eşlik eden faktörlerin incelendiği bir araştırmada depresyon yaşayan öğrencilerin daha sık akran zorbalığı yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde depresyon yaşayan, babası okula gitmeyen ve akran desteği olmayan öğrenciler daha fazla akran zorbalığına uğramaktadır. Depresyon yaşayan ve babası olmayan öğrenciler daha fazla zorba/kurban olmakta; depresyon yaşamayan, babası herhangi bir eğitim düzeyinden mezun olan ve akran desteği olan öğrenciler ise daha çok zorbalığa katılmayan statüsünde bulunmaktadır. Bunlarla birlikte bu çalışmanın bulgularında, akran desteği ile zorba ve zorba/kurban olma arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Akran zorbalığına karışan öğrencilerde depresyon daha sık yaşanırken, akran zorbalığına katılmayan öğrencilerde depresyon yaşama durumu anlamlı düzeyde daha azdır. (Tıprıdamaz Sipahi, 2008).

Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve psikolojik belirtilerin incelendiği bir araştırmada öğrencilerin en fazla zorba/kurban grupta olduğu, bunu sırasıyla, karışmayan, kurban ve zorba gruptaki öğrencilerin izlediği tespit edilmiştir. Akran zorbalığına karışmayan öğrenciler kurban ve zorba/kurban olan öğrencilere göre daha az kaygı, depresyon ve olumsuz benlik durumlarını yaşamaktadırlar. Buna ek olarak, öğrencilerin olumsuz benlik algıları açısından karşılaştırıldığında, zorba grup içinde yer alan öğrenciler zorba/kurban grubu içinde yer alan öğrencilere göre daha yüksek olumsuz benlik algısına sahip olduğu görülmüştür (Acar, 2009).

2.3.2. Siber Zorbalık Yaşantılarına İlişkin Araştırmalar

Siber zorbalık ile ilgili 2000’li yıllarda yapılan araştırmalar giderek artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Araştırmacıların dijital çağda öğrencilerin her zaman ve her yerde maruz kalabileceği siber zorbalık yaşantılarının cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, internet kullanım süresi, internet kullanım amaçları gibi birçok durumla ilişkisi incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Siber zorbalığın tanımlanması, kapsamı, türleri ve çeşitli değişkenler açısından nasıl farklılaştığı yönünde Türkiye’de de birçok araştırma yapılmıştır. Serin (2012) 4291 öğrenciyle, 727 okul müdürüyle ve 916 öğretmenle gerçekleştirdiği kapsamlı çalışmada öğrencilerin siber zorbalık ve siber zorbalığa maruz kalma yaşantılarını incelemiştir. Ayrıca okul idarecileri ve

öğretmenlerle yapılan görüşmelerle siber zorbalık yaşantılarına farkındalık düzeyleri araştırılmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin % 9.42'sinin siber zorbalık yaptığı, % 11.79'unun siber zorbalığa maruz kaldığı ve % 5.31'inin ise hem siber zorba hem de siber mağdur oldukları tespit edilmiştir (Serin, 2012).

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin siber zorbalığa dair farkındalıklarının incelendiği araştırmalara göre okul personeli ve eğitimciler siber zorbalığı öğrenciler açısından ciddi bir tehlike olarak görmektedir. Bu sorunun giderek yaygınlaştığını bildiren eğitimciler önleyici çalışmalar yaparak öğrencileri ve velileri bilgilendirdikleri görülmektedir. Ayrıca okul idarecileri ve öğretmenler öğrenciler tarafından siber zorbalık davranışına maruz bırakıldıklarını bildirmişlerdir. Bu durum eğitimcilerin dikkatini çekmiş ve siber zorbalığın yaygın bir şekilde gerçekleştiğini görmelerini sağlamıştır. Eğitimcilerin sadece bilgilendirmenin yeterli olmayacağı yönündeki görüşleri farklı çözümlerin hayata geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Smith, 2010; Serin, 2012).

Burnukara'nın (2009) yaptığı araştırmaya katılan gençlerin %31.8'u akran zorbalığına, %21.7'si ise siber zorbalığa dahil oldukları ve ortaokula devam eden öğrencilerin zorbalık durumları açısından diğer sınıf düzeyindeki çocuk ve gençlere göre daha fazla risk altında olduğu sonucuna ulaşmıştır. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok akran zorbalığı ve siber zorbalık davranışı sergilediği gözlemlenirken, sınıf düzeyi açısından akran zorbalığı ve siber zorbalık yaşantıları farklılık göstermemiştir. Ayrıca araştırmada akran zorbalığına ve siber zorbalığa maruz kalma durumları erkek ve kız öğrencilerde farklılaşmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. (Burnukara, 2009).

Alan yazındaki birçok araştırmanın bulgularına paralel olarak erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık davranışı sergilediği ve daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Burnukara, 2009; Campfield, 2006; Çifçi, 2010; Lightburn, 2009; Manap, 2012; Topçu, 2008).

Öğrencilerin yaş ve buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalık davranışları gösterme ve siber zorbalığa maruz kalma durumları alan yazındaki çeşitli araştırma bulgularına göre değişiklik gösterdiğine rastlanmıştır. Bazı araştırmalarda siber zorbalık davranışları ve bunlara maruz kalma durumları ortaokul

öğrencilerinde diğer sınıf düzeyindeki öğrencilere göre daha çok rastlanan bir durum olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hines, 2011)

O'Harra (2012) okul danışmanlarının öğrencilerin siber zorbalık deneyimlerindeki rolü ve sorumlulukları üzerine yaptığı araştırmasında okul danışmanları öğrencilerin siber zorbalık yaşantılarının akran zorbalığı yaşantılarından daha önemli bir sorun olduğunu ve müdahale etme noktalarında yetersiz kaldıklarına dair değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Ayrıca bu çalışmada, kız öğrencilerin daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı, öğrencilerin siber zorbalık yaşantılarını gizleme eğiliminde olduğu, öğrencilerin siber zorbalık yaşantılarını aileleriyle paylaştıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Okul danışmanlarının siber zorbalık algısının araştırıldığı bir başka çalışmada, okul danışmanları öğrencilerinin siber zorbalık yaşantılarını okuldaki işlerinin içinde yer aldığını bildirmişlerdir. Öğrencilerin internet, bilgisayar ve cep telefonu kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal ortamdaki zorbalık davranışlarının boyut değiştirerek siber zorbalığa dönüştüğü, siber zorbalık davranışlarının arttığı ve siber zorbalığa daha çok maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Robinson, 2010).

Ubertini (2010) siber zorbalığın duygusal ve psikolojik açılarından öğrencilerin iyi oluş hallerine etkisini incelediği çalışmasında öğrencilerin benlik saygısı, depresyon ve sosyal kaygı düzeyleri ve yalnızlık durumlarını araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları göre siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yüksek düzeyde depresyon yaşadığına ve düşük düzeyde benlik saygısına sahip olduğuna değinmiştir. Diğer yandan siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin sosyal kaygıları ve yalnızlık durumları açısından farklılıklar bulunamamıştır. Ayrıca yaşam doyumu ve sosyal destek durumları açısından öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalması yüksek yaşam doyumu yaşayanlarda ve sosyal desteği daha fazla olanlarda azalmaktadır (Ubertini, 2010).

Hines'in (2011) araştırmasında akran zorbalığı ve siber zorbalığa maruz kalmanın benlik algısı ile ilişkisini incelemiştir. Ortaokula devam eden öğrencilerin akran zorbalığına ve siber zorbalığa maruz kalma durumları arttıkça pozitif benlik algısının azaldığı yönünde bir sonuca ulaşmıştır. Ayrıca öğrencilerin sosyal ortamlarda gösterdiği ve maruz kaldığı akran zorbalığı deneyimlerinin sanal ortamda

devam ettiği yani akran zorbalığı ile siber zorbalığın birbirinin devamı niteliğinde olduğu sonucunu da ortaya koymuştur (Hines, 2011).

Chin'in (2011) ve Johnson'ın (2011) yaptığı çalışmaya göre, akran zorbalığına ve siber zorbalığa maruz kalan ortaokul öğrencilerin akran zorbalığı ve siber zorbalık davranışı sergileyenlere göre kaygı ve depresyon düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Her iki zorbalık türü mağdurları, kaygı ve depresyon gibi psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkileyen sorunlar yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bununla birlikte Johnson (2011) siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okuldan uzaklaşma eğilimi gösterdiği akademik başarisının düştüğü, yoğun yalnızlık duygusu yaşadığı, arkadaş grubundan dışlandığı sonuçlarını tespit etmiştir.

Trachtenbroit (2011) araştırmasında siber zorbalığın okuldaki şiddetle ve intihar riskiyle eşlik ettiği yönünde sonuçlara ulaşmıştır. Özellikle ortaokul düzeyinde siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin psikolojik durumlarını araştırmasıyla yaşantılarından ötürü bu öğrencilerin intihara meyilli olduğunu vurgulamıştır. Okuldaki şiddet olaylarının okul dışına da taşınarak internet ortamında daha geniş kitlelere ulaştırıldığını belirterek öğretmenlerin ve velilerin bu duruma anında müdahale etmesi gerektiğini önermiştir. Nitekim intihar etme riskinin sürekli olarak siber zorbalığa uğrayan öğrencilerde daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Yapılan bir diğer araştırmada, siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumlarıyla ilişkili olduğunu ortaya koyarken, okuldan kaçma, okulu bırakma ve madde kullanımı gibi sorunları beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Akran zorbalığının ve siber zorbalığın birbirinden ayrı olgular olduğu vurgulanmış fakat ortaya çıkan olumsuz sosyal ve psikolojik durumlardan ötürü birbirleriyle benzer yapı özellikleri gösterdiği belirtilmiştir (Brown, 2011).

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemine dair bilgiler yer almaktadır. Araştırma modeli, evren ve seçilen örneklem, araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçları, verilerin toplanma işlemi ve analizleri bu bölümde açıklanmaktadır.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırma ilişkisel tarama deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkiler çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarından İstanbul ilindeki ortaokullara devam eden 763 bin 612 öğrenci oluşturmaktadır (İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2013). Araştırmanın örnekleme, uygun örnekleme yoluyla belirlenmiş olup 551'i kız ve 529'u erkek olmak üzere ortaokul beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfa devam eden toplam 1080 öğrenciden oluşmaktadır. Bu evrenden araştırma kapsamına alınan örneklem güven düzeyi % 95 ve güven aralığı 3 kabul edilerek seçilmiştir. Örneklem hakkındaki demografik bilgiler "Bulgular" bölümünde yer almaktadır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada, veri toplama amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Dölek (2002) tarafından geliştirilen Akran Zorbalığı Eğilimi Ölçeği, Gültekin ve Sayıl tarafından geliştirilen (2005) Akran Zorbalığı Mağdurlarını Belirleme Ölçeği, araştırma kapsamında geliştirilen Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeği ve Arıca, Kınay ve Tanrıku (2012) tarafından geliştirilen Siber Mağduriyet Ölçeği kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcılar hakkındaki demografik verileri elde etmek için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu (EK - I) kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formunda öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumları, ailelerinin aylık gelir durumları, evde internete bağlı bilgisayara sahip olma durumları, internete bağlandıkları mekânlar, internete bağlandıkları araçlar, günlük ortalama internet kullanım süreleri, kişisel cep telefonuna sahip olma durumları, günlük kısa mesaj alma/gönderme durumları, kişisel e-posta hesabına sahip olma durumları ve kendilerine tanımladıkları bilgisayar-internet kullanma yetkinliklerini belirleyecek sorular yer almaktadır. Bilimsel Etik Değerlere uygun olarak ve öğrencilerden gerçekçi cevaplar alabilmek için öğrencilere ait kimlik bilgilerini içeren sorulara yer verilmemiştir.

3.3.2. Akran Zorbalığı Eğilimi Ölçeği (AZEÖ)

Dölek (2002) tarafından geliştirilen Akran Zorbalığı Eğilimi Ölçeğinin (EK - II) geçerlik ve güvenirlik çalışmaları 252'si kız, 188'i erkek olmak üzere toplam 440 öğrencinin yer aldığı örnekleme yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi (Varimax Rotasyonu) ile incelenmiş olup, ölçeğin altı faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. Ölçek maddeleri dört cevap seçeneğini içerecek şekilde "Hiç Katılmıyorum-Katılmıyorum-Katılıyorum-Kesinlikle Katılıyorum" skalası üzerinden yanıtlanmaktadır.

Ölçeği oluşturan faktörler ve ilgili maddeler şunlardır:

1. Olumsuz Yansıtma (19, 21, 22, 23 ve 25. maddeler)
2. Duygusal Paylaşım Eksikliği (Bu boyutta yer alan 14, 16, 18, 20, 24, 26. maddeler tersine (reverse) maddelerdir.)
3. Zorbalığı Haklı Görme (9, 11, 12 ve 15. maddeler)
4. Başkalarını Üzmek (1, 3, 4, 6 ve 8. maddeler): Bu boyutta yer alan 1 ve 3 numaralı maddeler tersine (reverse) maddelerdir.

5. Güçlü Olmak (2, 5, 7, 8, 13 ve 17. maddeler)

6. Rahatsız Olmama (10. madde)

Ölçeğin güvenirlik analizleri için alt ve üst çeyreklikler madde analizi ve test-tekrar test analizleri kullanılmıştır. Alt ve üst çeyreklikler arasında yapılan ilişkisiz örneklem t testi ile boyutlarda yer alan maddelerin ölçeğin toplamına göre anlamlı düzeyde ayırt edici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca test - tekrar test devamlılık katsayısı hesaplanmıştır. 24 öğrenciye 2 hafta arayla ölçek uygulanmış, iki uygulama arasındaki ilişkiler boyutlar düzeyinde Pearson korelasyon katsayısıyla hesaplanmıştır. Ölçeğin toplamı için .47; olumsuz yansıtma alt boyutu için .41; kendini haklı görmek alt boyutu için .69; rahatsız olmama alt boyutu için .55 olarak katsayılar bulunmuştur.

Sonuç olarak 26 maddeden oluşan “Akran Zorbalığı Eğilimi” ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğine karar verilmiştir (Dölek, 2002).

3.3.3. Akran Zorbalığı Mağdurlarını Belirleme Ölçeği (AZMBÖ)

Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından geliştirilen bu ölçeğin maddeleri temel bileşenler analizi bağlamında gerçekleştirilen Promax Rotasyonu faktör analizi sonucunda beş faktör elde edilmiştir. Bu faktörler “korkutma/sindirme, açık saldırı, alay, ilişkisel saldırı, ve kişisel eşyalara saldırı” olarak alt ölçeklere ayrılmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları her bir faktör için hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamının Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .86 iken, korkutma/sindirme faktörü için .73, açık saldırı faktörü için .72, alay faktörü için .68, ilişkisel saldırı faktörü için .72 ve kişisel eşyalara saldırı faktörü için .67 olarak bulunmuştur. Geçerlik çalışmaları için ölçüt geçerliği esas alınarak ölçekten alınan puanların öğrencilerin bildirimlerine göre akran zorbalığına maruz kalma durumlarını ayırt edip etmediği incelenmiştir (EK - III).

Akran Zorbalığı Mağdurlarını Belirleme Ölçeğinin faktörleri şunlardır (Gültekin ve Sayıl, 2005):

1. *Korkutma/sindirme*. Korkutma ve sindirme amacıyla doğrudan, açık ve fiziksel yollarla isteyerek ve grup halinde şiddet uygulama durumlarını içermektedir (19, 20, 21, 23, 25, 26 ve 27. maddeler).

2. *Alay*. Çocukların fiziksel, kültürel ve psikolojik özelliklerinin aşağılanmasına ve küçümsenmesine ilişkin davranışları kapsamaktadır (7, 8, 9, 16 ve 22. maddeler).

3. *Açık Saldırı*. Fiziksel şiddetin doğrudan uygulandığı davranışları kapsamaktadır (1, 2, 3, 10, 15 ve 24. maddeler).

4. *İlişkisel Saldırı*. Çocukların sosyal ilişkilerinde kasıtlı olarak zarar verici eylemleri içermektedir. İlişkisel olarak çocukların zor durumda bırakıldığı davranışlar bu faktör altında toplanmıştır (4, 5, 6 ve 17. maddeler).

5. *Kişisel eşyalara saldırı*. Çocukların kişisel eşyalarına bilerek ve isteyerek zarar verildiği durumları içermektedir. Ayrıca kişisel eşyaların çalınması veya el konularak sahiplenilmesi de bu faktör altında değerlendirilmiştir (11, 12, 13, 14 ve 18. maddeler).

3.3.4. Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeği (SZEÖ)

Araştırmacı tarafından geliştirilen Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeği (EK - IV) 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçek beşli Likert tipi bir skala üzerinden “Hiçbir Zaman – Nadiren – Bazen - Çoğu Zaman - Her Zaman” cevap seçeneklerini içerecek şekilde siber zorbalık eğilimini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için açımlayıcı faktör analizi, iç tutarlılık güvenilirlik katsayısını hesaplamak için Cronbach Alfa analizi ve test yarılama tekniği, madde toplam korelasyonu ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısını bulmak için ise Pearson korelasyon tekniği kullanılmıştır. Ölçeğin alt-üst %27 ortalamaları ise t testiyle karşılaştırılmıştır.

Kapsam Geçerliği:

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öğrencilerin karşılaştıkları siber zorbalık tutum ve davranışlarının belirlenmesi amacıyla alan yazın incelenmiş ve alan yazından elde edilen veriler doğrultusunda siber zorbalık eğilimini içeren maddeler oluşturulmuştur. Madde havuzunda yer alan toplam 54 madde Eğitim Bilimleri, Psikoloji ve Türk Dili ve Edebiyatı alanından akademisyen ve uzmanlar tarafından değerlendirilmiştir. Akademisyen ve uzmanların görüşleri doğrultusunda birbiriyle aynı veya yakın anlamı taşıyan maddeler elenmiş; ifadelerin açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Nihai aşamada ölçeğin toplam 17 maddeden oluşmasına karar verilmiştir. Oluşturulan bu form 264 ortaokul öğrencisine uygulanmıştır.

Yapı Geçerliği:

Açımlayıcı faktör analizi. Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için temel bileşenler analizi bağlamında açımlayıcı faktör analizi tekniği kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinin yapılmasından önce örneklem uygunluğu ve Barlett Sphericity testleri yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğu için KMO .60'dan yüksek ve Barlett testinin anlamlı çıkması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2011). Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .880, Barlett Sphericity testi χ^2 değerisi ise 2164.275 ($p < .001$) bulunmuştur (Tablo 1). Ölçeğin bileşen matriksi incelendiğinde tüm maddelerin birinci faktör altında toplandığı gözlenmiştir. Bu tek faktör toplam varyansın % 41.459'unu açıklamaktadır. Aynı zamanda çizgi grafiği (scree plot) üzerinde kırılma noktası incelenmiş, kırılma noktasından da ölçeğin tek faktörlü bir yapı gösterdiği görülmüştür. Tek faktör altındaki faktör yükleri .501 ile .811 arasında değişmektedir. Ölçek maddelerinin bu tek faktörlü yapıdaki yükleri ve açıkladıkları varyans oranına ilişkin bilgileri gösteren Tablo 2 ve çizgi grafiği (scree plot) aşağıda verilmiştir.

Tablo 3-1: KMO ve Bartlett Testleri

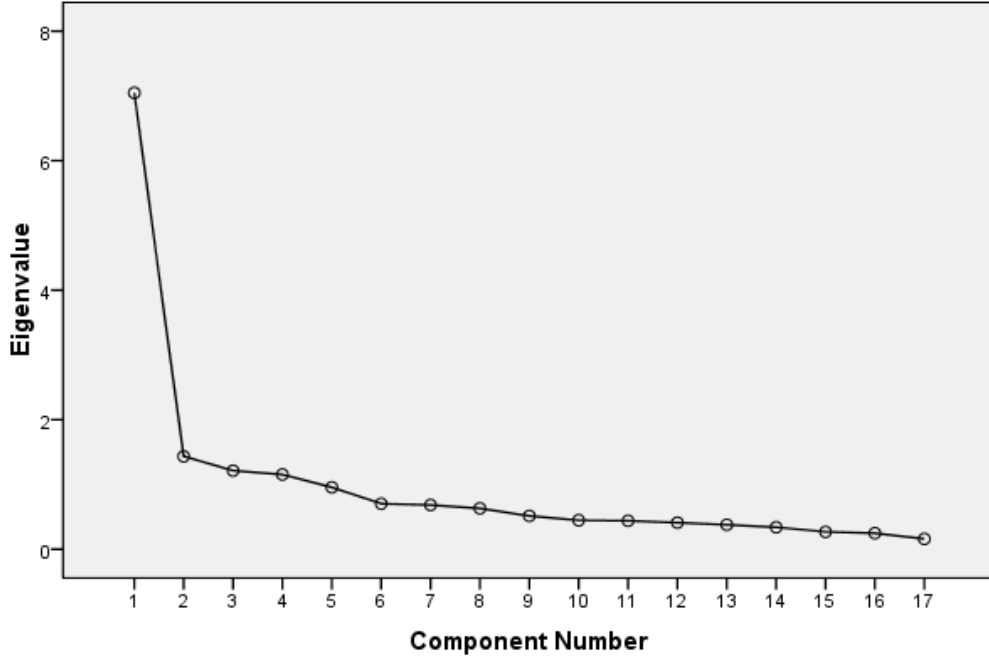
Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu katsayısı.		,880
Bartlett Sphericity Testi	Ki-kare	2164,275
	sd	136
	p.	,000

Tablo 3-2: Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin Faktör Yükleri ve Açıkladığı Varyans Oranı

Maddeler	Madde Yükleri
Madde 1	.530
Madde 2	.552
Madde 3	.646
Madde 4	.566
Madde 5	.501
Madde 6	.647
Madde 7	.771
Madde 8	.708
Madde 9	.647
Madde 10	.624
Madde 11	.666
Madde 12	.531
Madde 13	.735
Madde 14	.811
Madde 15	.673
Madde 16	.651
Madde 17	.594
Açıklanan Varyans (%)	41.459

Hesaplama Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi

Scree Plot

Güvenirlilik:

Ölçeğin güvenirliliği, iç tutarlılık güvenirliliği (Cronbach Alpha), ve test tekrar test yöntemleriyle hesaplanmıştır. Analizlere ilişkin sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir. Ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .898 olarak bulunmuştur. Test yarılama yoluyla elde edilen iç tutarlılık güvenirlilik katsayısı ise .909 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, test-tekrar test yöntemiyle güvenirlilik katsayısını belirlemek için ölçek maddeleri ilk uygulanan gruba dört hafta sonra tekrar uygulanmıştır. İkinci uygulama sonunda ölçeğin test-tekrar test güvenirlilik katsayısı .656 olarak bulunmuştur.

Tablo 3-3: Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin İç Tutarlılık ve Tekrar Test Korelasyonları

Faktör	İç Tutarlılık	İki Yarı	Tekrar Test
Ölçek Toplam	.898	.909	.656*

*p < .001

Madde Analizi:

Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin madde-toplam korelasyonları ile alt %27 ve üst %27'lik grupların madde puanlarının karşılaştırılmıştır. Ölçekte yer alan tüm maddeler için madde-toplam korelasyonlarının .454 ile .734 arasında değiştiği ve t-değerlerinin anlamlı ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Bu durum da ölçeğin ayırt edicilik özelliğine sahip olduğunu göstermektedir. Geçerlik analizinden hareketle ölçekteki maddelerin geçerliklerinin yüksek olduğu ve aynı davranışı ölçmeye yönelik maddeler oldukları sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 3-4: Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	Madde Toplam Korelasyonu	t (Alt %27-Üst %27)
Madde 1	.454	4.026*
Madde 2	.502	7.137*
Madde 3	.588	5.349*
Madde 4	.510	4.691*
Madde 5	.461	7.896*
Madde 6	.595	4.587*
Madde 7	.705	4.408*
Madde 8	.662	6.614*
Madde 9	.564	4.898*
Madde 10	.534	3.048*
Madde 11	.578	2.882*
Madde 12	.467	5.562*
Madde 13	.657	5.427*
Madde 14	.734	4.186*
Madde 15	.613	7.006*
Madde 16	.615	8.001*
Madde 17	.549	5.080*

* $p < .001$

Ölçeğin yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi, iç tutarlılık güvenilirliği katsayıları için Cronbach alfa ve test yarılama tekniği, test-tekrar test güvenilirliği ve madde ayırt ediciliği analizleri sonucunda elde edilen psikometrik bulgulardan hareketle Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğine karar verilmiştir.

3.3.5. Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ)

Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay (2012) tarafından geliştirilen ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiş olup, ölçeğin tek faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .882 ve Bartlett Sphericity Testi Ki-Kare değeri 4374.93 ($p<.05$) olarak bulunmuştur. Aynı zamanda çizgi grafiğindeki (scree plot) kırılma noktası incelendiğinde de ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı temsil ettiği görülmektedir. Bu tek faktör toplam varyansın %30.17'sini açıklamaktadır. Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri .43 ile .67 arasındadır. Bu yük değerlerinin tek faktör için oldukça iyi değerler olduğu kabul edilmiştir. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa katsayısı .89 olarak, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .75 ($n=96$) olarak bulunmuştur. Ölçek, 24 maddeden oluşmakta olup ikili (Hayır, Evet) skala üzerinden yanıtlanmaktadır. “Hayır” bir puan olarak, “Evet” yanıtı ise iki puan olarak değerlendirilmektedir. Böylece ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 48 olmaktadır. Puanların yükselmesi siber mağdur olma durumunun yüksekliğine işaret etmektedir. Siber Mağduriyet Ölçeği EK - V’te yer almaktadır.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ

Bu araştırma kapsamında Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeği, Siber Mağduriyet Ölçeği, Akran Zorbalığı Eğilimi Ölçeği, Akran Zorbalığı Mağdurlarını Belirleme Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu İstanbul ilindeki çeşitli ilçelerde bulunan ortaokullara devam eden 1080 öğrenciye (559 kız ve 521 erkek) uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanmasından önce İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden alınan yazıyla birlikte İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne uygulama için izin başvurusu yapılmış ve gerekli izin (EK- VI) alındıktan sonra belirlenen ortaokulların idarecileriyle görüşülerek araştırma hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Okul idarecileriyle uygulama takvimi oluşturularak ölçekler öğrencilere uygulanmıştır. Farklı okul ve sınıflardaki bütün uygulamalara araştırmacının bizzat katılımı gerçekleşmiş ve öğrencilere araştırma konusu hakkında bilgilendirme yapılarak ölçek yönergeleri okunmuştur.

Bu çalışmada verilerin analizinde SPSS 17 paket programı kullanılmıştır. Öğrencilere uygulanan ölçeklerden elde edilen verilerin özömlenmesinde veri setine ve araştırma sorularına uygun istatistiksel teknikler ve testler kullanılmıştır. Betimsel istatistik analizlerinin yanı sıra Pearson Momentler arpımı Korelasyon Analizi, ilişkisiz örnekleme t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA sonrası gruplar arasındaki anlamlı farklılığı test etmek için Post Hoc analizlere geçilmiş ve LSD oklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Analizler öncesinde Kolmogorov-Smirnov testi ile dağılımların normalliği incelenmiştir. Aynı zamanda t-testi ve ANOVA analizleri için de varyansların homojenliği testi yapılmıştır. Ölçeklerden elde edilen puanların normal dağılım gösterdiği ve varyansların homojen olduğu görölmüştür. Analizlerin sonuçlarını değerlendirmede $p=.05$ düzeyi minimum kritik değer olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorularına paralel olarak çalışmanın bulguları yer almaktadır. Öncelikle araştırmaya katılan öğrencilerin oluşturduğu örneklem hakkında Kişisel Bilgi Formundan elde edilen demografik verilere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Öğrencilerin cinsiyete göre, sınıf düzeyine göre, anne ve baba eğitim durumlarına göre yüzdelik dağılımları gösterilmiştir. Ayrıca öğrencilerin ailelerin gelir düzeyleri, evlerinde internete bağlı bilgisayara sahip olma durumları, internete bağlandıkları mekânlar ve araçlar, günlük ortalama internet kullanım süreleri, kişisel e-posta hesabına ve cep telefonuna sahip olma durumları, günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj alma/gönderme durumları incelenmiştir. Son olarak öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliklerini tanımladıkları düzeylere yer verilerek demografik verilere ilişkin bulgular tamamlanmıştır.

Bulguların ikinci kısmında araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumlarına ilişkin ölçeklerden elde edilen puan ortalamalarıyla birlikte, öğrencilerin akran zorbalığı eğilim düzeyleri ve akran zorbalığına maruz kalma düzeyleri yer almıştır. Ayrıca, öğrencilerin siber zorbalık eğilim düzeyleri ve siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri ölçeklerden elde edilen puan ortalamalarıyla birlikte verilmiştir.

Sonraki kısımda, araştırmanın temel amacı doğrultusunda akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilim arasındaki ilişki ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca zorba, mağdur ve zorba-mağdur üçlü değerlendirmesinin yapılabilmesi için akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalığa maruz kalma durumları ve akran zorbalığına maruz durumları ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkilere dair elde edilen bulgular da yer almaktadır.

Son olarak, akran zorbalığı eğilimi, akran zorbalığına maruz kalma durumları, siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları kişisel bilgi formunda yer alan sorular doğrultusunda demografik veriler açısından incelenmiştir.

4.1. ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN DEMOGRAFİK BULGULAR

Araştırmaya 529 erkek (%49) ve 551 kız (%51) olmak üzere toplam 1080 öğrenci katılmıştır. Örneklemin %13,9'unu (n=150) beşinci, %32,8'ini (n=354) altıncı, %26'sını (n=281) yedinci, %27,3'ünü (n=295) sekizinci sınıfa devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların yaşları 11-15 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 12,78'dir (SS= 1.11).

Öğrencilerin anne ve baba eğitim durumları Tablo 4-1 ve 4-2'de gösterilmektedir. Eğitim durumları içindeki en yüksek yüzdeleri ilkokul mezunu anneler (%37,6) ve ortaokul mezunu babalar (%30,6) oluşturmaktadır.

Tablo 4-1: Öğrencilerin anne eğitim durumları

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Okuma-Yazma Bilmiyor	90	8,3	8,3	8,3
İlkokul	406	37,6	37,6	45,9
Ortaokul	278	25,7	25,7	71,7
Lise	222	20,6	20,6	92,2
Üniversite	84	7,8	7,8	100
Toplam	1080	100,0	100,0	

Tablo 4-2: Öğrencilerin baba eğitim durumları

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
İlkokul	329	30,5	30,5	30,5
Ortaokul	330	30,6	30,6	61,0
Lise	272	25,2	25,2	86,2
Üniversite	119	11,0	11,0	97,2
Lisansüstü	30	2,8	2,8	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir durumları incelendiğinde, örneklemin %25.7'sini 0-1000 lira geliri olanlar, %38.5'ini 1000-2000 lira geliri olanlar, %19'unu 2000-3000 lira geliri olanlar, %8'ini 3000-4000 lira geliri olanlar ve %8.8'ini 4000 lira ve üstü geliri olanlar oluşturmaktadır (Tablo 4-3).

Tablo 4-3: Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir durumu

Gelir Durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
0-1000	278	25,7	25,7	25,7
1000-2000	416	38,5	38,5	64,3
2000-3000	205	19,0	19,0	83,2
3000-4000	86	8,0	8,0	91,2
4000+	95	8,8	8,8	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Öğrencilerin % 71.3'ü (n= 770) kendi evlerinde internete bağlı bilgisayar sahibi olup (Tablo 4-4), bu öğrenciler internete en çok evlerinden (% 71.9, n=777) bağlandıklarını belirtmişlerdir (Tablo 4-5). İnternete bağlanmak için öğrencilerin kullandıkları araçlar Tablo 4-6'da gösterildiği üzere masaüstü bilgisayar (% 51,n=551), dizüstü bilgisayar (%29.3, n=316), cep telefonu (% 13.2, n=143) ve tablettir (%6.5,n=70).

Tablo 4-4: Öğrencilerin kendi evlerinde internete bağlı bilgisayar sahibi olma durumları

	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Evet	770	71,3	71,3	71,3
Hayır	310	28,7	28,7	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Tablo 4-5: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekânlar

Mekân	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Evde	777	71,9	71,9	71,9
Okulda	46	4,3	4,3	76,2
Kafede	83	7,7	7,7	83,9
Diğer	174	16,1	16,1	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Tablo 4-6: Öğrencilerin internete bağlandıkları araçlar

Araç	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Masaüstü	551	51,0	51,0	51,0
Dizüstü	316	29,3	29,3	80,3
Cep Telefonu	143	13,2	13,2	93,5
Tablet	70	6,5	6,5	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Öğrenciler günlük ortalama internet kullanım süreleri Tablo 4-7’de yer almaktadır. Buna göre, öğrencilerin % 5.8’i (n=63) interneti hiç kullanmadıklarını, % 63.4’ü (n=684) 0-2 saat arası kullandığını, %20.6’sı (n=222) 2-4 saat arası kullandığını ve %10.3’ü (n=111) 4 saat üstünde kullandığını bildirmiştir. Ayrıca öğrencilerin % 82.5’inin (n=891) kendilerine ait e-posta hesabı bulunurken %17.5’inin (n= 189) kendilerine ait e-posta hesabı bulunmamaktadır (Tablo 4-8).

Tablo 4-7: Öğrencilerin günlük ortalama internet kullanım süreleri

	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Hiç	63	5,8	5,8	5,8
0 – 2 Saat	684	63,4	63,4	69,2
2 – 4 Saat	222	20,6	20,6	89,7
4 saat üstü	111	10,3	10,3	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Tablo 4-8: Öğrencilerin kişisel e-posta hesabına sahip olma durumları

	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Evet	891	82,5	82,5	82,5
Hayır	189	17,5	17,5	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Öğrencilerin kendilerine tanımladıkları bilgisayar ve internet kullanma yetkinlikleri; hiç bilmiyorum % 3.9 (n=42), çok az biliyorum % 2.9 (n=31), orta derecede biliyorum % 13.8 (n=149), iyi biliyorum % 33.8 (n=365), çok iyi biliyorum % 45.6 (n=493) şeklindedir (Tablo 4-9).

Tablo 4-9: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliği

	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Hiç	42	3,9	3,9	3,9
Çok az	31	2,9	2,9	6,8
Orta	149	13,8	13,8	20,6
İyi	365	33,8	33,8	54,4
Çok iyi	493	45,6	45,6	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin %59.4'ünün (n=641) kendisine ait cep telefonu bulunmaktadır (Tablo 4-10). Bununla birlikte, öğrencilerin % 53.9'unun (n=582) günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj aldıkları ve % 43.1'inin (n=466) günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj gönderdikleri görülmektedir (Tablo 4-11).

Tablo 4-10: Öğrencilerin kendilerine ait cep telefonuna sahip olma durumları

Cep Telefonu	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Evet	641	59,4	59,4	59,4
Hayır	439	40,6	40,6	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

Tablo 4-11: Öğrencilerin günlük kısa mesaj alma/gönderme durumları

	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Kısa Mesaj Alma				
Evet	582	53,9	53,9	53,9
Hayır	498	46,1	46,1	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	
Kısa Mesaj Gönderme				
Evet	466	43,1	43,1	43,1
Hayır	614	56,9	56,9	100,0
Toplam	1080	100,0	100,0	

4.2. ÖĞRENCİLERİN ZORBALIK EĞİLİMİ VE ZORBALIĞA MARUZ KALMA DÜZEYLERİ

Kişisel bilgi formundan elde edilen demografik bulguların ardından, öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi, akran zorbalığına maruz kalma, siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığına maruz kalma düzeyleri incelenmiştir.

4.2.1. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Eğilimi ve Akran Zorbalığına Maruz Kalma Düzeyleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi puan ortalaması 46.31 (SS=12.07), akran zorbalığına maruz kalma puan ortalaması 10.20 (SS=10.98) şeklindedir (Tablo 4-12). Akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumlarının incelendiği ölçeklerden alınabilecek en düşük puan kesme noktası kabul edilerek öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma yüzdeleri belirlenmiştir. Buna göre, öğrencilerin %30.8'i (n= 333) akran zorbalığı eğilimi gösterirken %80.1'i (n= 865) akran zorbalığına maruz kalmıştır.

Tablo 4-12: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

	Akran Zorbalığı Eğilimi	Akran Zorbalığına Maruz Kalma
N	1080	1080
Ortalama	46,3102	10,1981
OSH	,36724	,33424
SS	12,06858	10,98434

4.2.2. Öğrencilerin Siber Zorbalık Eğilimi ve Siber Zorbalığına Maruz Kalma Düzeyleri

Öğrencilerin siber zorbalık eğilimi puan ortalaması 20.33 (SS=7.15) ve siber zorbalığına maruz kalma puan ortalaması 26.74 (SS=4.25) şeklindedir (Tablo 4-13). Siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığına maruz kalma durumlarının incelendiği

ölçeklerden alınabilecek en düşük puan kesme noktası kabul edilerek öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma yüzdeleri belirlenmiştir. Buna göre, öğrencilerin % 47.5'i (n= 513) siber zorbalık eğilimi gösterirken, %54.8'i (n= 592) siber zorbalığa maruz kalmıştır.

Tablo 4-13: Öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

	Siber Zorbalık Eğilimi	Siber Zorbalığa Maruz Kalma
N	1080	1080
Ortalama	20,3259	26,7380
OSH	,21750	,12933
SS	7,14767	4,25037

Araştırmaya katılan öğrenciler hakkındaki betimleyici bulguların ardından araştırmanın temel amacı doğrultusunda akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığı eğiliminin alt boyutları ile siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkilere dair bulgulara yer verilmektedir. Ayrıca akran zorbalığına maruz kalma durumları ve alt boyutları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları ve siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiler de bulguların bu bölümünde incelenmektedir.

4.3. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞI EĞİLİMİ İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığı eğiliminin alt boyutlarıyla ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r = .45$, $p = .000$). Buna göre, akran zorbalığı eğilimi arttıkça siber zorbalık eğilimi de artmaktadır (Tablo 4-14).

Tablo 4-14: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişki

		Siber Zorbalık Eğilimi	Akran Zorbalığı Eğilimi
Siber Zorbalık	r	1	,448**
Eğilimi	p		,000
	N	1080	1080

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

4.3.1. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Eğiliminin Alt Boyutları ile Siber Zorbalık Eğilimi Arasındaki İlişkiler

Öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ile akran zorbalığı eğiliminin olumsuz yansıtma ($r = .32$, $p = .000$), duygusal paylaşım eksikliği ($r = .15$, $p = .000$), kendini haklı görme ($r = .20$, $p = .000$), başkalarını üzme ($r = .43$, $p = .000$), başkalarına güç kullanmak ($r = .42$, $p = .000$), rahatsız olmama ($r = .09$, $p = .004$) durumları arasında anlamlı düzeyde ilişkiler vardır (Tablo 4-15).

Tablo 4-15: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi alt boyutları ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiler

		Duygusal					
		Olumsuz	Paylaşım	Haklı	Başkalarını	Güç	Rahatsız
		Yansıtma	Eksikliği	Görmek	Üzmek	Kullanmak	Olmama
Siber	r	,318**	,153**	,201**	,429**	,421**	,088**
Zorbalık							
Eğilimi	p	,000	,000	,000	,000	,000	,004
	N	1080	1080	1080	1080	1080	1080

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Sonuç olarak, öğrencilerin akran zorbalığı eğiliminin olumsuz yansıtma, başkalarını üzme ve başkalarına güç kullanmak alt boyutlarıyla siber zorbalık eğilimi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bununla birlikte, akran zorbalığı duygusal paylaşım eksikliği, kendini haklı görme ve rahatsız olmama alt boyutlarıyla siber zorbalık eğilimi arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişkiler olduğu gözlemlenmiştir.

4.4. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞI EĞİLİMİ İLE SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALMA DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığı eğiliminin alt boyutlarıyla ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r= .28$, $p=.000$). Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi arttıkça siber zorbalığa maruz kalma durumları da artmaktadır (Tablo 4-16).

Tablo 4-16: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişki

		Akran Zorbaliğı Eğilimi	Siber Zorbaliğı Maruz Kalma
Akran Zorbaliğı	r	1	,277**
Eğilimi	p		,000
	N	1080	1080

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

4.4.1. Akran Zorbaliğı Eğiliminin Alt Boyutları İle Siber Zorbaliğı Maruz Kalma Durumları Arasındaki İlişkiler

Tablo 4-17’de görüldüğü üzere, öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma durumları ile akran zorbalığı eğiliminin olumsuz yansıtma ($r= .21$, $p=.000$), duygusal paylaşım eksikliği ($r= .08$, $p=.000$), kendini haklı görme ($r= .17$, $p=.000$), başkalarını üzme ($r= .25$, $p=.000$), başkalarına güç kullanmak ($r= .25$, $p=.000$) durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Akran zorbalığı eğiliminin rahatsız olmama durumuyla siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($r= .03$, $p= .272$).

Tablo 4-17: Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi alt boyutları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişki

	Duygusal					
	Olumsuz Yansıtma	Paylaşım Eksikliği	Haklı Görmek	Başkalarını Üzmek	Güç Kullanmak	Rahatsız Olmama
Siber Zorbalığa r	,211**	,081**	,168**	,247**	,251**	,033
Maruz Kalma p	,000	,008	,000	,000	,000	,272
N	1080	1080	1080	1080	1080	1080

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

4.5. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞINA MARUZ KALMA DURUMLARI İLE SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALMA DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bu bölümde akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkilere dair bulgulara yer verilmektedir.

Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r= .32$, $p=.000$). Akran zorbalığına uğrama durumu arttıkça siber zorbalığa uğrama durumu da artmaktadır (Tablo 4-18).

Tablo 4-18: Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişki

		Siber Zorbaliğa Maruz Kalma	Akran Zorbaliğna Maruz Kalma
Siber Zorbaliğa	r	1	,322**
Maruz Kalma	p		,000
	N	1080	1080

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

4.5.1. Öğrencilerin Akran Zorbaliğna Maruz Kalma Durumları Alt Boyutları ile Siber Zorbaliğa Maruz Kalma Durumları Arasındaki İlişkiler

Öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma durumları ile akran zorbalığına maruz kalmanın korkutma / sindirme ($r= .28$, $p=.000$), alay ($r= .24$, $p=.000$), açık saldırı ($r= .21$, $p=.000$), ilişkiyel saldırı ($r= .30$, $p=.000$) ve kişisel eşyalara saldırı ($r= .28$, $p=.000$) durumları arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkiler vardır (Tablo 4-19).

Tablo 4-19: Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları alt boyutları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkiler

		Korkutma	Alay	Açık Saldırı	İlişkisel	Eşya
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	r	,277**	,237**	,211**	,304**	,279**
	p	,000	,000	,000	,000	,000
	N	1080	1080	1080	1080	1080

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

4.6. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞINA MARUZ KALMA DURUMLARI İLE SİBER ZORBALIK EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r= .23$, $p= .000$). Bu bulgudan hareketle, akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler siber zorbalık eğilimi göstermektedir (Tablo 4-20).

Tablo 4-20: Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiler

		Siber Zorbalık Eğilimi	Akran Zorbalığına Maruz Kalma
Siber Zorbalık Eğilimi	r	1	,232**
	p		,000
	N	1080	1080

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

4.6.1. Öğrencilerin Akran Zorbalığına Maruz Kalma Durumları Alt Boyutları ile Siber Zorbalık Eğilimi Arasındaki İlişkiler

Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalmanın korkutma/sindirme, alay, açık saldırı, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara zarar verme durumları ile siber zorbalık eğilimi arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır (sırasıyla, $r= .27$, $p=.000$; $r= .16$, $p= .000$; $r= .15$, $p= .000$; $r= .19$, $p= .000$; $r= .18$, $p= .000$).

Tablo 4-21: Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları alt boyutları ile siber zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiler

		Korkutma	Alay	Açık Saldırı	İlişkisel	Eşya
Siber Zorbalık Eğilimi	r	,265**	,163**	,147**	,185**	,183**
	p	,000	,000	,000	,000	,000
	N	1080	1080	1080	1080	1080

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

4.7. ÖĞRENCİLERİN AKRAN ZORBALIĞI EĞİLİMİ / AKRAN ZORBALIĞINA MARUZ KALMA DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Tablo 4-22 ve 4-23'te görüldüğü gibi akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [sırasıyla, $t_{(1078)} = -7.831$, $p=.000$; $t_{(1078)} = -2.411$, $p = .016$]. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre hem daha az akran zorbalığı eğilimi göstermekte hem de daha az akran zorbalığına maruz kalmaktadır.

Tablo 4-22: Cinsiyete göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

İlişkisiz Örneklem t-Testi					
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Standart Hata Farkı
Akran Zorbaliğı Eğilimi	-7,831	1078	,000	-5,59829	,71491
Akran Zorbaliğına Maruz Kalma	-2,411	1078	,016	-1,60874	,66714

Tablo 4-23: Cinsiyete göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	SH
Akran Zorbaliğı Eğilimi	Kız	551	43,5681	11,62624	,49529
	Erkek	529	49,1664	11,86695	,51595
Akran Zorbaliğına Maruz Kalma	Kız	551	9,4102	9,69848	,41317
	Erkek	529	11,0189	12,13527	,52762

Tablo 4-24 ve Tablo 4-25'te görüldüğü üzere, akran zorbalığı eğilimi alt boyutlarından olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, başkalarını üzme, başkalarına güç kullanmak ve rahatsız olmama cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [sırasıyla, $t_{(1078)} = -3,342$, $p=.001$; $t_{(1078)} = -8.350$, $p = .000$; $t_{(1078)} = -5.684$, $p=.000$; $t_{(1078)} = -4.277$, $p=.000$; $t_{(1078)} = -4.783$, $p=.000$]. Diğer yandan akran zorbalığı eğiliminin kendini haklı görme alt boyutu cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre akran zorbalığı eğiliminin alt boyutları olan olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, başkalarını üzme, başkalarına güç kullanmak ve rahatsız olmama durumlarında daha düşük ortalamaya sahiptir.

Tablo 4-24: Cinsiyete göre akran zorbalığı eğiliminin alt boyutları puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

	İlişkisiz Örneklem t-Testi				
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Standart Hata Farkı
Olumsuz Yansıtma	-3,342	1078	,001	-,68305	,20439
Duygusal Paylaşım Eksikliği	-8,350	1078	,000	-2,34371	,28068
Kendini Haklı Görme	-1,252	1078	,211	-,24263	,19377
Başkalarını Üzme	-5,684	1078	,000	-,96218	,16927
Başkalarına Güç Kullanmak	-4,277	1078	,000	-1,00763	,23561
Rahatsız Olmama	-4,783	1078	,000	-,35909	,07508

Tablo 4-25: Cinsiyete göre akran zorbalığı eğilimi alt boyutları puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	SH
Olumsuz Yansıtma	Kız	551	7,6062	3,08355	,13136
	Erkek	529	8,2892	3,62147	,15746
Duygusal Paylaşım Eksikliği	Kız	551	10,4918	4,21679	,17964
	Erkek	529	12,8355	4,98875	,21690
Kendini Haklı Görme	Kız	551	8,1978	3,18560	,13571
	Erkek	529	8,4405	3,18090	,13830
Başkalarını Üzmek	Kız	551	6,1361	2,30288	,09811
	Erkek	529	7,0983	3,20360	,13929
Başkalarına Güç Kullanmak	Kız	551	9,0926	3,77125	,16066
	Erkek	529	10,1002	3,97142	,17267
Rahatsız Olmama	Kız	551	2,0436	1,21128	,05160
	Erkek	529	2,4026	1,25622	,05462

Tablo 4-26’da gösterildiği üzere, akran zorbalığına maruz kalma durumlarının alt boyutlarından korkutma/sindirme, açık saldırı ve ilişkisel saldırı cinsiyete göre farklılaşmaktadır [sırasıyla, $t_{(1078)} = -5.469$, $p=.000$; $t_{(1078)} = -5.255$, $p = .000$; $t_{(1078)} = -2.817$, $p=.000$]. Alay ve kişisel eşyalara saldırı alt boyutları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir [sırasıyla, $t_{(1078)} = -1.614$, $p=.107$; $t_{(1078)} = -.354$, $p = .723$]. Erkek öğrenciler korkutma/sindirme ve açık saldırı durumlarında kız öğrencilerden daha yüksek ortalamaya sahipken, kız öğrenciler ilişkisel saldırı durumunda erkek öğrencilerden daha yüksek ortalamaya sahiptir (Tablo 4-27).

Tablo 4-26: Cinsiyete göre akran zorbalığına maruz kalma alt boyutları puanlarıyla yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

	İlişkisiz Örneklem t-Testi				
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Standart Hata Farkı
Korkutma/Sindirme	-5,469	1078	,000	-,85385	,15612
Alay	-1,614	1078	,107	-,26653	,16519
Açık Saldırı	-5,255	1078	,000	-,99177	,18872
İlişkisel Saldırı	2,817	1078	,005	,44829	,15916
Kişisel Eşyalara Saldırı	,354	1078	,723	,05512	,15558

Tablo 4-27: Cinsiyete göre akran zorbalığına maruz kalma durumları alt boyutları puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	SH
Korkutma/Sindirme	Kız	551	,8947	2,05289	,08746
	Erkek	529	1,7486	3,00680	,13073
Alay	Kız	551	2,0907	2,63593	,11229
	Erkek	529	2,3573	2,79253	,12141
Açık Saldırı	Kız	551	1,8022	2,48685	,10594
	Erkek	529	2,7940	3,63082	,15786
İlişkisel Saldırı	Kız	551	2,6751	2,65633	,11316
	Erkek	529	2,2268	2,57051	,11176
Kişisel Eşyalara Saldırı	Kız	551	1,9474	2,51811	,10727
	Erkek	529	1,8922	2,59474	,11281

Tablo 4-28’de görüldüğü üzere öğrencilerin bulunduğu sınıf düzeyine göre hem akran zorbalığı eğilimi hem de akran zorbalığına maruz kalma durumları arasında anlamlı bir fark vardır [sırasıyla, $F_{(3, 1076)} = 3.284$, $p = .020$; $F_{(3, 1076)} = 4.159$, $p = .006$].

Tablo 4-28: Öğrencilerin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Akran Zorbalığı Eğilimi	Gruplar arası	1425,886	3	475,295	3,284	,020
	Gruplar içi	155731,202	1076	144,732		
	Toplam	157157,088	1079			
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	Gruplar arası	1492,382	3	497,461	4,159	,006
	Gruplar içi	128695,214	1076	119,605		
	Toplam	130187,596	1079			

Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyleri açısından anlamlı farklılığı test etmek için LSD çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tablo 4-29 ve 4-30’da görüldüğü gibi, beşinci sınıf öğrencileri altıncı ve sekizinci sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha az akran zorbalığı eğilimi gösterirken, altıncı sınıf öğrencilerinin diğer sınıflardaki öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla akran zorbalığına maruz kaldıkları görülmektedir.

Tablo 4-29: Öğrencilerin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	X	SS	SH
Akran Zorbalığı Eğilimi	5.sınıf	150	43,7133	12,54701	1,02446
	6.sınıf	354	46,8588	12,51208	,66501
	7.sınıf	281	45,9858	11,44052	,68248
	8.sınıf	295	47,2814	11,71714	,68220
	Total	1080	46,3102	12,06858	,36724
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	5.sınıf	150	9,0267	11,08475	,90507
	6.sınıf	354	11,8672	12,33052	,65536
	7.sınıf	281	9,5231	10,47209	,62471
	8.sınıf	295	9,4339	9,40590	,54763
	Total	1080	10,1981	10,98434	,33424

Tablo 4-30: Öğrencilerin sınıf düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

Bağımlı Değişken	(I) Sınıf	(J) Sınıf	Ortalama Farkı (I-J)	SH	p
Akran Zorbalığı Eğilimi	5.sınıf	6.sınıf	-3,14542*	1,17206	,007
		7.sınıf	-2,27243	1,21653	,062
		8.sınıf	-3,56802*	1,20644	,003
	6.sınıf	5.sınıf	3,14542*	1,17206	,007
		7.sınıf	,87299	,96120	,364
		8.sınıf	-,42260	,94840	,656
	7.sınıf	5.sınıf	2,27243	1,21653	,062
		6.sınıf	-,87299	,96120	,364
		8.sınıf	-1,29559	1,00283	,197
	8.sınıf	5.sınıf	3,56802*	1,20644	,003
		6.sınıf	,42260	,94840	,656
		7.sınıf	1,29559	1,00283	,197
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	5.sınıf	6.sınıf	-2,84056*	1,06547	,008
		7.sınıf	-,49647	1,10590	,654
		8.sınıf	-,40723	1,09673	,710
	6.sınıf	5.sınıf	2,84056*	1,06547	,008
		7.sınıf	2,34410*	,87379	,007
		8.sınıf	2,43333*	,86215	,005
	7.sınıf	5.sınıf	,49647	1,10590	,654
		6.sınıf	-2,34410*	,87379	,007
		8.sınıf	,08923	,91164	,922
	8.sınıf	5.sınıf	,40723	1,09673	,710
		6.sınıf	-2,43333*	,86215	,005
		7.sınıf	-,08923	,91164	,922

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-31’de görüldüğü üzere öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre akran zorbalığı eğilimi için anlamlı farklılaşma olsa da akran zorbalığına maruz kalma durumları açısından anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur [sırasıyla, $F_{(4, 1075)} = 4.129$, $p = .003$; $F_{(4, 1075)} = .375$, $p = .827$].

Tablo 4-31: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Akran Zorbalığı Eğilimi	Gruplar arası	2378,017	4	594,504	4,129	,003
	Gruplar içi	154779,071	1075	143,981		
	Toplam	157157,088	1079			
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	Gruplar arası	181,406	4	45,351	,375	,827
	Gruplar içi	130006,190	1075	120,936		
	Toplam	130187,596	1079			

Öğrencilerin anne eğitim durumları içinde akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları açısından eğitim düzeyleri arasındaki anlamlı farklılıkları test etmek için LSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Tablo 4-32 ve 4-33’te görüldüğü gibi, anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca anneleri okuma yazma bilmeyen öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi anneleri ilkokul ve lise mezunu olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 4-32: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	X	SS	SH
Akran Zorbalığı Eğilimi	Okuma-Yazma Bilmiyor	90	49,5111	12,01988	1,26701
	İlkokul	406	44,6946	11,41930	,56673
	Ortaokul	278	46,8813	11,87891	,71245
	Lise	222	46,5450	12,88463	,86476
	Üniversite	84	48,1786	12,67400	1,38285
	Toplam	1080	46,3102	12,06858	,36724
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	Okuma-Yazma Bilmiyor	90	10,2444	12,06193	1,27144
	İlkokul	406	10,2020	10,84725	,53834
	Ortaokul	278	9,7302	10,94535	,65646
	Lise	222	10,3108	10,24089	,68732
	Üniversite	84	11,3810	12,53516	1,36770
	Toplam	1080	10,1981	10,98434	,33424

Tablo 4-33: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre akran zorbalığı eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Anne Eğitim				
Durumu	(J) Anne Eğt.	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
Okuma-Yazma Bilmiyor	İlkokul	4,81653*	1,39800	,001
	Ortaokul	2,62982	1,45523	,071
	Lise	2,96607*	1,49945	,048
	Üniversite	1,33254	1,82039	,464
İlkokul	Okuma-Yazma Bilmiyor	-4,81653*	1,39800	,001
	Ortaokul	-2,18671*	,93410	,019
	Lise	-1,85046*	1,00160	,045
	Üniversite	-3,48399*	1,43829	,016
Ortaokul	Okuma-Yazma Bilmiyor	-2,62982	1,45523	,071
	İlkokul	2,18671*	,93410	,019
	Lise	,33625	1,08004	,756
	Üniversite	-1,29728	1,49398	,385
Lise	Okuma-Yazma Bilmiyor	-2,96607*	1,49945	,048
	İlkokul	1,85046*	1,00160	,045
	Ortaokul	-,33625	1,08004	,756
	Üniversite	-1,63353	1,53708	,288
Üniversite	Okuma-Yazma Bilmiyor	-1,33254	1,82039	,464
	İlkokul	3,48399*	1,43829	,016
	Ortaokul	1,29728	1,49398	,385
	Lise	1,63353	1,53708	,288

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır [sırasıyla, $F_{(4, 1075)} = .915$, $p = .454$; $F_{(4, 1075)} = 1.726$, $p = .142$].

Tablo 4-34: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p
Akran Zorbalığı Eğilimi	Gruplar arası	533,298	4	133,325	,915	,454
	Gruplar içi	156623,790	1075	145,697		
	Toplam	157157,088	1079			
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	Gruplar arası	830,644	4	207,661	1,726	,142
	Gruplar içi	129356,953	1075	120,332		
	Toplam	130187,596	1079			

Tablo 4-35'te görüldüğü gibi, öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [$F_{(4, 1075)} = 5.313$, $p = .000$]. Bununla birlikte, ailenin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığına maruz kalma anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir [$F_{(4, 1075)} = 2.308$, $p = .056$].

Tablo 4-35: Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Akran Zorbalığı Eğilimi	Gruplar arası	3046,480	4	761,620	5,313	,000
	Gruplar içi	154110,608	1075	143,359		
	Toplam	157157,088	1079			
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	Gruplar arası	1108,375	4	277,094	2,308	,056
	Gruplar içi	129079,221	1075	120,074		
	Toplam	130187,596	1079			

Tablo 4-36 ve 4-37’de ailenin aylık gelir düzeyine göre öğrencilerin akran zorbalığı eğiliminin puan ortalamaları ve gelir düzeyleri arasındaki farklılıkların test edildiği LSD çok karşılaştırma testi verilmiştir. Buna göre, ailesinin aylık geliri 1000-2000 lira arasında olan öğrencilerin, ailesinin aylık geliri 0-1000, 3000-4000 ve 4000 üstü olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha düşük akran zorbalığı eğilimi gösterdiği bulunmuştur. Ailesinin aylık geliri 4000 lira ve üstü olan öğrencilerin ailesinin aylık geliri 1000-2000 ve 2000-3000 lira olan öğrencilere göre akran zorbalığı eğiliminin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4-36: Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	X	SS	SH
Akran Zorbalığı Eğilimi	0-1000	278	47,3489	12,18764	,73097
	1000-2000	416	44,4615	10,96582	,53764
	2000-3000	205	46,4341	12,11391	,84607
	3000-4000	86	47,7791	13,64025	1,47087
	4000+	95	49,7684	13,57050	1,39230
	Toplam	1080	46,3102	12,06858	,36724
Akran Zorbalığına Maruz Kalma	0-1000	278	11,1691	11,77329	,70611
	1000-2000	416	10,2043	10,99306	,53898
	2000-3000	205	8,3756	9,15233	,63923
	3000-4000	86	9,9419	11,08720	1,19556
	4000+	95	11,4947	11,75809	1,20635
	Toplam	1080	10,1981	10,98434	,33424

Tablo 4-37: Öğrencilerin ailelerin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Gelir	(J) Gelir	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p.
0-1000	1000-2000	2,88738*	,92752	,002
	2000-3000	,91477	1,10227	,407
	3000-4000	-,43015	1,47738	,771
	4000+	-2,41950	1,42293	,089
1000-2000	0-1000	-2,88738*	,92752	,002
	2000-3000	-1,97261	1,02173	,054
	3000-4000	-3,31753*	1,41830	,020
	4000+	-5,30688*	1,36149	,000
2000-3000	0-1000	-,91477	1,10227	,407
	1000-2000	1,97261	1,02173	,054
	3000-4000	-1,34492	1,53827	,382
	4000+	-3,33427*	1,48605	,025
3000-4000	0-1000	,43015	1,47738	,771
	1000-2000	3,31753*	1,41830	,020
	2000-3000	1,34492	1,53827	,382
	4000+	-1,98935	1,78213	,265

	0-1000	2,41950	1,42293	,089
	1000-2000	5,30688*	1,36149	,000
4000+	2000-3000	3,33427*	1,48605	,025
	3000-4000	1,98935	1,78213	,265

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

4.8. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK EĞİLİMİ / SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALMA DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bulguların bu kısmında siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının bulguları yer almaktadır. Tablo 4-38 ve 4-39'da görüldüğü gibi öğrencilerin siber zorbalık eğilimi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta iken siber zorbalığa maruz kalma durumları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir [sırasıyla, $t_{(1078)} = -5.264$, $p = .000$; $t_{(1078)} = -.481$ $p = .630$]. Buna göre, kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha az siber zorbalık eğilimi göstermektedir.

Tablo 4-38: Cinsiyete göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

İlişkisiz Örneklem t-Testi					
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Standart Hata Farkı
Siber Zorbalık Eğilimi	-5,264	1078	,000	-2,26237	,42980
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	-,481	1078	,630	-,12456	,25882

Tablo 4-39: Cinsiyete göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Eğilimi	Kız	551	19,2178	4,65459	,19829
	Erkek	529	21,4802	8,90055	,38698
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Kız	551	26,6770	4,06638	,17323
	Erkek	529	26,8015	4,43688	,19291

Tablo 4-40'ta görüldüğü gibi öğrencilerin bulunduğu sınıf düzeyine göre hem siber zorbalık eğilimi hem de siber zorbalığa maruz kalma durumları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [sırasıyla, $F_{(3, 1076)} = 3.857$, $p = .009$; $F_{(3, 1076)} = 4.825$, $p = .002$]

Tablo 4-40: Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber Zorbalık Eğilimi	Gruplar arası	586,547	3	195,516	3,857	,009
	Gruplar içi	54538,727	1076	50,687		
	Toplam	55125,274	1079			
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Gruplar arası	258,773	3	86,258	4,825	,002
	Gruplar içi	19234,070	1076	17,876		
	Toplam	19492,844	1079			

Tablo 4-41'de siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarına ilişkin ortalama puanlar ve standart sapmaları verilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizinde sınıf düzeyleri arasında siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarına ilişkin anlamlı farklılık görüldüğü için LSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 4-42 ve Tablo 4-43'te verilmiştir. Buna göre sekizinci sınıfa giden öğrencilerin beşinci ve yedinci sınıfa giden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha az siber zorbalığa maruz kaldıkları da görülmüştür.

Tablo 4-41: Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamasının standart hatası

		N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Eğilimi	5.sınıf	150	19,2933	5,30233	,43293
	6.sınıf	354	20,6441	7,40820	,39374
	7.sınıf	281	19,5587	4,46546	,26639
	8.sınıf	295	21,2000	9,29362	,54110
	Toplam	1080	20,3259	7,14767	,21750
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	5.sınıf	150	25,6733	3,68472	,30086
	6.sınıf	354	26,7090	3,95693	,21031
	7.sınıf	281	26,7687	4,16875	,24869
	8.sınıf	295	27,2847	4,81568	,28038
	Toplam	1080	26,7380	4,25037	,12933

Tablo 4-42: Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Sınıf	(J) Sınıf	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
5.sınıf	6.sınıf	-1,35073	,69361	,052
	7.sınıf	-,26539	,71992	,712
	8.sınıf	-1,90667*	,71395	,008
6.sınıf	5.sınıf	1,35073	,69361	,052
	7.sınıf	1,08535	,56882	,057
	8.sınıf	-,55593	,56125	,322
7.sınıf	5.sınıf	,26539	,71992	,712
	6.sınıf	-1,08535	,56882	,057
	8.sınıf	-1,64128*	,59346	,006
8.sınıf	5.sınıf	1,90667*	,71395	,008
	6.sınıf	,55593	,56125	,322
	7.sınıf	1,64128*	,59346	,006

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-43. Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Sınıf	(J) Sınıf	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
5.sınıf	6.sınıf	-1,03571*	,41191	,012
	7.sınıf	-1,09535*	,42753	,011
	8.sınıf	-1,61141*	,42399	,000
6.sınıf	5.sınıf	1,03571*	,41191	,012
	7.sınıf	-,05964	,33780	,860
	8.sınıf	-,57571	,33330	,084
7.sınıf	5.sınıf	1,09535*	,42753	,011
	6.sınıf	,05964	,33780	,860
	8.sınıf	-,51606	,35243	,143
8.sınıf	5.sınıf	1,61141*	,42399	,000
	6.sınıf	,57571	,33330	,084
	7.sınıf	,51606	,35243	,143

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-44'te, öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre hem siber zorbalık eğilimi açısından hem de siber zorbalığa maruz kalma durumları açısından anlamlı bir fark bulunmuştur [sırasıyla, $F_{(4, 1075)} = 2.830$, $p = .024$; $F_{(4,1075)} = 4.053$, $p = .003$].

Tablo 4-44: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p
Siber Zorbalık Eğilimi	Gruplar arası	574,525	4	143,631	2,830	,024
	Gruplar içi	54550,749	1075	50,745		
	Toplam	55125,274	1079			
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Gruplar arası	289,608	4	72,402	4,053	,003
	Gruplar içi	19203,236	1075	17,863		
	Toplam	19492,844	1079			

Tablo 4-45: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Eğilimi	Okuma-Yazma Bilmiyor	90	20,7778	9,08113	,95724
	İlkokul	406	19,5468	5,78175	,28694
	Ortaokul	278	20,4281	7,70345	,46202
	Lise	222	20,7703	6,69277	,44919
	Üniversite	84	22,0952	9,40087	1,02572
	Toplam	1080	20,3259	7,14767	,21750
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Okuma-Yazma Bilmiyor	90	26,7778	4,15643	,43813
	İlkokul	406	26,3177	3,82326	,18975
	Ortaokul	278	26,6187	3,89741	,23375
	Lise	222	27,0721	4,47762	,30052
	Üniversite	84	28,2381	6,11855	,66759
	Toplam	1080	26,7380	4,25037	,12933

Öğrencilerin anne eğitim durumları arasındaki anlamlı farklılıkları test etmek için LSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Tablo 4-45 ve 4-46’da görüldüğü gibi, anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilerin siber zorbalık eğilimi anneleri lise ve üniversite düzeylerinden mezun olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, anneleri üniversiteden mezun olan öğrenciler diğer bütün öğrencilere göre daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır (Tablo 4-47).

Tablo 4-46: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Anne Eğitim Durumu	(J) Anne Eğt.	Ortalama Farkı (I-J)	OSH	p
Okuma-Yazma Bilmiyor	İlkokul	1,23098	,82995	,138
	Ortaokul	,34972	,86393	,686
	Lise	,00751	,89018	,993
	Üniversite	-1,31746	1,08071	,223
İlkokul	Okuma-Yazma Bilmiyor	-1,23098	,82995	,138
	Ortaokul	-,88126	,55455	,112
	Lise	-1,22347*	,59462	,040
	Üniversite	-2,54844*	,85387	,003
Ortaokul	Okuma-Yazma Bilmiyor	-,34972	,86393	,686
	İlkokul	,88126	,55455	,112
	Lise	-,34221	,64118	,594
	Üniversite	-1,66718	,88693	,060
Lise	Okuma-Yazma Bilmiyor	-,00751	,89018	,993
	İlkokul	1,22347*	,59462	,040
	Ortaokul	,34221	,64118	,594
	Üniversite	-1,32497	,91252	,147
Üniversite	Okuma-Yazma Bilmiyor	1,31746	1,08071	,223
	İlkokul	2,54844*	,85387	,003
	Ortaokul	1,66718	,88693	,060
	Lise	1,32497	,91252	,147

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-47: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Anne Eğitim Durumu	(J) Anne Eğt.	Ortalama Farkı (I-J)	OSH	p	—
Okuma-Yazma Bilmiyor	İlkokul	,46004	,49242	,350	
	Ortaokul	,15907	,51258	,756	
	Lise	-,29429	,52816	,577	
	Üniversite	-1,46032*	,64120	,023	
İlkokul	Okuma-Yazma Bilmiyor	-,46004	,49242	,350	
	Ortaokul	-,30097	,32902	,361	
	Lise	-,75434*	,35280	,033	
	Üniversite	-1,92036*	,50662	,000	
Ortaokul	Okuma-Yazma Bilmiyor	-,15907	,51258	,756	
	İlkokul	,30097	,32902	,361	
	Lise	-,45337	,38043	,234	
	Üniversite	-1,61939*	,52623	,002	
Lise	Okuma-Yazma Bilmiyor	,29429	,52816	,577	
	İlkokul	,75434*	,35280	,033	
	Ortaokul	,45337	,38043	,234	
	Üniversite	-1,16602*	,54141	,031	
Üniversite	Okuma-Yazma Bilmiyor	1,46032*	,64120	,023	
	İlkokul	1,92036*	,50662	,000	
	Ortaokul	1,61939*	,52623	,002	
	Lise	1,16602*	,54141	,031	

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-48’de gösterildiği üzere, öğrencilerin baba eğitim seviyelerine göre hem siber zorbalık eğilimi hem de siber zorbalığa maruz kalma durumları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [sırasıyla, $F_{(4, 1075)} = 3.464$, $p = .008$; $F_{(4, 1075)} = 6.505$, $p = .000$].

Tablo 4-48: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p
Siber Zorbalık Eğilimi	Gruplar arası	701,388	4	175,347	3,464	,008
	Gruplar içi	54423,886	1075	50,627		
	Toplam	55125,274	1079			
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Gruplar arası	460,691	4	115,173	6,505	,000
	Gruplar içi	19032,153	1075	17,704		
	Toplam	19492,844	1079			

Öğrencilerin baba eğitim durumları arasındaki anlamlı farklılıkları test etmek için LSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Tablo 4-49 ve 4-50’de görüldüğü gibi babası lisansüstü seviyeden mezun olan öğrencilerin babası ilkokul ve ortaokul seviyelerinden mezun olanlara göre anlamlı düzeyde daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca Tablo 4-51’e bakıldığında, babası lisansüstü düzeyden mezun olan öğrencilerin diğer bütün öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı elde edilen bulgular arasındadır.

Tablo 4-49: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Eğilimi	İlkokul	329	19,3921	6,20396	,34204
	Ortaokul	330	20,3576	6,89959	,37981
	Lise	272	20,8934	8,37143	,50759
	Üniversite	119	20,7143	5,86015	,53720
	Lisansüstü	30	23,5333	10,32818	1,88566
	Total	1080	20,3259	7,14767	,21750
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	İlkokul	329	26,1550	3,91257	,21571
	Ortaokul	330	26,8939	4,27450	,23530
	Lise	272	26,6066	3,79401	,23005
	Üniversite	119	27,4538	5,00804	,45909
	Lisansüstü	30	29,7667	6,26805	1,14438
	Total	1080	26,7380	4,25037	,12933

Tablo 4-50. Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Baba Eğitim Durumu	(J) Baba Eğt.	Ortalama Farkı (I-J)	OSH	p
İlkokul	Ortaokul	-,96548	,55434	,082
	Lise	-1,50129*	,58310	,010
	Üniversite	-1,32219	,76113	,083
	Lisansüstü	-4,14124*	1,35700	,002
Ortaokul	İlkokul	,96548	,55434	,082
	Lise	-,53581	,58270	,358
	Üniversite	-,35671	,76082	,639
	Lisansüstü	-3,17576*	1,35683	,019
Lise	İlkokul	1,50129*	,58310	,010
	Ortaokul	,53581	,58270	,358
	Üniversite	,17910	,78203	,819
	Lisansüstü	-2,63995	1,36883	,054
Üniversite	İlkokul	1,32219	,76113	,083
	Ortaokul	,35671	,76082	,639
	Lise	-,17910	,78203	,819
	Lisansüstü	-2,81905	1,45362	,053
Lisansüstü	İlkokul	4,14124*	1,35700	,002
	Ortaokul	3,17576*	1,35683	,019
	Lise	2,63995	1,36883	,054
	Üniversite	2,81905	1,45362	,053

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-51: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Baba Eğitim Durumu	(J) Baba Eğt.	Ortalama Farkı (I-J)	OSH	p
İlkokul	Ortaokul	-,73892*	,32781	,024
	Lise	-,45160	,34482	,191
	Üniversite	-1,29877	,45010	,004
	Lisansüstü	-3,61165*	,80247	,000
Ortaokul	İlkokul	,73892*	,32781	,024
	Lise	,28732	,34459	,405
	Üniversite	-,55984	,44992	,214
	Lisansüstü	-2,87273*	,80237	,000
Lise	İlkokul	,45160	,34482	,191
	Ortaokul	-,28732	,34459	,405
	Üniversite	-,84716	,46246	,067
	Lisansüstü	-3,16005*	,80947	,000
Üniversite	İlkokul	1,29877*	,45010	,004
	Ortaokul	,55984	,44992	,214
	Lise	,84716	,46246	,067
	Lisansüstü	-2,31289*	,85960	,007
Lisansüstü	İlkokul	3,61165*	,80247	,000
	Ortaokul	2,87273*	,80237	,000
	Lise	3,16005*	,80947	,000
	Üniversite	2,31289*	,85960	,007

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-52 ve 4-53'te görüldüğü gibi, ailenin aylık gelir düzeyine göre öğrenciler arasında siber zorbalık eğilimi anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [$F_{(4, 1075)} = 6.904, p=.000$]. Bununla birlikte, ailenin aylık gelir düzeyine göre öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma durumları da anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir [$F_{(4, 1075)} = 5.824, p=.000$].

Tablo 4-52: Öğrencilerin ailesinin aylık gelir düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber Zorbalık Eğilimi	Gruplar arası	1380,724	4	345,181	6,904	,000
	Gruplar içi	53744,550	1075	49,995		
	Toplam	55125,274	1079			
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Gruplar arası	413,482	4	103,371	5,824	,000
	Gruplar içi	19079,361	1075	17,748		
	Toplam	19492,844	1079			

Tablo 4-53: Öğrencilerin ailesinin aylık gelir düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Eğilimi	0-1000	278	20,5072	7,56762	,45388
	1000-2000	416	19,1923	4,96266	,24331
	2000-3000	205	20,5073	8,10085	,56579
	3000-4000	86	22,1395	9,46966	1,02114
	4000+	95	22,7263	8,41154	,86301
	Toplam	1080	20,3259	7,14767	,21750
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	0-1000	278	26,6079	3,99831	,23980
	1000-2000	416	26,2620	3,49679	,17144
	2000-3000	205	26,7220	4,33248	,30259
	3000-4000	86	28,1860	6,25255	,67423
	4000+	95	27,9263	5,07862	,52106
	Toplam	1080	26,7380	4,25037	,12933

Öğrencilerin siber zorbalık eğiliminin ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının hangi gelir düzeyleri arasında anlamlı farklılık gösterdiğini test etmek için LSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Buna göre, ailesinin aylık geliri 1000-2000 lira arasında olan öğrencilerin diğer bütün öğrencilerden anlamlı düzeyde daha az siber zorbalık eğilimi gösterdiği bulunmuştur (Tablo 4-54). Ailesinin aylık geliri 3000 liranın üstünde olan öğrencilerin ailesinin aylık geliri 3000 liranın altında olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir (Tablo 4-55).

Tablo 4-54: Öğrencilerin ailesinin aylık gelir düzeyine göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Gelir	(J) Gelir	Ortalama Farkı (I-J)	OSH	p.
0-1000	1000-2000	1,31489*	,54774	,017
	2000-3000	-,00012	,65093	1,000
	3000-4000	-1,63234	,87245	,062
	4000+	-2,21912*	,84030	,008
1000-2000	0-1000	-1,31489*	,54774	,017
	2000-3000	-1,31501*	,60337	,030
	3000-4000	-2,94723*	,83757	,000
	4000+	-3,53401*	,80402	,000
2000-3000	0-1000	,00012	,65093	1,000
	1000-2000	1,31501*	,60337	,030
	3000-4000	-1,63222	,90841	,073
	4000+	-2,21900*	,87758	,012
3000-4000	0-1000	1,63234	,87245	,062
	1000-2000	2,94723*	,83757	,000
	2000-3000	1,63222	,90841	,073
	4000+	-,58678	1,05243	,577
4000+	0-1000	2,21912*	,84030	,008
	1000-2000	3,53401*	,80402	,000
	2000-3000	2,21900*	,87758	,012
	3000-4000	,58678	1,05243	,577

Tablo 4-55: Öğrencilerin ailesinin aylık gelir düzeyine göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Gelir	(J) Gelir	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
0-1000	1000-2000	,34589	,32635	,289
	2000-3000	-,11404	,38784	,769
	3000-4000	-1,57813*	,51982	,002
	4000+	-1,31840*	,50067	,009
1000-2000	0-1000	-,34589	,32635	,289
	2000-3000	-,45993	,35950	,201
	3000-4000	-1,92403*	,49904	,000
	4000+	-1,66430*	,47905	,001
2000-3000	0-1000	,11404	,38784	,769
	1000-2000	,45993	,35950	,201
	3000-4000	-1,46410*	,54125	,007
	4000+	-1,20436*	,52288	,021
3000-4000	0-1000	1,57813*	,51982	,002
	1000-2000	1,92403*	,49904	,000
	2000-3000	1,46410*	,54125	,007
	4000+	,25973	,62706	,679
4000+	0-1000	1,31840*	,50067	,009
	1000-2000	1,66430*	,47905	,001
	2000-3000	1,20436*	,52288	,021
	3000-4000	-,25973	,62706	,679

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-56 ve 4-57’de görüldüğü üzere, evlerinde internete bağlı bilgisayarı olan öğrencilerin internete bağlı bilgisayarı olmayan öğrencilere göre siber zorbalık eğilimi anlamlı düzeyde farklılaşmamaktayken ($t_{(1078)}=1.781$, $p=.075$); siber zorbalığa maruz kalma puanları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($t_{(1078)}=2.343$, $p=.019$).

Tablo 4-56: Öğrencilerin evlerinde internete bağlı bilgisayara sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

İlişkisiz Örneklem t-Testi					
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Standart Hata Farkı
Siber Zorbalık Eğilimi	1,781	1078	,075	,85530	,48030
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	2,343	1078	,019	,66858	,28531

Tablo 4-57: Öğrencilerin evlerinde internete bağlı bilgisayara sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

	Internet Ev	N	Ortalama	SS	OSH
Siber Zorbalık Eğilimi	Evet	770	20,5714	7,36319	,26535
	Hayır	310	19,7161	6,55349	,37221
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Evet	770	26,9299	4,36266	,15722
	Hayır	310	26,2613	3,92397	,22287

Öğrencilerin internete en çok bağlandıkları mekâna göre siber zorbalık eğiliminin ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının anlamlı düzeydeki farkını belirlemek için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır (Tablo 4-58). Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları anlamlı bir farklılık göstermiştir [sırasıyla, $F_{(3, 1076)} = 3.253$, $p = .021$; $F_{(3, 1076)} = 3.640$, $p = .012$]. İnternete bağlanılan hangi mekânlar arasında anlamlı farklılık olduğunu görebilmek için LSD çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Tablo 4-58: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber Zorbalık Eğilimi	Gruplar arası	495,484	3	165,161	3,253	,021
	Gruplar içi	54629,790	1076	50,771		
	Toplam	55125,274	1079			
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Gruplar arası	195,820	3	65,273	3,640	,012
	Gruplar içi	19297,023	1076	17,934		
	Toplam	19492,844	1079			

Tablo 4-59 ve 4-60'ta görüldüğü gibi, internete evde bağlanan öğrenciler kafede ve diğer mekânlarda (akraba veya arkadaş evi gibi) internete bağlanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok siber zorbalık eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte internete evde bağlanan öğrenciler diğer mekânlarda (akraba veya arkadaş evi gibi) internete bağlanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır (Tablo 4-61).

Tablo 4-59: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	SS	OSH	—
Siber Zorbalık Eğilimi	Evde	777	20,7284	7,74028	,27768	
	Okulda	46	18,4565	3,11774	,45969	
	Kafede	83	19,7108	6,28884	,69029	
	Diğer	174	19,3161	5,07608	,38482	
	Toplam	1080	20,3259	7,14767	,21750	
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Evde	777	27,0000	4,45366	,15977	
	Okulda	46	26,3478	5,31337	,78341	
	Kafede	83	26,1205	2,98532	,32768	
	Diğer	174	25,9655	3,31732	,25149	
	Toplam	1080	26,7380	4,25037	,12933	

Tablo 4-60: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Mekan	(J) Mekan	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
Evde	Okulda	2,27192*	1,08123	,036
	Kafede	1,01760	,82283	,216
	Diğer	1,41235*	,59760	,018
Okulda	Evde	-2,27192*	1,08123	,036
	Kafede	-1,25432	1,30974	,338
	Diğer	-,85957	1,18132	,467
Kafede	Evde	-1,01760	,82283	,216
	Okulda	1,25432	1,30974	,338
	Diğer	,39475	,95052	,678
Diğer	Evde	-1,41235*	,59760	,018
	Okulda	,85957	1,18132	,467
	Kafede	-,39475	,95052	,678

Tablo 4-61: Öğrencilerin internete bağlandıkları mekâna göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Mekan	(J) Mekan	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
Evde	Okulda	,65217	,64261	,310
	Kafede	,87952	,48903	,072
	Diğer	1,03448*	,35518	,004
Okulda	Evde	-,65217	,64261	,310
	Kafede	,22734	,77842	,770
	Diğer	,38231	,70210	,586
Kafede	Evde	-,87952	,48903	,072
	Okulda	-,22734	,77842	,770
	Diğer	,15496	,56493	,784
Diğer	Evde	-1,03448*	,35518	,004
	Okulda	-,38231	,70210	,586
	Kafede	-,15496	,56493	,784

Tablo 4-62’de gösterildiği üzere, öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlara göre hem siber zorbalık eğilimi hem de siber zorbalığa maruz kalma durumları açısından anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur [sırasıyla, $F_{(3, 1076)} = 5.098$, $p = .002$; $F_{(3, 1076)} = 5.221$, $p = .001$].

Tablo 4-62: Öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlara göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p
Siber Zorbalık	Gruplar arası	772,509	3	257,503	5,098	,002
Eğilimi	Gruplar içi	54352,765	1076	50,514		
	Toplam	55125,274	1079			
Siber Zorbalığa	Gruplar arası	279,666	3	93,222	5,221	,001
Maruz Kalma	Gruplar içi	19213,177	1076	17,856		
	Toplam	19492,844	1079			

Öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlar arasındaki anlamlı farklılığı görebilmek için LSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Buna göre, Tablo 4-63 ve 4-64’te gösterildiği üzere, internete cep telefonu ve tablet ile bağlanan öğrenciler diğer araçları kullanan öğrencilere göre daha çok siber zorbalık eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte internete bağlanmak için cep telefonu kullanan öğrenciler diğer öğrencilere göre daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır.

Tablo 4-63: Öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlara göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Eğilimi	Masaüstü	551	19,8530	7,26399	,30946
	Dizüstü	316	20,0222	6,03294	,33938
	Cep Telefonu	143	21,7692	7,74296	,64750
	Tablet	70	22,4714	8,80830	1,05279
	Total	1080	20,3259	7,14767	,21750
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Masaüstü	551	26,3448	3,65476	,15570
	Dizüstü	316	26,8418	4,69653	,26420
	Cep Telefonu	143	27,8741	4,94600	,41361
	Tablet	70	27,0429	4,57604	,54694
	Total	1080	26,7380	4,25037	,12933

Tablo 4-64: Öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlara göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

	(I) Araç	(J) Araç	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
Siber Zorbalık Eğilimi	Masaüstü	Dizüstü	-,16916	,50153	,736
		Cep Telefonu	-1,91624*	,66702	,004
		Tablet	-2,61843*	,90183	,004
	Dizüstü	Masaüstü	,16916	,50153	,736
		Cep Telefonu	-1,74708*	,71631	,015
		Tablet	-2,44928*	,93887	,009
	Cep Telefonu	Masaüstü	1,91624*	,66702	,004
		Dizüstü	1,74708*	,71631	,015
		Tablet	-,70220	1,03676	,498
	Tablet	Masaüstü	-2,61843*	,90183	,004
		Dizüstü	2,44928*	,93887	,009
		Cep Telefonu	,70220	1,03676	,498
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Masaüstü	Dizüstü	-,49694	,29818	,096
		Cep Telefonu	-1,52930*	,39658	,000
		Tablet	-,69803	,53618	,193
	Dizüstü	Masaüstü	,49694	,29818	,096
		Cep Telefonu	-1,03235*	,42588	,016
		Tablet	-,20108	,55821	,719
	Cep Telefonu	Masaüstü	1,52930*	,39658	,000
		Dizüstü	1,03235*	,42588	,016
		Tablet	,83127	,61641	,178
	Tablet	Masaüstü	,69803	,53618	,193
		Dizüstü	,20108	,55821	,719
		Cep Telefonu	-,83127	,61641	,178

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Öğrencilerin günlük ortalama internet kullanım sürelerine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları farklılaşmaktadır [sırasıyla, $F_{(3, 1076)} = 49.517$, $p = .000$; $F_{(3, 1076)} = 16.586$, $p = .000$]. İnternet kullanım süresine göre farklılığı test etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4-65'te yer almaktadır.

Tablo 4-65: Öğrencilerin internete bağlandıkları günlük ortalama süreye göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p
Siber Zorbalık	Gruplar arası	6687,242	3	2229,081	49,517	,000
Eğilimi	Gruplar içi	48438,032	1076	45,017		
	Toplam	55125,274	1079			
Siber Zorbalığa	Gruplar arası	861,589	3	287,196	16,586	,000
Maruz Kalma	Gruplar içi	18631,255	1076	17,315		
	Toplam	19492,844	1079			

Öğrencilerin günlük ortalama internet kullanım süreleri arasında anlamlı farklılığı görebilmek için LSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Tablo 4-66 ve 4-67'de görüldüğü üzere, günde 4 saatin üstünde internet kullanan öğrenciler diğer öğrencilere göre hem daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte hem de daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır. Bununla birlikte, günde 2-4 saat arası internet kullanan öğrenciler günde 2 saatten daha az internet kullanan öğrencilere göre hem daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte hem de daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır.

Tablo 4-66: Öğrencilerin internete bağlandıkları günlük ortalama süreye göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
Siber Zorbalık Eğilimi	Hiç	63	18,0317	2,41613	,30440
	0-2 saat	684	19,0702	4,73401	,18101
	2-4 saat	222	21,5000	6,48336	,43513
	4 saat üstü	111	27,0180	14,61007	1,38673
	Toplam	1080	20,3259	7,14767	,21750
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Hiç	63	25,4127	3,00341	,37839
	0-2 saat	684	26,2602	3,77161	,14421
	2-4 saat	222	27,6036	4,68806	,31464
	4 saat üstü	111	28,7027	5,64011	,53534
	Toplam	1080	26,7380	4,25037	,12933

Tablo 4-67: Öğrencilerin internete bağlandıkları günlük ortalama süreye göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

Bağımlı Değişken	(I) Süre	(J) Süre	Ortalama Farkı (I-J)	SH	p
Siber Zorbalık Eğilimi	Hiç	0-2 saat	-1,03843	,88338	,240
		2-4 saat	3,46825*	,95777	,000
		4 saat üstü	-8,98627*	1,05835	,000
	0-2 saat	Hiç	1,03843	,88338	,240
		2-4 saat	-2,42982*	,51826	,000
		4 saat üstü	-7,94784*	,68656	,000
	2-4 saat	Hiç	3,46825*	,95777	,000
		0-2 saat	2,42982*	,51826	,000
		4 saat üstü	-5,51802*	,77996	,000
	4 saat üstü	Hiç	8,98627*	1,05835	,000
		0-2 saat	7,94784*	,68656	,000
		2-4 saat	5,51802*	,77996	,000
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Hiç	0-2 saat	-,84754	,54787	,122
		2-4 saat	-2,19091*	,59401	,000
		4 saat üstü	-3,29000*	,65638	,000
	0-2 saat	Hiç	,84754	,54787	,122
		2-4 saat	-1,34337*	,32142	,000
		4 saat üstü	-2,44247*	,42580	,000
	2-4 saat	Hiç	2,19091*	,59401	,000
		0-2 saat	1,34337*	,32142	,000
		4 saat üstü	-1,09910*	,48373	,023
	4 saat üstü	Hiç	3,29000*	,65638	,000
		0-2 saat	2,44247*	,42580	,000
		2-4 saat	1,09910*	,48373	,023

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Öğrencilerin kendilerine ait cep telefonu olup olmama durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları ilişkisiz örneklem t-testi ile incelenmiştir (Tablo 4-68 ve 4-69). Kişisel cep telefonu olan öğrenciler olmayanlara göre anlamlı düzeyde hem daha yüksek siber zorbalık eğilimi göstermekte hem de daha fazla siber zorbalığa maruz kalmaktadır [sırasıyla; $t_{(1078)} = 5.463$, $p=.000$; $t_{(1078)} = 6.212$, $p=.000$].

Tablo 4-68: Öğrencilerin kendilerine ait cep telefonuna sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

İlişkisiz Örneklem t-Testi					
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Ortalamanın Standart Hatası
Siber Zorbalık Eğilimi	5,463	1078	,000	2,38753	,43700
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	6,212	1078	,000	1,60798	,25885

Tablo 4-69: Öğrencilerin kendilerine ait cep telefonuna sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

	Cep Telefonu	N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Eğilimi	Evet	641	21,2964	8,41610	,33242
	Hayır	439	18,9089	4,35532	,20787
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Evet	641	27,3916	4,68220	,18494
	Hayır	439	25,7836	3,30644	,15781

Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj alma ve gönderme durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları ilişkisiz örneklem t-testi ile incelenmiştir. Buna göre, Tablo 4-70 ve 4-71’de gösterildiği üzere cep telefonundan günlük olarak kısa mesaj alan öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [sırasıyla; $t_{(1078)} = -6.657$, $p = .000$; $t_{(1078)} = -7.363$, $p = .000$].

Tablo 4-70: Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj alma durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

İlişkisiz Örneklem t-Testi					
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Ortalamanın Standart Hatası
Siber Zorbalık Eğilimi	-6,657	1078	,000	-2,84801	,42781
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	-7,363	1078	,000	-1,86501	,25328

Tablo 4-71: Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj alma durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	SS	SH
SMS Alma					
Siber Zorbalık Eğilimi	Hayır	498	18,7912	3,98899	,17875
	Evet	582	21,6392	8,80465	,36496
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Hayır	498	25,7329	3,32404	,14895
	Evet	582	27,5979	4,74259	,19659

Ayrıca Tablo 4-72 ve 4-73'te gösterildiği gibi, cep telefonundan günlük olarak kısa mesaj gönderen öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [sırasıyla; $t_{(1078)} = -6.984$, $p = .000$; $t_{(1078)} = -6.727$, $p = .000$].

Tablo 4-72: Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj gönderme durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

İlişkisiz Örneklem t-Testi					
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Ortalamanın Standart Hatası
Siber Zorbalık Eğilimi	-6,984	1078	,000	-3,00124	,42973
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	-6,727	1078	,000	-1,72162	,25594

Tablo 4-73: Öğrencilerin günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj gönderme durumlarına göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	SS	SH
SMS Gönderme					
Siber Zorbalık Eğilimi	Hayır	614	19,0309	4,88003	,19694
	Evet	466	22,0322	9,05663	,41954
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Hayır	614	25,9951	3,62540	,14631
	Evet	466	27,7167	4,78587	,22170

Tablo 4-74 ve 4-75’te görüldüğü gibi, kendilerine ait e-posta hesabı bulunan öğrenciler olmayanlara göre hem siber zorbalık eğilimi hem de siber zorbalığa maruz kalma puanları açısından anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [sırasıyla $t_{(1078)} = 2.941$, $p = .003$; $t_{(1078)} = 4.592$, $p = .000$].

Tablo 4-74: Öğrencilerin kendilerine ait e-posta hesabına sahip olma durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi

İlişkisiz Örneklem t-Testi					
	t	sd	p	Ortalama Farkı	Ortalamanın Standart Hatası
Siber Zorbalık Eğilimi	2,941	1078	,003	1,67773	,57039
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	4,592	1078	,000	1,54866	,33726

Tablo 4-75: Öğrencilerin kendilerine ait e-posta hesabına sahip olup olmama durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

e-posta	N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Evet	891	20,6195	7,50805	,25153
Eğilimi Hayır	189	18,9418	4,90135	,35652
Siber Zorbalığa Evet	891	27,0090	4,39202	,14714
Maruz Kalma Hayır	189	25,4603	3,22140	,23432

Öğrencilerin kendileri için tanımladıkları bilgisayar ve interneti kullanma yetkinliğine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları arasındaki anlamlı farklılığı görmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır (Tablo 4-76). Bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir [sırasıyla, $F_{(4,1075)} = 8.513$, $p = .000$; $F_{(4,1075)} = 4.073$, $p = .003$]. Hangi yetkinlik düzeyleri arasında fark olduğunu görebilmek için LSD çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır.

Tablo 4-76: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber Zorbalık Eğilimi	Gruplar arası	1692,501	4	423,125	8,513	,000
	Gruplar içi	53432,773	1075	49,705		
	Toplam	55125,274	1079			
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Gruplar arası	291,039	4	72,760	4,073	,003
	Gruplar içi	19201,804	1075	17,862		
	Toplam	19492,844	1079			

Tablo 4-77 ve 4-78’de görüldüğü üzere, bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğini çok iyi düzeyde tanımlayan öğrencilerin diğer yetkinliklerdeki bütün öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek siber zorbalık eğilimi göstermektedir. Ayrıca bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğini çok iyi düzeyde tanımlayan öğrenciler hiç bilmeyenler hariç diğer yetkinlik düzeylerindeki öğrencilere göre daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır (Tablo 4-79).

Tablo 4-77: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

		N	Ortalama	SS	SH
Siber Zorbalık Eğilimi	Hiç	42	18,5238	3,56978	,55083
	Çok az	31	18,8065	5,72957	1,02906
	Orta	149	18,6174	3,48665	,28564
	İyi	365	19,5863	6,01978	,31509
	Çok iyi	493	21,6389	8,66445	,39023
	Toplam	1080	20,3259	7,14767	,21750
Siber Zorbalığa Maruz Kalma	Hiç	42	26,8810	5,72629	,88359
	Çok az	31	24,9355	2,04834	,36789
	Orta	149	25,9732	3,42279	,28041
	İyi	365	26,5945	4,03419	,21116
	Çok iyi	493	27,1765	4,52492	,20379
	Toplam	1080	26,7380	4,25037	,12933

Tablo 4-78: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalık eğilimi puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Yetkinlik	(J) Yetkinlik	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
Hiç	Çok az	-,28264	1,66938	,866
	Orta	-,09364	1,23168	,939
	İyi	-1,06249	1,14875	,355
	Çok iyi	-3,11514*	1,13326	,006
Çok az	Hiç	,28264	1,66938	,866
	Orta	,18900	1,39175	,892
	İyi	-,77985	1,31892	,554
	Çok iyi	-2,83249*	1,30545	,030
Orta	Hiç	,09364	1,23168	,939
	Çok az	-,18900	1,39175	,892
	İyi	-,96885	,68540	,158
	Çok iyi	-3,02150*	,65910	,000
İyi	Hiç	1,06249	1,14875	,355
	Çok az	,77985	1,31892	,554
	Orta	,96885	,68540	,158
	Çok iyi	-2,05264*	,48683	,000
Çok iyi	Hiç	3,11514*	1,13326	,006
	Çok az	2,83249*	1,30545	,030
	Orta	3,02150*	,65910	,000
	İyi	2,05264*	,48683	,000

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4-79: Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğine göre siber zorbalığa maruz kalma puanları için yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi

(I) Yetkinlik	(J) Yetkinlik	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p.
Hiç	Çok az	1,94547	1,00074	,052
	Orta	,90780	,73836	,219
	İyi	,28643	,68864	,678
	Çok iyi	-,29552	,67935	,664
Çok az	Hiç	-1,94547	1,00074	,052
	Orta	-1,03767	,83431	,214
	İyi	-1,65904*	,79066	,036
	Çok iyi	-2,24099*	,78258	,004
Orta	Hiç	-,90780	,73836	,219
	Çok az	1,03767	,83431	,214
	İyi	-,62137	,41087	,131
	Çok iyi	-1,20332*	,39511	,002
İyi	Hiç	-,28643	,68864	,678
	Çok az	1,65904*	,79066	,036
	Orta	,62137	,41087	,131
	Çok iyi	-,58195*	,29184	,046
Çok iyi	Hiç	,29552	,67935	,664
	Çok az	2,24099*	,78258	,004
	Orta	1,20332*	,39511	,002
	İyi	,58195*	,29184	,046

*. Ortalama farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Sonuç olarak, öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında, akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları ve siber zorbalık eğilimi arasında pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur. Bulgulardan hareketle bu ilişkilere dair değerlendirmeler tartışma bölümünde ele alınmıştır.

Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları cinsiyete, sınıf düzeyine, anne ve baba eğitim durumlarına, ailenin aylık gelir düzeyine göre incelenmiştir. Araştırmanın bulguları bu değişkenler açısından yine tartışma bölümünde tartışılmıştır.

Son olarak öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Bu değişkenler cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumları, ailenin aylık gelir düzeyi, evlerinde internete bağlı bilgisayar sahibi olma durumu, internete bağlanılan mekânlar ve araçlar, günlük ortalama internet kullanım süresi, kişisel e-posta hesabı ve cep telefonuna sahip olma durumu ve bilgisayar-internet kullanma yetkinliğidir. Bu bölümde bu ilişkilere dair bulgular verilmiştir. Tartışma bölümünde siber zorbalık yaşantılarının bu çeşitli değişkenlerle ilişkileri ayrıntılı olarak yorumlanmıştır

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. TARTIŞMA

Bu bölümde akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarına ilişkin bulgular tartışılmakta ve yorumlanmaktadır. Akran zorbalığı, öğrencilerin kasıtlı, sürekli ve zarar verici tutum ve davranışlarını içerecek şekilde bütünleştirilerek “eğilim” terimiyle ifade edilmektedir. Aynı şekilde siber zorbalık tutum ve davranışları da yine “eğilim” olarak ifade edilmiştir.

Akran zorbalığı yaşantıları 1970’li yıllardan itibaren öğrencilerin okullarda yaşadığı önemli ve yaygın bir sorun olmaya devam etmiştir (Olweus, 1993). Son yıllarda dijital teknoloji kullanımının artmasıyla birlikte zorbalık yaşantıları sanal ortama taşınmış ve araştırmacılar tarafından siber zorbalık olarak kavramlaştırılan bir sorun olmaya başlamıştır (Belsey, 2006). Öğrenciler arasından akran zorbalığı davranışlarını gösterme sıklığı %10 ile %40 arasında değişirken, akran zorbalığına maruz kalma sıklığı %5 ile %45 arasında değişmektedir (Giovazolias, Kourkoutas, Mitsopoulou & Georgiadi, 2010; Rech, Halpren, Tedesco & Santos, 2013; Spriggs, Iannotti, Nansel & Haynie, 2007). Siber zorbalık yaşantılarının yaygınlığının belirlendiği araştırmalarda, öğrencilerin siber zorbalık davranışları sergileme sıklığı %3 ile %30 arasında değişmekteyken, siber zorbalığa maruz kalma durumları %10 ile %35 arasında değişmektedir (Arıcak vd., 2008; Englander, 2012; Li, 2006; Williams & Guerra, 2007).

Diğer yandan bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre ise, öğrencilerin %30.8’i akran zorbalığı eğilimi gösterdiğini ve %80.1’i akran zorbalığına maruz kaldığını bildirmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin %47.5’i siber zorbalık eğilimi gösterdiğini, %54.8’i siber zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir.

Zorbalık tutum ve davranışları gösterme ve bunlara maruz kalma durumları her iki zorbalık türü için de öğrenciler arasında yaygın bir sorun olarak dikkatleri çekmektedir. Zorbalık yaşantılarına dâhil olmayan öğrencilerin de bu soruna şahit olmaları ve buldukları çevresel koşullardan etkilenmesi durumları göz önünde bulundurulduğunda zorbalığın bütün okulu etkileyebildiği noktasına dikkat çekmek gerekmektedir.

Akran zorbalığının fiziksel, sözel, ilişkisel, doğrudan ve dolaylı yollarla gerçekleşmesi gibi farklı olgulardaki türleri incelendiğinde, bazı öğrencilerin zorbalık olarak değerlendirilen olumsuz ve zarar verici davranışlarla etkileşimde bulunduğu gözlenmektedir (Rigby, 2007; Wang, Iannotti, Luk & Nansel, 2010). Bu zarar verici ve sürekli olarak gerçekleşen etkileşimden hareketle akran zorbalığı sadece okul binasında değil; öğrencilerin hep birlikte olduğu okul bahçesi, okula gidiş geliş yolu, sokak, park ve çeşitli alanlarda devam etmektedir (Harris & Petrie, 2003). Bu açıdan düşünüldüğünde akran zorbalığının okul zorbalığı olarak ele alınması sorunun kavramsallaştırılmasında bir eksikliğin olmasına yol açmaktadır.

Öğrencilerin birbirleriyle olan iletişim ve sosyal etkileşimlerinde beliren önemli bir sorun olarak uzun yıllardır bilim insanlarının gündeminde yer alan akran zorbalığı giderek farklı boyutlarda gerçekleşme olanağı bulmaktadır. Dijital teknolojideki yenilik hareketlerinin ürünleri takip edilemeyecek kadar hızlı ve önemli bir düzeyde gündelik hayatlara yerleşmiştir. Bilgi ve iletişim araçlarının kullanımı zaman geçtikçe yaygınlaşmış ve okul öncesi dönem çocukları dahi bu araçları kendi ölçüleri içinde kullanmaya başlamışlardır.

Bilgi ve iletişim teknolojisindeki bütün bu gelişmeler yetişkinlerin olduğu kadar çocukların ve ergenlerin de yaşamlarının önemli bir parçası haline gelmiş ve öğrencilerin sosyal ve fiziksel ortamdaki iletişim ve etkileşiminin olumsuz biçimleri dijital ortama taşınmıştır. Okul çağı çocuklarının iletişim ve etkileşiminin olumsuz biçimleri arasında önemli bir yer tutan akran zorbalığı tutum ve davranışları siber dünyada da kendine yer bulmuştur (Erdur-Baker, ve Kavşut, 2007; Kowalski, Morgan & Limber, 2012).

Zorbalık eğiliminin dijital teknoloji ürünleri kullanılarak sanal bağlama taşınmasından hareketle, bu araştırmada ortaya konan akran zorbalığı eğiliminin siber zorbalık eğilimi ile olan anlamlı ilişkisinin bütün bu çıkarımları ve yorumları desteklediği düşünülmektedir. Siber zorbalığın akran zorbalığının sanal ortamdaki oluşumu, sosyal ortamdan sanal bağlama taşınan bir boyutu ve okul dışındaki farklı yer ve zamanda gerçekleşen devamı niteliğinde olduğuna alan yazında değinilmektedir (Boulton vd., 2013; Erdur-Baker & Kavşut, 2007; Kowalski, Limber & Agatston, 2008; Mark & Ratliffe, 2011; Menesini, Calussi & Nocentini, 2012; Patchin & Hinduja, 2006; Smith vd., 2008; Tettegah, Betout & Taylor, 2006). Bu araştırma sonucunda da akran zorbalığı davranışlarının siber dünyada da devam etme potansiyeli taşıdığı gözlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada elde edilen ilişkisel bulgular, öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi arttıkça siber zorbalık tutum ve davranışları gösterme eğiliminin arttığı şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırmada olumsuz yansıtma, başkalarını üzme ve başkalarına güç kullanmak durumları, akran zorbalığı eğiliminin göstergeleri olarak ele alınmış ve akran zorbalığının sözel ve ilişkisel zorbalık tarzıyla ilişkilendirilmiştir. Zorbalık eğilimi gösteren öğrencilerin birbirleriyle olan iletişimlerdeki olumsuz etkiyi internet ve cep telefonu üzerinden de sürdürmesi sözel ve ilişkisel etkileşime zarar vermektedir (Boulton vd., 2013; Rivers, Duncan & Besag, 2007). Akran zorbalığı eğiliminin özellikle olumsuz yansıtma, çeşitli nedenlerden dolayı başkalarını üzme girişimi ve güç kullanma isteğinin karşılıkine uygulanması durumları siber zorbalık davranışlarının gerçekleşme zeminini oluşturmaktadır.

Okul ortamında akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler sanal ortamda da zorbalığa maruz kalma riskiyle karşı karşıyadır (Bostic & Brunt, 2011; Dempsey & Storch, 2009; McQuade, Colt & Meyer, 2009; Willard, 2007). Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin diğerlerinden fiziksel olarak zayıf ve güçsüz olması, kendini savunma noktasında yetersiz kalması ve tekrarlanan davranışlarla zorbalığa uğramayı kabul edilebilir bir durum olarak içselleştirmesi özellikleri göz önüne alındığında, okulda başlayan mağduriyetin okul dışında da sürmesine yol açma potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir. Bunun yanında, siber zorbalığa maruz kalmak okuldaki

zorbalığa maruz kalma yaşantısının yanında, siber zorbalığın hızla yayılma ve sığınılacak güvenli bir yerin olmaması durumlarını içermesi nedeniyle mağdur öğrenciler için daha büyük tehlikeler arz etmektedir (Cappadocia, 2008; Kowalski & Limber, 2007).

Bunlarla beraber, akran zorbalığı eğilimi gösteren öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalması olası durumlar arasındadır. Zorbalık eğilimi gösteren öğrenciler okul ortamında akranlarıyla etkileşimde ve iletişimde zorba tutum ve davranışlar sergilerken internet ortamında bu davranışlara kendileri maruz kalabilmektedir. Bir başka deyişle, okulda zorbalığa maruz kalan öğrenciler cep telefonu ve internet aracılığıyla siber ortamda herhangi bir zarar görmeden kendilerine zorba davranışlar gösterenlere karşılık verebilmektedir (Feldman, 2011; Holfeld & Grabe, 2012; Li, 2007). Zorba-mağdur döngüsellliği içinde değerlendirilen bu durum birbirinin sonucu veya devamı niteliğinde olduğu için dikkatleri çekmiştir. Bu çalışmada öğrencilerin okul ortamında zorbalık eğilimi ile sanal ortamda zorbalığa maruz kalması arasında rastlanan ilişkinin bu durumu açıkladığı düşünülmektedir.

Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalması siber zorbalık türü ve davranışlarını sergilemeye yönelmeleri tehlikesini beraberinde getirebilir. Okulda akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler muhatabına internet ortamında karşılık verebilmekte, diğerlerine gücünü göstermek amacıyla kendilerini koruma yoluna girebilmektedir (Aoyama, 2010; Holfeld & Grabe, 2012; Li, 2007; Menesini, Calussi & Nocentini, 2012). Buradaki ilişki, akran zorbalığı eğilimi gösteren öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma durumunu açıklamaktadır.

Bu çalışmanın akran zorbalığı ve siber zorbalık olguları hakkında ortaya koyduğu ilişkiler dikkate alındığında, bu olguların basit bir nedensellik ile açıklanamayacağı ortaya çıkmaktadır. Bu iki olgu arasındaki ilişki, bağlama göre zorba ve mağdur rollerindeki değişebilirlik ile biçimlenmektedir. Bu rollerin değişebilirliği hipotezi, zorba ya da mağdur olabilme riskinin tüm öğrenciler için olası olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, hem mağdur, hem zorba hem de zorba-mağdur eğilimleri gösteren öğrencilerin; bu olumsuz yaşantıların dışına çıkarılabilmesinde ve dışında tutulabilmesinde; alternatif olumlu etkileşim ve iletişim yolları hakkında güçlendirilmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular tartışılırken, üzerinde durulması gereken bir diğer husus, akran zorbalığı ya da siber zorbalık eğilimi ve bunlara ilişkin mağduriyet olguları hakkında cinsiyetin ayırt edici bir konumda olup olmadığıdır. Akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları cinsiyet açısından değerlendirildiğinde erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha çok akran zorbalığı tutum ve davranışı göstermektedirler. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha sık akran zorbalığına maruz kaldığı da gözlenmektedir (Espelage, Green & Polanin, 2011; Karaman Kepenekçi ve Çınkır, 2006; Liang, Flisher & Lombard, 2007). Diğer yandan akran zorbalığı türleri açısından cinsiyet farklılıklarına bakıldığında erkek öğrencilerin daha çok fiziksel ve doğrudan zorbalık uyguladıkları, kız öğrencilerin ise ilişkisel ve dolaylı zorbalık uyguladıkları yönünde tartışmalar bulunmaktadır (Carbone-Lopez, Esbensen & Brick, 2010; Nansel vd., 2001; Sweeting vd., 2006). Alan yazındaki bulgulara benzer bir şekilde bu araştırmanın bulguları da, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok akran zorbalığı eğilimi gösterdiği ve daha çok akran zorbalığına maruz kaldığı yönündedir. Çeşitli araştırmalarda da cinsiyet açısından farklılıkların olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır (Besag, 1995; Burnukara, 2009; Olweus, 1996).

Öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları cinsiyet açısından incelendiğinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği ve daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Siber zorbalık ile ilgili yapılan çeşitli araştırmalar erkeklerin kızlara göre daha çok siber zorbalık davranışı sergilediği ve bu davranışlara maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır (Arıcak vd., 2008; Griezel vd., 2012; Erdur-Baker, 2010; Li, 2006; Wade & Beran, 2011; Wang, Iannotti & Luk, 2012; Yılmaz, 2011). Bazı araştırmalarda ise siber zorbalığa maruz kalma durumları kız ve erkek öğrencilere göre farklılık göstermemektedir (Hinduja & Patchin, 2008; Law vd., 2011; Özbay, 2013). Bununla birlikte, bazı araştırmalarda siber zorbalık tutum ve davranışlarının ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna da ulaşılmıştır (Hemphill vd., 2011). Bu araştırmanın bulguları ise, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği ve daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı yönündedir.

Siber zorbalık yaşantılarının, her ne kadar çeşitli araştırmalarda cinsiyet açısından farklılık görülmese de, erkeklerin kızlara göre daha çok yaşadığı sonucuna ulaşılan araştırmalar ağırlıktadır (Dölek, 2002; Gültekin, 2003; Rigby, 2007; Serin, 2012). Ancak davranış çeşitliliği içinde kız öğrenciler erkek öğrencilere göre bazı zorbalık tutum ve davranışlarını daha çok gösterebilmektedir. Akran zorbalığında olduğu gibi erkek öğrencilerin fiziksel ve doğrudan zorbalığı kız öğrencilere göre daha sık yaptığı ve bunlara maruz kaldığı; kız öğrencilerin ise ilişkisel ve dolaylı zorbalığı erkek öğrencilere göre daha çok yaptığı ve bunlara maruz kaldığı yönünde bulgular vardır (Nansel vd., 2001). Bu durumlardan hareketle, internet ortamında gerçekleştirilen iletişim içerisinde, kız öğrencilerin dedikodu ve söylenti yayma, iftira atma, ilişkilere zarar verici sözleri ifade etme, hakaret etme gibi davranış eğilimlerinin erkek öğrencilere göre daha çok yaptığı gözlenmektedir (Beckman, Hagquist & Hellström, 2013; Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla & Daciuk, 2012). Diğer yandan, erkek öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanım yeterliliğinin kız öğrencilere göre daha fazla olması erkek öğrencilerin siber zorbalık eğilimindeki ve siber zorbalığa maruz kalma durumundaki farklılığı açıklamaktadır. Kız ğrencilerin bilgisayar ve internet kullanma yeterliliğindeki artışla birlikte bu farkın kapanabileceği yönünde bir görüş ne sürülebilir. Alan yazında, cinsiyet açısından farklılaşmanın tartışılması noktasında, bu hususların ne çıktığı düşünülmektedir.

Alan yazında öğrencilerin yaşı arttıķa siber zorbalık davranışları gösterme ve maruz kalma durumlarının azaldığına değinilmektedir (Wade ve Beran, 2011; Willaims & Guerra, 2007; Yang vd., 2013). Bazı araştırmalarda ise siber zorbalık yaşantılarının yaşa göre farklılık göstermediği yönünde bulgulara rastlanmıştır (Smith vd, 2008). Diğer yandan bu araştırma sonucunda sekizinci sınıfa devam eden öğrencilerin beşinci ve yedinci sınıfa giden öğrencilere göre daha yüksek düzeyde siber zorbalık eğilimi gösterdiği bulunmuştur. Siber zorbalığa maruz kalma durumları incelendiğinde ise beşinci sınıfa giden öğrencilerin araştırma kapsamındaki diğer bütün sınıf düzeyindeki öğrencilere göre daha az siber zorbalığa maruz kaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Siber zorbalık yaşantıları sınıf düzeylerine göre ele alındığında, sekizinci sınıf ğrencilerinin daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği ve maruz kaldığı gözlenmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık eğilimleri ve siber zorbalığa maruz kalma durumları incelenirken üzerinde durulan bir diğer nokta geldikleri ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleridir. Bu nedenle araştırmada, ebeveynlerin mezun oldukları eğitim kademeleri ve gelir düzeyleri sosyo-ekonomik durumlarının göstergesi olarak ele alınmıştır. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen öğrencilerin daha çok akran zorbalığı eğilimi göstermesi ve daha çok akran zorbalığına maruz kalması noktasında bir fikir birliği olsa da değişen yaşam şartları nedeniyle sosyo-ekonomik durumun zorbalık yaşantıları üzerindeki etkisi de değişmektedir (Farrington, 1993; Holmes & Holmes-Lonergan, 2004). Zorbalık konusunda yapılan araştırmaların çoğunda anne ve babanın eğitim durumları ve ailenin gelir düzeyi azaldıkça çocukların ve gençlerin içinde yaşadıkları ailede yaşam kalitelerinin düştüğüne, yaşadıkları sosyal çevrede saldırganlık, şiddet ve sosyal çevreye uyumsuzluk durumlarına birebir şahit olup bu davranışları öğrenerek kendi kimliklerini oluşturduklarına, ailelerin sosyal destek noktasındaki eksikliğine, yüksek sosyo-ekonomik seviyeden gelen çocuklar ve gençler tarafından sosyal gruplardan dışlandıklarına dair görüşler ve gözlemler bulunmaktadır (Rigby, 2002; Rigby & Bagshaw, 2001; Veenstra vd., 2005). Ancak diğer yandan, bilgi ve iletişim teknolojilerinin alışlagelmişin dışında hızla yaygınlaşmasına paralel olarak televizyon, internet ve diğer araçların yol açtığı sosyal etkileşim sorunları sosyo-ekonomik durum gözetmeksizin her bireyin hayatına girebilmektedir.

Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde bu araştırmada anneleri ilkökul mezun olan ve ailesinin gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve siber zorbalık eğilimi diğer gruplara kıyasla daha düşük seviyelerdedir. Bununla beraber, gelir düzeyi arttıkça teknolojiye ulaşım imkânı da artacağı için öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma sıklıkları da artış göstermektedir (Kavuk, 2011; Ybarra & Mitchell, 2004).

Bu doğrultuda değinilmesi gereken bir başka önemli bulgu olarak babası lisansüstü düzeyde eğitim almış olan öğrencilerin diğer bütün öğrencilere göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Özellikle yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin internet kullanımına olanak sağlayacak bilgisayar, tablet ve cep telefonu gibi araçlara sahip

olabilme imkânları düşünülürken bu öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin yüksek çıkması olası bir durum olarak değerlendirilebilir (Serin, 2012).

Öğrenciler okul dışındaki zamanlarının çoğunu evlerinde geçirmektedir. Çocukları ve gençleri, dışarıda geçirebilecekleri saatlerde eve bağlayan en önemli unsur bilgisayar ve internetin çekici özellikleridir. Sokak oyunlarının neredeyse yok olduğu dünyamızda, oyun oynamak, ilişki kurmak ve yeni arkadaş edinmek için ve de arkadaşlarıyla iletişimini sürdürmek için çocuklar ve gençler internette epeyce vakit geçirmektedir (Cappadocia, Craig & Pepler, 2013; Pujazon-Zazik & Park, 2010). Yaşadığımız çağda kullanılması kaçınılmaz araçlar olarak sunulan cep telefonu, bilgisayar ve tabletler öğrenciler için yeni tehlikeleri de beraberinde getirmiştir. Bu araştırmada öğrencilerin % 71.3'ünün evlerinde internete bağlı bilgisayar bulunduğu ve öğrencilerin % 71.9'unun internete bağlandığı mekân olarak evlerini seçtiği gözlenmiştir. Evlerinde internet kullanan öğrenciler diğerlerine göre daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte ve daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır. Buna bağlı olarak zorbalığın eylem alanı genişlemekte, bir başka deyişle, öğrencilerin okul dışında zamanlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri evlerinde siber zorbalığa maruz kalma riskleri artmaktadır. Yapılan birçok araştırma sonucuna paralel olarak bu çalışmanın bulguları da, evlerinde herhangi bir dış etkinin olmadığı durumun yaşattığı rahatlık ve gizliliğin korunması sayesinde, öğrencilerin evlerinde ve hatta kendi odalarında siber zorbalık eğilimi gösterebildikleri veya güvenli mekân olarak tanımladıkları evlerinin içinde bile siber zorbalık davranışlarına maruz kalabildikleri yönündedir (Burnukara, 2009; Ybarra & Mitchell, 2004).

Araştırmaların bu yöndeki bulguları aslında siber zorbalık eğilimi ve mağduriyetinin mekânsal yaygınlığı konusunda fikir vermektedir. Doğal olarak da bu durum, öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanımının kısıtlanması gerekip gerekmediğini bir soru olarak gündeme getirmektedir. Bir başka deyişle, siber zorbalık olgusuna yönelik müdahalelerin kısıtlama ve sınırlama düzleminde yürütülüp yürütülmemesi ve böylesi bir kısıtlayıcılığın gerçekçi olup olmadığı tartışılabilir. Bu yöndeki bir tartışmayı yapılandırmadan önce, katılımcıların bu eylemlerde kullandıkları teknolojik araçların neler olduğunun da anlaşılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlar masaüstü bilgisayar, dizüstü bilgisayar, cep telefonu ve tablet bilgisayar olarak belirlenmiş ve araştırma kapsamında bu seçeneklere yer verilmiştir. İnternete bağlanmak için cep telefonu ve tablet bilgisayar kullanan öğrencilerin, diğer öğrencilere göre daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte olduğu görülmüştür. Yine benzer biçimde, cep telefonuyla internete bağlanan öğrenciler diğerlerine göre daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Cep telefonu ve tablet bilgisayarın günümüzde bunlara ulaşılması noktasında yaygınlaştığı izlenmektedir. Ancak bu araçlar aynı zamanda, taşıma ve gizliliği koruma açısından masaüstü ve dizüstü bilgisayara göre daha avantajlı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla da siber zorbalık eğilimi gösteren öğrencilerin bu araçları daha sık tercih ettikleri düşünülmektedir. Ayrıca masaüstü ve dizüstü bilgisayarlar ebeveyn denetimine daha sık tâbi tutulabilmektedir (Pujazon-Zazik & Park, 2010; Sorbring, 2012; Topçu, 2008).

Siber zorbalık olgusunu zorbalık eğilimi ve mağduriyeti noktasında incelerken üzerinde durulması gereken önemli başlıklardan bir diğeri internette geçirilen süredir. İnternete bağlandıkları günlük ortalama süreye göre günde dört saatin üstünde internette kalan öğrenciler dört saatin altında internet kullananlardan hem daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte hem de daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır. İnternette geçirilen süre arttıkça sanal ortamdaki yaşantıların çeşitliliği artacaktır. Böylelikle internette çeşitli sosyal paylaşım siteleri ve sosyal ağlardaki kimliklerini görünür kılmak amacıyla sürenin artması zarar verici davranışlara maruz kalma riskini artırmaktadır. Aynı şekilde internette geçirilen sürenin artmasıyla birlikte çocukların ve gençlerin siber zorbalık tutum ve davranışlarını gerçekleştirme eğilimi de artış gösterebilmektedir (Erdur-Baker, 2010; McQuade, Colt & Meyer, 2009; Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla & Daciuk, 2012).

Çağımızın vazgeçilmez iletişim aracı haline gelmiş ve bilgi iletişim teknolojilerinin en çok gelişme gösteren araçlarından en önemlisi cep telefonudur. Cep telefonu kullanımı sadece yetişkinlerin değil okul çağı çocuklarının da kullandığı bir teknolojik alet olmuştur. Birbirleriyle okul dışında da iletişim halinde olabilmek adına çocuklar ve gençler cep telefonlarını mesaj gönderme, oyun oynama, fotoğraf çekme ve internete girme gibi birçok amaç için kullanmaktadırlar.

Kullanım rahatlığı ve özgürlüğü nedeniyle bazı çocuklar ve gençler cep telefonları aracılığıyla da birbirlerine zarar verici mesajlar gönderebilmekte, anında internete erişip hızla zarar verici fotoğraf, video ve yazı paylaşımı yapabilmektedir (Arıca vd., 2008; Griezel vd., 2012). Bu araştırmada da, kişisel cep telefonu olan öğrencileri olmayanlara göre hem daha yüksek siber zorbalık eğilimi gösterdiği hem de daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur. Benzer biçimde, e-posta hesabı siber zorbalık tutum ve davranışlarının sergileneceği ve maruz kalınacağı bir araç niteliğindedir. Öğrenciler cep telefonunda olduğu gibi, e-posta hesaplarını da kullanarak zarar verici birçok davranışı gerçekleştirebilmektedirler. E-posta hesabının şifrelerini sadece kendilerinin bildiği varsayımıyla düşünülecek olursa, öğrenciler dilediği kişilere istediklerini yazabilmekte, hakaret, tehdit ve aşağılayıcı yazılar içeren postalar gönderebilmektedir (Belsey, 2006). Bu araştırmanın da bulgularından hareketle kişisel e-posta hesabı bulunan öğrenciler olmayanlara göre hem daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte hem de daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır.

Öğrencilerin internete ve bilgisayara iyi seviyede hâkim olması başkalarına zarar verici davranışları göstermenin de önünü açmaktadır. Bilgisayar ve internet kullanma yetkinliği akran zorbalığındaki “aralarında güç dengesizliği olma” unsuruna benzetilerek eş tutulmuştur (Olweus, 1993, Rigby, 2007). Sosyal ortamdaki fiziksel üstünlük sanal ortamda bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğiyle açıklanmaktadır (Shariff, 2008). Araştırma kapsamında, öğrencilerden bilgisayar ve internet kullanma yetkinliklerini “hiç bilmiyorum - çok iyi biliyorum” aralığında belirtmeleri istenmiştir. Bilgisayar ve internet kullanma yetkinliğini çok iyi düzeyinde tanımlayan öğrencilerin diğer yetkinliklerdeki bütün öğrencilere göre daha yüksek siber zorbalık eğilimi gösterdikleri ve daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Bu araştırma sonucunda çok iyi düzeyde bilgisayar ve internet kullandığını belirten öğrencilerin diğerlerine göre daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği sanal ortamdaki üstünlüğe işaret etse de, bu öğrencilerin diğerlerinden daha çok siber zorbalığa maruz kalması dikkate alınması gereken bir durumdur. Bu durum çok iyi düzeyde bilgisayar ve internet kullanan öğrencilerin birbirlerine siber zorbalık davranışları sergilediği şeklinde açıklanabilir.

5.2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında dört farklı ölçme aracından elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Öğrencilerin zorbalık eğilimleri Akran Zorbalığı Eğilimi Ölçeği (Dölek, 2002), zorbalığa maruz kalma durumları Akran Zorbalığı Mağdurlarını Belirleme Ölçeği (Gültekin ve Sayıl 2005), siber zorbalık eğilimleri araştırmacı tarafından bu çalışma kapsamında geliştirilen Siber Zorbalık Eğilimi Ölçeği ve siber zorbalığa maruz kalma durumları Siber Mağduriyet Ölçeği (Arıcak, Kınay ve Tanrıku, 2012) ile belirlenmiştir. Ayrıca öğrenciler hakkındaki demografik bilgiler Kişisel Bilgi Formunda yer alan sorulardan elde edilmiştir.

Araştırmanın örneklemini 2012-2013 eğitim öğretim yılında İstanbul ilindeki ortaokullara devam eden 551'i kız (%51) 529'u erkek (%49) olmak üzere toplam 1080 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaşları 11-15 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 12,78'dir. Zorbalık ve zorbalığa maruz kalma durumlarının en sık görüldüğü yaş grubu olduğu için araştırma ortaokul öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırma dâhilinde uygulanan ölçeklerden elde edilen bulguların çözümlenmesinde farklı istatistiksel işlemler uygulanmıştır. Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Bununla birlikte, öğrencilerin çeşitli özellikleri ilişkisiz örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi ve LSD çoklu karşılaştırma testi ile incelenmiştir.

Çalışmanın temel amacı doğrultusunda çıkarılabilecek en temel sonuç şudur: Araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır. Ayrıca akran zorbalığı eğiliminin alt boyutları olan olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, kendini

haklı görme, başkalarını üzme, başkalarına güç kullanma ve rahatsız olmama durumları ile siber zorbalık eğilimi arasında da anlamlı düzeyde ilişkiler olduğu görülmüştür. Öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi arttıkça siber zorbalık eğilimi de artmaktadır.

Araştırmada, öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkiler olduğu görülmüştür. Ayrıca akran zorbalığına maruz kalma durumlarının korkutma/sindirme, açık saldırı, alay, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara saldırı alt boyutları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasında da ilişkilere rastlanmıştır. Buradan hareketle akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler siber zorbalığa da maruz kalmaktadır.

Araştırmada, akran zorbalığı eğilimi gösteren öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıklarıyla ve akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin siber zorbalık eğilimi gösterdikleriyle ilişkili sonuçlar elde edilmiştir. Bu etkileşim içerisinde akran zorbalığı tutum ve davranışları sergileyen öğrenciler sanal bağlamda da siber zorbalığa maruz kalabilmektedir. Aynı şekilde akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler de siber ortamda zorbalık tutum ve davranışlarını gösterebilmektedir.

Araştırmada cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumları, ailenin gelir düzeyine göre öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları incelenmiştir. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre hem daha az akran zorbalığı eğilimi göstermekte hem de daha az akran zorbalığına maruz kalmaktadır. Kız öğrenciler akran zorbalığı eğiliminin olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, başkalarını üzme, başkalarına güç kullanmak ve rahatsız olmama durumlarını erkek öğrencilere göre daha az yaşamaktadır. Diğer yandan akran zorbalığı eğiliminin kendini haklı görme durumu kızlar ve erkekler açısından farklılık göstermemektedir.

Akran zorbalığına maruz kalma durumlarıyla yapılan incelemede erkek öğrencilerin korkutma/sindirme ve açık saldırı durumlarına kız öğrencilere göre daha çok maruz kaldığı görülmektedir. Kız öğrencilerin ise ilişkisel saldırı durumuna erkek öğrencilere göre daha sık maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları incelenmiştir. Beşinci sınıf öğrencileri altıncı ve sekizinci sınıf öğrencilerine göre daha az akran zorbalığı eğilimi gösterirken, altıncı sınıf öğrencileri diğer bütün öğrencilere göre daha çok akran zorbalığına mağduriyeti yaşamaktadır. Öğrenciler arasındaki zorbalık eğilimleri yaşla birlikte artış göstermekte ve sekizinci sınıfta en üst düzeye ulaşmaktadır. Ayrıca zorbalığa mağduriyeti yaşantıları en sık altıncı sınıf öğrencilerinde görülmüştür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne-baba eğitim durumları akran zorbalığı eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları açısından incelenmiştir. Anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi diğer öğrencilere göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca anneleri okuma yazma bilmeyen öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi anneleri ilkokul ve lise mezunu olan öğrencilerden daha yüksek olduğu elde edilen sonuçlar arasındadır. Babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin babası lise, üniversite ve lisansüstü seviyeden mezun olanlara göre daha az akran zorbalığına maruz kaldığı görülmüştür.

Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeyine göre akran zorbalığı eğilimi açısından farklılıklar olsa da, akran zorbalığına maruz kalma durumları açısından farklılığa rastlanmamıştır. Ailenin gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi de artmaktadır.

Araştırmada, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan siber zorbalığa maruz kalma durumları kız ve erkek öğrenciler açısından farklılık göstermemiştir.

Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları farklılık göstermektedir. Sekizinci sınıfa devam eden öğrenciler daha çok siber zorbalık eğilimi gösterirken, beşinci sınıfa devam eden öğrenciler daha az siber zorbalık mağduriyeti yaşamaktadır. Akran zorbalığı eğiliminde olduğu gibi, sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma düzeyi de artmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları, anneleri lise ve niversite seviyelerinden mezun olan öğrencilerden daha düşük olduğu gözlenmiştir. Ayrıca babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin babası okuma yazma bilmeyen, ortaokul, lise, niversite ve lisansüstü seviyeden mezun olanlara göre daha az siber zorbalık eğilimi gösterdiği grlmştir. Diğer taraftan, babası lisansüstü seviyeden mezun olan öğrenciler diğer bütün öğrencilere göre daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar.

Öğrencilerin hem siber zorbalık eğilimi hem de siber zorbalığa maruz kalma durumları ailelerinin aylık gelir düzeyine göre artış göstermektedir. Ailelerinin aylık gelir düzeyi arttığa öğrencilerin siber zorbalık eğilimi de artmaktadır. Aynı şekilde, ailenin gelir düzeyi arttığa siber zorbalığa maruz kalma durumları da daha sık gözlenmektedir.

Öğrencilerin evlerinde internete bağlı kişisel bir bilgisayara sahip olup olmama durumuna göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları değerlendirilmiştir. Evlerinde internete bağlı bilgisayarı olan öğrencilerin internete bağlı bilgisayar sahibi olmayan öğrencilere göre daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları görülse de, siber zorbalık eğilimi açısından farklılık olmadığı gözlenmiştir.

Öğrencilerin internete bağlanmak için seçtikleri mekânlar açısından siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarına bakılmıştır. Elde edilen sonuca göre, internete evde bağlanmayı tercih eden öğrenciler diğerlerine göre daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte ve daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır. Öğrenciler evde internet kullanımı açısından okul, kafe ve diğer meknlara göre kısıtlı zaman dilimi olmadığı için internette daha çok vakit geçirebildikleri yer olarak evlerini tercih etmektedirler. Herhangi bir dış denetime tutulmadan evlerinden rahatlıkla internete erişebilen öğrenciler güvenli bir ortamda olmalarına rağmen siber zorbalık davranışları sergileyebilmekte ve siber zorbalığa maruz kalabilmektedir.

Araştırmada, öğrencilerin internete bağlanmak için kullandıkları araçlara göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları da incelenmiştir. Buna göre, internete bağlanmak için cep telefonu ve tablet bilgisayar kullanan öğrenciler daha çok siber zorbalık eğilimi göstermektedir. Ayrıca cep telefonuyla internete bağlanan öğrenciler daha çok diğerlerine göre daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır. İnternete bağlanılan araçlara göre öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları değerlendirildiğinde, taşınabilir araçları kullanarak internete erişen öğrencilerin siber zorbalık yaşantıları da artmaktadır.

Araştırmada ele alınan bir başka durum da öğrencilerin günlük ortalama internet kullanım sürelerine göre siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalık mağduriyeti yaşantılarının nasıl değiştiğiyle ilgilidir. Günde dört saatin üstünde internet kullanan öğrenciler hem daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte, hem de daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır. Öğrencilerin günlük internet kullanım süresi arttıkça siber zorbalık deneyimlerinin arttığı görülmüştür.

Öğrencilerin kişisel e-posta hesabına sahip olma durumları açısından siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarına bakıldığında, kişisel e-posta hesabı bulunan öğrencilerin internet kullanma konusunda bağlayıcı bir amaç taşıdıkları düşünüldüğünde daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği ve daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı gözlenmiştir.

Araştırma kapsamında, bilgisayar ve internet kullanma yetkinliği beş düzeye ayrılmış ve öğrencilerin kendileri için tanımladıkları yetkinlik düzeyleri incelenmiştir. Bilgisayar ve interneti çok iyi düzeyde kullandıklarını belirten öğrenciler diğerlerine göre daha çok siber zorbalık eğilimi göstermektedir. Ayrıca çok iyi düzeyde bilgisayar ve internet kullandığı bildiren öğrenciler hiç bilmeyenler hariç diğer öğrencilere göre daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır.

Son olarak araştırma kapsamında kişisel cep telefonu olan ve günlük olarak kısa mesaj alma/gönderme durumuna göre öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ve siber zorbalığa maruz kalma durumları incelenmiştir. Kişisel cep telefonuna sahip olan öğrenciler hem daha çok siber zorbalık eğilimi göstermekte hem de daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır. Ayrıca günlük olarak cep telefonundan kısa mesaj alan ve gönderen öğrenciler diğerlerine göre daha yüksek düzeyde siber zorbalık eğilimi göstermekte ve daha yüksek düzeyde siber zorbalığa maruz kalmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarından hareketle ileriki bilimsel araştırmalara, öğretmenlere, psikolojik danışmanlara, ailelere ve öğrencilere yapılabilecek öneriler şunlardır:

Akran zorbalığının sadece okullarda gerçekleşmediği, okul dışındaki yerlerde de devam ettiği, özellikle internette çok hızlı bir şekilde zarar verici tutum ve davranışların yayıldığı ve kalıcı etkiler bıraktığı göz önünde bulundurularak daha geniş çapta araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Öğrencilerin siber zorbalık yaşantılarıyla ilgili yaygınlık ve uygulama/maruz kalma biçimleri daha ayrıntılı bir şekilde araştırılmalı, bireysel görüşmelerle bu yaşantıların ne gibi sonuçlara yol açtığı nitel araştırmalarla belirlenmelidir. Akran zorbalığı ve siber zorbalık yaşantılarına ilişkin ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar belirlendikten sonra olumsuz davranış çeşitliliğine özgü bir şekilde müdahale programları geliştirilmelidir.

Öğretmenler öğrencilerin zorbalık yaşantılarında önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda okul içerisinde fiziksel zorbalık olayları daha çok dikkat çekmektedir. Fiziksel zorbalığa öğretmenlerin yaptığı müdahaleler yeterli olsa da, sözel ve ilişkisel zorbalığı fark etmede öğretmenler yetersiz kalabilmektedir. Zorbalık olaylarına engel olabilmek adına öğretmenlerin öğrencilerle birlikte sınıf ve okul kuralları oluşturması, zorbalığa maruz kalanların kendileriyle bu yaşantıları rahatça paylaşabileceği bir tutumda olması ve zorbalık olaylarının en sık gerçekleştiği okul birimlerinin daha çok kontrol altında tutulması önerilebilir.

Akran zorbalığı ve siber zorbalık ile ilgili okullarda yapılan müdahale programlarının yeterli düzeyde olmadığı düşünülmektedir. Özellikle siber zorbalıkla ilgili bilgilendirme seminerlerinin ötesinde, okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin çözüm bulan bir yapı olarak algılanması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Küçük ve büyük ölçekli grup çalışmalarıyla siber zorbalık ve mağduriyet yaşantılarının olumsuz boyutları öğrencilere aktarılmalıdır.

Okul rehberliği programlarında siber zorbalık yaşantılarına ilişkin olumsuz deneyimlerin önüne geçilebilmesi için önleyici çalışmalar yapılmalıdır. Siber zorbalığın ne olduğunu anlama, yüzleşme, deneyimleme ve bu davranışların nasıl üstesinden gelineceğine dair okul rehberliği programlarında müdahale çalışmalarının da olması gerekmektedir.

Psikolojik danışmanlar öğrencilerin akran zorbalığı yaşantılarına okullarda bire bir şahit olabilmektedir. Akran zorbalığının okul dışında da devam etme eğiliminde olduğunu göz önünde bulundurarak öğrencilerin siber zorbalık davranışları sergileyebileceği ve bunlara maruz kalabileceği noktasında dikkatle yaklaşımları gerekmektedir. Bunun için psikolojik danışmanların bireysel danışmanlık ve grup danışmanlığı, aileler ve öğretmenlerle konsültasyon çalışmaları, akran arabuluculuğu, psiko-eğitimler ve müdahale çalışmaları düzenlemeleri ve bunları takip etmeleri gerekmektedir.

Psikolojik danışmanlar bazı danışmanlık yaklaşımlarıyla siber zorbalık davranışları sergileyen ve bunlara maruz kalan öğrencilerle görüşmeler yapabilir. Bu noktada, bilişsel yaklaşımlar (Gerçeklik Terapisi ve Akılcı-Duygusal Davranışsal Müdahale Yaklaşımları) ve kısa süreli danışmanlık yaklaşımları, hem mağdurlar için hem de zorbalık davranışı gösterenler için etkili olabilir.

Siber zorbalığın gerçekleştiği çevrimiçi internet ortamına ilişkin tehlike arz edebilecek durumlara karşı çocukların ve gençlerin bilinçli olması gerekmektedir. Bunun için öğrencilerin güvenli internet kullanımına olanak tanıyacak uygulamalara dair bilgileri olmalıdır. İnternet ortamında kişisel bilgileri içeren sosyal paylaşım siteleri, e-posta hesapları, oyun siteleri profilleri ve e-okul uygulaması şifrelerini herhangi biriyle paylaşmamaları konusunda öğrenciler bilgilendirilmelidir.

İnternette bilgilerin hızla yayılabildiği ve istenmeyen kişilerin eline geçebileceği dikkate alınarak özel bilgilerin, resimlerin, yazıların ve görüntülerin paylaşılması noktasında dikkatli olunmalıdır. Aileler bu gibi durumlarda çocuklarının internet ortamındaki deneyimlerini izlemeli ve gerektiği noktalarda yapıcı bir biçimde müdahale etmelidir.

İnternet ortamında yer alan herhangi bir içerik hiçbir zaman kaybolmaz. Bir kişinin internette paylaştığı bir içerik saniyeler içinde kişinin kontrolünden çıkarak herhangi birinin kontrolüne geçebilir. Bu durum hem ebeveynlere hem de öğrencilere gerektiği ölçüde anlatılmalı ve uygulama noktasında mutlaka yardım alınmalıdır. Ebeveynler evlerindeki bilgisayarlarda, güvenli internet kullanımına dair geliştirilen ve zarar verici siteleri engelleyen yazılımları kullanmalıdır. Ayrıca evdeki bilgisayar çocuğu takip edebilecek, herkesin görebileceği ve kullanabileceği bir konumda olmalıdır.

Siber zorbalık davranışları gösteren ve bu davranışlara maruz kalan öğrencilerin yaşantılarını aileleriyle ve öğretmenleriyle paylaşma konusunda çekindikleri hususu dikkate alınmalıdır. İnternet kullanımına sınır getirilmesinden çekinen öğrenciler kendi kendilerine bu durumla baş etmeye çalışmaktadırlar. Öğretmenler ve özellikle ebeveynler bu noktada çocukları izlemelidir. Ailelerin çocuklarından bilgi almak konusunda güven verici ve koruyucu bir tutum sergilemeleri önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, T. (2009). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve psikolojik belirtiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.
- Anderson, G. (2007). *The impact of bullying in schools on the adolescent's sense of self*. Unpublished master thesis. Faculty of Human Sciences, University of Pretoria.
- Aoyama, I., Utsumi S. & Hasegawa, M. (2010). Cyberbullying in Japan. In Qing Li, Donna Cross and Peter K. Smith (Eds.), *Cyberbullying in the global playground: Research from international perspectives* (pp. 183-202). Wiley-Blackwell.
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıcak, O.T., Tanrikulu, T. ve Kınay, H. (2012). "Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları". *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(11), 1-6.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A. et al. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, 11(3), 253-261.
- Arıman, F. (2007). *İlköğretim 7. ve 8. Sınıf öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeditepe Üniversitesi.
- Arora, C. M. J. (1996). Defining bullying: Towards a clearer general understanding and more effective intervention strategies. *School Psychology International*, 17 (4), 317- 30.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). On Being Cyber Bully and Victim among Primary School Students. *Elementary Education Online*, 369-380.

- Beale, A. V. & Hall, K. R. (2007). Cyberbullying: What school administrators (and parents) Can Do? *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 81(1), 8-12.
- Beckman, L., Hagquist, C. & Hellström, L. (2013). Discrepant gender patterns for cyberbullying and traditional bullying – An analysis of Swedish adolescent data. *Computers in Human Behavior* 29, 1896–1903.
- Belsey, B. (2006). *Cyberbullying: An emerging threat to the “Always On” generation*. Retrieved May 07 2012 from www.cyberbullying.org.
- Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal Of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.
- Besag, V. (1995). *Bullies and victims in schools*. Philadelphia: Open University Press.
- Bostic, J. Q. & Brunt, C. C. (2011). Cornered: An approach to school bullying and cyberbullying, and forensic implications. *Child Adolesc Psychiatric Clin* 20, 447–465.
- Boulton, M. J., Hardcastle, K., Down, J., Fowles, J. & Simmonds, J. A. (2013). A Comparison of Preservice Teachers' Responses to Cyber Versus Traditional Bullying Scenarios: Similarities and Differences and Implications for Practice. *Journal of Teacher Education*, DOI: 10.1177/0022487113511496.
- Brown, C. F. (2011). *Middle school cyber victimization: outcomes, grade and gender differences, and the overlap with traditional victimization*. Unpublished master thesis Department of Psychology, Northern Illinois University.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal ekran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için SPSS veri analizi el kitabı (15.Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.

- Campfield, D. C. (2006). *Cyber bullying and victimization: psychosocial characteristics of bullies, victims, and bully/victims*. Unpublished doctorate thesis University of Montana.
- Cappadocia, M.C. (2008). *Cyberbullying And Cybervictimization: Prevalence, Stability, Risk And Protective Factors, And Psychosocial Problems*. Unpublished master thesis, York University Toronto, Ontario.
- Cappadocia, M. C., Craig, W. M. & Pepler, D. (2013). Cyberbullying: Prevalence, stability, and risk factors during adolescence. *Canadian Journal of School Psychology* 28(2), 171–192.
- Carbone-Lopez, K., Esbensen, F. & Brick, B. T. (2010). Correlates and consequences of peer victimization: Gender differences in direct and indirect forms of bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice* 8(4), 332-350.
- Chin, M. A. (2011). *Prevalence, gender differences, and mental health problems associated with traditional and cyber bullying*. Retrieved from ProQuest dissertations database. UMI Number: 1496158
- Cowie, H. & Jennifer, D. (2008). *New perspectives on bullying*. England: Open Universtiy Press, McGraw Hill Education.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Osman Paşa Üniversitesi.
- Çifci, E. G., & Özkan, Y. (2010). Peer Bullying in Primary Schools in Low Socio-Economic Level. *Elementary Education Online*, 9(2), 576–586.
- Dempsey, A. G. & Storch, E. A. (2009). Differences between peer victimization in cyber and physical settings and associated psychosocial adjustment in early adolescence. *Psychology in the Schools*, 46(10).

- Dooley, J. J., Pyzalski, J., & Cross, D. (2009). Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. *Zeitschrift für Psychologie [Journal of Psychology]*, 217(4), 182-188.
- Dölek, N. (2002). *İlk ve ortaöğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve zorbalığı önleme tutumu geliştirmek için hazırlanan bir programın etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Englander, E. K. (2012). Spinning our wheels: improving our ability to respond to bullying and cyberbullying. *Child Adolesc Psychiatric Clin N Am*, 21, 43–55.
- Erdoğan, İ. (2011). *Milli eğitime dair*. (2. basım) İstanbul: Nobel yayınları.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyber bullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet mediated communication tools. *New Media and Society*, 12(1), 109-125
- Erdur-Baker, Ö. & Kavsut, F. (2007). Cyber bullying: A new face of peer bullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Erdur-Baker, Ö. & Tanrikulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771–2776.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Espelage, D., Green, H & Polanin, J. (2011). Willingness to intervene in bullying episodes among middle school students: Individual and peer-group influences. *The Journal of Early Adolescence* 32(6), 776–801.
- Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. In M. Tonry & N. Morris(Eds.), *Crime and justice: An annual review of research* (pp. 381–458). Chicago: University of Chicago Press.

- Feldman, M. A. (2011). Cyber-Bullying in high school: Associated individual and contextual factors of involvement. Unpublished doctorate thesis. University of South Florida.
- Giovazolias, T., Kourkoutas, E., Mitsopoulou, E. & Georgiadi, M. (2010). The relationship between perceived school climate and the prevalence of bullying behavior in Greek schools: Implications for preventive inclusive strategies. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 5, 2208–2215.
- Griezel, L., Finger, L. R., Bodkin-Andrews, G. H., Craven, R. G. & Yeung, A. S. (2012). Uncovering the structure of and gender and developmental differences in cyber bullying. *The Journal of Educational Research*, 105:6, 442-455.
- Gültekin, Z. (2003). *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gültekin, Z. & Sayıl, M. (2005). Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8 (15), 47-61.
- Harris, S. & Petrie, G. F. (2003). *Bullying: The bullies, the victims, the bystander*. Oxford, UK: The Scarecrow Press.
- Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Davis Crump, A., Saylor, K., Yu, K., & Simmons-Morton, B. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: Distinct groups of youth at risk. *Journal of Early Adolescence*, 21, 29 – 49.
- Hemphill, S. A., Kotevski, A., Tollit, M. Smith, R., Herrenkohl, T. I., Toumbourou, J. W. & Catalano, R. (2011). Longitudinal predictors of cyber and traditional bullying perpetration in Australian secondary school students. *Journal of Adolescent Health* 51, 59–65.
- Hines, H. N. (2011). *Traditional bullying and cyber-bullying: are the impacts on self-concept the same*. Unpublished master thesis. Western Carolina University.

- Holfeld, B. & Grabe, M. (2012). Middle school students' perceptions of and responses to cyber bullying. *J. Educational Computing Research*, 46(4), 395-413.
- Holmes, J. R. & Holmes-Lonergan, H. A. (2004). The bully in the family: family influences on bullying. In C.Sanders & G.D. Phye (Eds), *Bullying: implications for the classroom* (ss. 111-133). London: Elsevier Academic Press.
- Johnson, C. L. (2011). *An examination of the primary and secondary effects of cyber-bullying: development and testing of a cyber-bullying moderator/mediator model*. Unpublished doctorate thesis. Wayne State University.
- Juvonen, J., Graham, S., & Schuster, M. A. (2012). Bullying Among Young Adolescents: The Strong, the Weak, and the Troubled. *Pediatrics*, 112(6), 1231-1237.
- Karaman-Kepenekçi, Y.K., Çinkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse and Neglect*, 30, 193-204.
- Kavşut, F. (2009). *Ergenlerde akran zorbalığı ve duygusal zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Keskin, T. (2010). *İlköğretim okullarındaki öğrencilerin akran zorbalığının benlik saygısıyla ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kowalski, R. M., Morgan, C. A. & Limber, S. P. (2012). Traditional bullying as a potential warning sign of cyberbullying. *School Psychology International* 33(5), 505–519.

- Kowalski, R. M. & Limber, S. P: (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health* 41, 22–30.
- La Fontaine, J. (1991). *Bullying: a child's view* . London: Calouste Gulbenkian Foundation.
- Law, D. M., Shapka, J. D., Hymel, S., Olson, B. F., & Waterhouse, T. (2011). The changing face of bullying: An empirical comparison between traditional and internet bullying and victimization. *Computers in Human Behavior*, 226–232.
- Lightburn, M. (2009). *Cyber bullying: a content analysis of existing literature*. Unpublished master thesis. California State University.
- Leff, S. S. (2007). Bullying and peer victimization at school: Considerations and future directions. *School Psychology Review*, 36 (3), 406-412.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27(2), 157-170.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior* 23, 1777–1791.
- Li, Q., Cross, D., & Smith, P. K. (2012). *Cyberbullying in the Global Playground*. West Sussex: Blackwell Publishing.
- Liang, H., Flisher, A. J. & Lombard, C. J. (2007). Bullying, violence, and risk behavior in South African school students. *Child Abuse & Neglect* 31, 161–171.
- Manap, A. (2012). *İlköğretim Öğrencileri ve Siber Zorbalık: Samsun İli Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- Mark, L. & Ratliffe, K. T. (2011). Cyber worlds: New playgrounds for bullying. *Computers in the Schools*, 28, 92–116.

- Menesini, E., Calussi, P. Nocentini, A. (2012). Cyberbullying and traditional bullying: Unique, additive, and synergistic effects on psychological health symptoms. In Li, Q., Cross, D., & Smith, P. K. (eds). *Cyberbullying in the Global Playground*. West Sussex: Blackwell Publishing.
- Merrell, K., Gueldner, B., Ross, S., & Isava, D. (2008). How effective are school bullying intervention programs? A meta-analysis of intervention research, *School Psychology Quarterly*, 23(1), 26–42.
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. & Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully–victims. *Children and Youth Services Review* 34, 63–70.
- Monks, C. P. & Smith, P. K. (2006). Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience. *British Journal of Developmental Psychology*, 24, 801–821.
- Nalwa, K., & Anand, A. P. (2003). Internet Addiction in Students: A Cause of Concern. *Cyberpsychology and Behavior*, 6(6), 653-656.
- Nansel, T., Overpeck, M., Pilla, R., Ruan, W., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among U.S. youth. Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285(16), 2094–2100.
- O’Harra, J. (2012). *Midle school counselors’ roles and responsibilities in cyberbullying*. Unpublished master thesis. Gonzaga University.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Cambridge: Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (1996). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495-510.
- Ögel, K. (2012). *İnternet bağımlılığı*. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.

- Ögülmüş, S. (2006). Okullarda şiddet ve alınabilecek önlemler, *Eğitime Bakış*, 2(7):16-24
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Patchin, J. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169.
- Patchin, J., & Hinduja, S. (2007). Offline Consequences of Online Victimization: School Violence and Delinquency. *Journal of School Violence*, 6(3), 89-112.
- Patchin, J., & Hinduja, S. (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis of Factors Related to Offending and Victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129-156.
- Patchin, J., & Hinduja, S. (2012). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Payne, A. A. & Gottfredson, D. C. (2004). Schools and bullying: School factors related to bullying and school-based bullying interventions. In C.Sanders & G.D. Phye (Eds), *Bullying: implications for the classroom* (ss. 159-177). London: Elsevier Academic Press.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon MCB University Press*, 9 (5), 1-6.
- Pujazon-Zazik, M. & Park, M. J. (2010). To tweet, or not to tweet: gender differences and potential positive and negative health outcomes of adolescents' social Internet use. *American Journal of Men's Health* 4(1), 77–85.
- Rech, R.R., Halpern, R., Tedesco, A. & Santos, D.F. (2013). Prevalence and characteristics of victims and perpetrators of bullying. *Jornal de Pediatria*, 89(2), 164-170.

- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Rigby, K. (2003). *Stop the bullying: A handbook for schools*. Melbourne, Australia: Acer Press.
- Rigby, K. (2007). *Bullying in schools and what to do about it*. Australia: Acer Press.
- Rigby, K. and Bagshaw D. (2001) *The prevalence and hurtfulness of acts of aggression from peers experienced by Australian male and female adolescents at school*. Children Australia.
- Rivers, I., Duncan, N. & Besag, V. (2007). *Bullying: A handbook for educators and parents*. London: Praeger Publishers.
- Rivers, I. & Smith, P. K. (1994). Types of bullying behavior and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20, 359-368.
- Robinson, K. D. (2010). *School counselors' perceptions of cyberbullying*. Unpublished doctorate thesis. Auburn University.
- Sanders, C. E. (2004). What is bullying? In C.Sanders & G.D. Phye (Eds), *Bullying: implications for the classroom* (ss. 2-19). London: Elsevier Academic Press.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık / siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- Shariff, S. (2005) Cyber-Dilemmas in the New Millennium: Balancing Free Expression and Student Safety in Cyber-Space. Special Issue: Schools and Courts: Competing Rights in the New Millennium. *McGill Journal of Education*. 40(3) 467-487.
- Shariff, S. (2008). Keeping Schools Out of Court: Legally Defensible Models of Leadership to Reduce Cyber bullying. *Educational Forum, Delta Kappa Pi*. 68(3) 222 – 233.

- Smith, P.K. & Sharp, S. (1994). The problem of school bullying. In P.K. Smith & S. Sharp (Eds). *School bullying: Insights and perspectives* (pp. 1-20). London: Routledge.
- Smith, C. (2010). *Prevalence, awareness, and perceptions of cyberbullying among young adolescents*. Unpublished doctorate thesis. Walden University.
- Smith, P. K. (2011). School Bullying. *Sociologia, Problemas E Práticas*, 81-98.
- Sorbring, E. (2012). Parents' concerns about their teenage children's Internet use. *Journal of Family Issues* 35(1), 75–96.
- Spriggs, A. L., Iannotti, R. J., Nansel, T. R. & Haynie, D. L. (2007). Adolescent bullying involvement and perceived family, peer and school relations: Commonalities and differences across race/ethnicity. *Journal of Adolescent Health* 41, 283–293.
- Storm, P. S., & Storm, R. D. (2005). Cyberbullying by adolescents: A preliminary assessment. *The Educational Forum*, 70, 21 – 32.
- Sweeting, H., Young, R., West, P. & Der, G. (2006). Peer victimization and depression in early–mid adolescence: A longitudinal study. *British Journal of Educational Psychology*, 76, 577–594.
- Şahin, M., Aydın, B., & Sarı, S. V. (2012). Cyber Bullying, Cyber Victimization and Psychological Symptoms: A Study In Adolescents. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 53-59.
- Tettegah, S. Y., Betout, D. & Taylor, K. R. (2006). 2006), "Cyber-Bullying and Schools in an Electronic Era", Sharon Y. Tettegah, Richard C. Hunter, in (ed.) *Technology and Education: Issues in Administration, Policy, and Applications in K12 Schools (Advances in Educational Administration, Volume 8)*, Emerald Group Publishing Limited, pp. 17 – 28.

- Tıprıdamaz Sipahi, H. (2008). *İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Tim, C. & Perez, R. (2010). *Seven deadliest social network attacks*. Massachusetts: Elsevier Inc.
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyberbullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Unpublished master thesis. Graduate school of social sciences, Middle East Technical University, Ankara.
- Trachtenbroit, M. L. (2011). *Cyberbullying, school violence, and youth suicide*. Unpublished doctorate thesis University of Southern Mississippi.
- Türktaş, Ş. (2013). *Zorbalıkla baş etmeye yönelik akran destek programının ortaokul 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin zorbalıkla baş etme becerilerine etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ubertini, M. (2010). *Cyberbullying may reduce adolescent's well-being: can life satisfaction and social support protect them*. Unpublished doctorate thesis Hofstra University.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 11(8), 1349–1371.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., Winter, A. F. D., Frank C., Verhulst, F. C. (2005). Bullying and victimization in elementary schools: A comparison of bullies, victims, bully/victims, and uninvolved preadolescents. *Developmental Psychology*, 41(4), 672–682.
- Wade, A. & Beran, T. (2011). Cyberbullying: The new era of bullying. *Canadian Journal of School Psychology*, 26, 44-61.

- Wang, J., Iannotti, R.J. & Nansel T. R. (2010). School bullying among adolescents in the United States: physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health* 45, 368–375.
- Williams, K. R. & Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of Internet bullying. *Journal of Adolescent Health* 41, S14–S21.
- Willard, N. (2007). *Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats*. csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf adresinden 01.05.2012 tarihinde ulaşılmıştır.
- Yang, S., Stewart, R., Kim, J., Kim, S., Shin, I. Dewey, M. E., Maskey, S. & Yoon, J. (2013). Differences in predictors of traditional and cyber-bullying: A 2-year longitudinal study in Korean school children. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 22, 309–318.
- Yaman, E., Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ybarra, M. L. (2004). Linkages between depressive symptomatology and Internet harassment among young regular Internet users. *Cyberpsychology & Behavior*, 7 (2), 247-257.
- Ybarra, M., & Mitchell, K. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1308-1316.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: Findings from the second Youth Internet safety survey. *Pediatrics*, 118, 1169–1171.
- Yılmaz, H. (2011). Cyberbullying in Turkish middle schools: An exploratory study. *School Psychology International*, 32, 645-654.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Metin KOCATÜRK

Doğum Tarihi ve Yeri: 20.02.1987 / Malatya

İş Bilgileri:

İstanbul Üniversitesi

Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Eğitim Bilimleri Bölümü Araştırma Görevlisi, 2011 -

Eğitim Bilgileri:

Lise:

Malatya Anadolu Lisesi, 2001 – 2005

Lisans:

Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, 2005-2011.

Yüksek Lisans:

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2011-2014.